

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ
PROGRAMININ KÜLTÜRLER ARASI DİN EĞİTİMİ
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Hatice ÖNCEL

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Şükrü KEYİFLİ**

İZMİR-2013

**YÜKSEK LİANS
TEZ PROJESİ ONAY SAYFASI**

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi 2010R00478
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : Hatice ONCEL
Tez Başlığı : İslametin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programının Kültürler Arası Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi
Savunma Tarihi : 21.08.2015
Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Şükrü KEYFİ

GENEL DEĞERLEME

Ünvanı, Adı, Soyadı

Üniversitesi

İmza

Yrd. Doç. Dr. Şükrü KEYFİ

- DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

Yrd. Doç. Dr. Vahit ÖZTÜRK

- DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

Prof. Dr. Süreyya ÖNAL

- DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

Oybirliği

Oy Çoğunluğu

Hatice ONCEL tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "İslametin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programının Kültürler Arası Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi" başlıklı Tez Projesi / Projesi kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Utku UTKULU
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programının Kültürler Arası Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

08/ 05/ 2013

Hatice ÖNCEL

İmza

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
Programının Kültürler Arası Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi
Hatice ÖNCEL

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Felsefe ve Din Bilimleri Programı

Günümüzde iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmeler, göç yoğunluğu, küreselleşme, insan hakları talepleri gibi faktörler toplumları derinden etkilemiştir. Bu etkileşim bireylerin dinsel, dilsel, kültürel farklılıklarının gözetilmesi taleplerini öne çıkarmıştır. Farklılıkların gözetilmesinin talep edildiği alanlardan biri de din dersleridir. Farklılıklara hitap ederken amaca ulaşmada izlenecek yol son derece önemlidir. Kültürler arası din eğitimi yaklaşımı bu süreçte önemli işleve sahiptir.

Bu araştırmanın amacı, kültürler arası din eğitimi bağlamında İslam dini içerisindeki çoğulculuğun ve din eğitimindeki çoğulculuğun İlköğretim DKAB Programına ne ölçüde yansıdığını tespit etmektir.

Giriş bölümünde problem, amaç, önem ve araştırmanın üzerine dayandığı temel kavramlar açıklanarak kuramsal çerçeve oluşturulmuştur. Birinci bölümde ise din eğitiminin amaçları, çoğulcu din eğitimi modelleri ve kültürler arası din eğitimi yaklaşımı ele alınmıştır. İkinci bölümde İlköğretim DKAB programının özellikleri hakkında bilgi verilip program kültürler arası din eğitimi açısından incelenmiştir.

Bu çalışmanın sonucunda İlköğretim DKAB programında kültürler arası din eğitiminin amaçlarının gözetildiği ve ilgili konulara kısmen yer verildiği, çoğulculuk yönünde gözlenebilir adımların atıldığı fakat bunun yeterli olmadığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Çoğulculuk, Kültürler Arası Din Eğitimi, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı, Din Eğitimi Yaklaşımları.

ABSTRACT

Master's Thesis

**Evaluation Of Elementary Religious Culture and Moral
Knowledge Curriculum In Terms Of Intercultural
Religious Education**

Hatice ÖNCEL

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Philosophy and Religion Sciences

Philosophy and Religion Sciences Program

Today, factors such as rapid developments in communication technologies, migration mobility, globalization, human rights claims affected communities deeply. This effect has given rise to demand to protection of individual religious, linguistic, cultural differences. One of the areas that should be taken into account is the subject Religion Morals. Addressing the differences, procedure is very important in the way of reaching objectives. Intercultural approach to religious education has an important function in this process.

The aim of this study is to identify in what way the pluralism in Islam and pluralism in Religious Education are indicated.

Problem, purpose, importance, and basic concepts of the research were determined in the introduction chapter and formed the conceptual framework of the study. In the first chapter, the aims of education and religious education were discussed. After literature review, we also informed about approaches of pluralistic religious education models and intercultural religious education. In the second chapter, we evaluated Elementary Religious Culture And Moral Knowledge Curriculum and textbooks with regards to the approaches of intercultural religious education, pluralism in Islam and pluralism in religious education.

As a result of this study, in the curriculum of Religion and Moral classes at Elementary School, the purposes of intercultural religious education are taken into consideration and related subjects are partly given place. In the way

of pluralism, it can be said that some observable steps are taken but they weren't found enough.

Keywords: Education, Pluralism, Intercultural Religious Education, Elementary Religious Culture And Moral Knowledge Curriculum, Approaches of Religious Education.

**İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ
PROGRAMININ KÜLTÜRLER ARASI DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xi
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1

**BİRİNCİ BÖLÜM
KÜLTÜRLER ARASI DİN EĞİTİMİ**

1.1. DİN EĞİTİMİNİN AMAÇLARI VE MODELLERİ	15
1.1.1. Eğitimin Amaçları	15
1.1.2. Din Eğitimin Amaçları ve Gerekliliği	17
1.1.3. Çoğulcu Din Eğitimi Modelleri	20
1.1.3.1. Belli Bir İnanca Dayalı (Confessional) Din Eğitimi Yaklaşımları	20
1.1.3.2. Belli Bir İnanca Dayalı Olmayan (Non-Confessional) Din Eğitimi Yaklaşımları	22
1.1.3.2.1. Mezhepler Üstü Din Eğitimi	22
1.1.3.2.2. Mezhepler Arası Din Eğitimi	23
1.1.3.2.3. Dinler Arası Din Eğitimi	26
1.1.3.2.4. Fenomonolojik Din Eğitimi	27

1.2. KÜLTÜRLER ARASI DİN EĞİTİMİ	29
1.2.1. Kültür	31
1.2.2. Kültürler Arası Öğrenme	36
1.2.2.1. Kültürler Arası Öğrenmede Temel Prensipler	37
1.2.3. Kültürler Arası Eğitim	38
1.2.3.1. Kültürler Arası Duyarlılık	41
1.2.3.2. Türkiye Açısından Kültürler Arası Bir Eğitim Kuramının Geliştirilmesini Zorunlu Kılan Nedenler	42
1.2.4. Kültürler Arası Eğitimle İlgili Kavramlar	43
1.2.4.1. Çokkültürlülük	43
1.2.4.2. Çoğulculuk	44
1.2.4.3. Kültürel Çoğulculuk	44
1.2.4.4. Dini Çoğulculuk	44
1.2.4.5. Dini Dışlayıcılık	45
1.2.4.6. Dini Kapsayıcılık	46
1.2.5. Kültürler Arası Din Eğitiminin Özellikleri	47
1.2.6. Kültürler Arası Din Eğitiminin Amaçları	48

İKİNCİ BÖLÜM

İLKÖĞRETİM DKAB PROGRAMININ KÜLTÜRLER ARASI DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. İLKÖĞRETİM DKAB PROGRAMI VE ÖZELLİKLERİ	49
2.1.1. Program	49
2.1.2. Program Geliştirme	51
2.1.3. İlköğretim DKAB Programı ve Özellikleri	52
2.2. DKAB PROGRAMINDA KÜLTÜRLER ARASI DİN EĞİTİMİ	54
2.2.1. İlköğretim DKAB Programında Kültürler Arası Din Eğitimi	54
2.2.1.1. Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçlarında Kültürler Arası Din Eğitimi	54
2.2.1.2. İlköğretim DKAB Öğretim Programında Öncelikle Dikkat Edilmesi Gerektiği İleri Sürülen Hususlar Açısından Kültürler Arası Din Eğitimi	55

2.2.1.3. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminin Gerekliliği Konusunda İleri Sürülen Boyutlar Açısından Kültürler Arası Din Eğitimi	57
2.2.1.4. Programın Temel Yaklaşımı	59
2.2.1.5. İlköğretim DKAB Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programının Özellikleri ve Geliştirilmesinde Temel Alınan İlkeler	60
2.2.1.6. Programın Yapısında Kültürler Arası Din Eğitimi	62
2.2.1.6.1. Genel Amaçlar	62
2.2.1.6.2. Öğrenme Alanları	64
2.2.1.6.3. Programın Değerlerinde Kültürler Arası Din Eğitimi	66
2.2.2. İlköğretim DKAB Programının Kazanımlarının, Ders Kitaplarının Kültürler Arası Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi	67
2.2.2.1. İlköğretim DKAB Programının Dinde Çoğulculuk (Bir Din İçerisindeki Çoğulculuk) Açısından Değerlendirilmesi	68
2.2.2.1.1. İslam Dini İçerisindeki Çoğulculuk: Alevilik	69
2.2.2.1.2. İslam Dini İçerisindeki Mezhepsel Çoğulculuk	70
2.2.2.1.3. İslam Dini İçerisinde Kültürel Çoğulculuk Açısından	72
2.2.2.2. İlköğretim DKAB Programının Din Eğitiminde Çoğulculuk Açısından Değerlendirilmesi	74
2.2.2.2.1. Dinsel Çoğulculuk / İslam Dışı Dinlerin Öğretimi	74
2.2.3. İlköğretim DKAB Öğretim Programının Kazanımlarının ve Ders Kitaplarının Kültürler arası Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi	76
2.2.3.1. 4. Sınıf Din ve Ahlak Hakkında Neler Biliyorum Ünitesi	77
2.2.3.2. 4. Sınıf Temiz Olalım Ünitesi	79
2.2.3.3. 4. Sınıf Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik Ünitesi	80
2.2.3.4. 5. Sınıf Allah İnancı Ünitesi	81
2.2.3.5. 5. Sınıf İbadet Konusunda Bilgilenelim Ünitesi	82
2.2.3.6. 5. Sınıf Hz. Muhammed ve Aile Hayatı Ünitesi	84
2.2.3.7. 5. Sınıf Kur'an-ı Kerim'in Temel Nitelikleri Ünitesi	85
2.2.3.8. 5. Sınıf Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım Ünitesi	86
2.2.3.9. 5. Sınıf Vatanımızı ve Milletimizi Seviyoruz Ünitesi	87
2.2.3.10. 5. Sınıf Peygamberlere ve İlahi Kitaplara İnanç Ünitesi	88
2.2.3.11. 6. Sınıf Namaz İbadeti Ünitesi	90

2.2.3.12. 6. Sınıf Son Peygamber Hz. Muhammed Ünitesi	93
2.2.3.13. 6. Sınıf İslam'ın Sakınılmasını İstedığı Bazı Davranışlar Ünitesi	95
2.2.3.14. 6. Sınıf İslamiyet ve Türkler Ünitesi	96
2.2.3.15. 7. Sınıf Melek ve Ahiret İnancı Ünitesi	97
2.2.3.16. 7. Sınıf Oruç İbadeti Ünitesi	98
2.2.3.17. 7. Sınıf İslam Düşüncesinde Yorumlar Ünitesi	100
2.2.3.18. 7. Sınıf Din ve Güzel Ahlak Ünitesi	103
2.2.3.19. 7. Sınıf Kültürümüz ve Din Ünitesi	104
2.2.3.20. 8. Sınıf Zekât, Hac ve Kurban İbadeti Ünitesi	105
2.2.3.21. 8. Sınıf Hz. Muhammed'in Hayatından Örnek Davranışlar Ünitesi	106
2.2.3.22. 8. Sınıf Kur'an'da Akıl ve Bilgi	109
2.2.3.23. 8. Sınıf İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar	110
2.2.3.24. 8. Sınıf Dinler ve Evrensel Öğütleri	111
SONUÇ	117
KAYNAKÇA	120

KISALTMALAR

AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
Çev.	Çeviren
DKAB	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
Hz.	Hazreti
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
ÖSYM	Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi
SAÜ	Sakarya Üniversitesi
ss.	Sayfadan sayfaya
t.y.	Tarihi yok
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TDİ	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TDK	Türk Dil Kurumu
vb.	Ve benzerleri

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Kùltùrlerarası Duyarlılık için Gelişimsel bir Model	s. 41
Tablo 2: İlköğretim DKAB Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı Öğrenme Alanları ve Üniteleri (MEB, 2010: 37)	s. 65
Tablo 3: İlköğretim DKAB Programında Yer Alan ve Kùltürler Arası Din Eğitimi İle İlgili Olan Değer Listesi	
Tablo 4: 4. Sınıf Din ve Ahlak Hakkında Neler Biliyorum Ünitesi	s. 77
Tablo 5: 4. Sınıf Temiz Olalım Ünitesi	s. 77
Tablo 6: 4. Sınıf Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik Ünitesi	s. 80
Tablo 7: 5. Sınıf Allah İnanıcı Ünitesi	s. 81
Tablo 8: 5. Sınıf İbadet Konusunda Bilgilenelim Ünitesi	s. 80
Tablo 9: 5. Sınıf Kur'an-ı Kerim'in Temel Nitelikleri Ünitesi	s. 85
Tablo 10: 5. Sınıf Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım Ünitesi	s. 86
Tablo 11: 5. Sınıf Vatanımızı ve Milletimizi Seviyoruz Ünitesi	s. 87
Tablo 12: 5. Sınıf Peygamberlere ve İlahi Kitaplara İnanç Ünitesi	s. 88
Tablo 13: 6. Sınıf Namaz İbadeti Ünitesi	s. 90
Tablo 14: 6. Sınıf Son Peygamber Hz. Muhammed Ünitesi	s. 93
Tablo 15: 6. Sınıf İslam'ın Sakınılmasını İstedığı Bazı Davranışlar Ünitesi	s. 95
Tablo 16: 6. Sınıf İslamiyet ve Türkler Ünitesi	s. 96
Tablo 17: 7. Sınıf Melek ve Ahiret İnanıcı Ünitesi	s. 97
Tablo 18: 7. Sınıf Oruç İbadeti Ünitesi	s. 98
Tablo 19: 7. Sınıf İslam Düşüncesinde Yorumlar Ünitesi	s. 100
Tablo 20: 7. Sınıf Kùltürümüz ve Din Ünitesi	s. 104
Tablo 21: 8. Sınıf Zekât, Hac ve Kurban İbadeti Ünitesi	s. 105
Tablo 22: 8. Sınıf Hz. Muhammed'in Hayatından Örnek Davranışlar Ünitesi	s. 106
Tablo 23: 8. Sınıf Kur'an'da Akıl ve Bilgi Ünitesi	s. 109
Tablo 24: 8. Sınıf İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar Ünitesi	s. 110
Tablo 25: 8. Sınıf Dinler ve Evrensel Öğütleri Ünitesi	s. 111

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1:** Belli Bir İnanca Dayalı Olmayan (Non-Confessional) Din Eğitimi
Yaklaşımları s. 22
- Şekil 2:** İlköğretim DKAB Programının Kazanımlarının, Ders Kitaplarının Kültürler
Arası Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi s. 68

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEM

Günümüz toplumları küreselleşme süreci içinde birçok yönden çoğullaşmaktadır. Bu çoğullaşma kültürel ve etnik farklılaşmadan, yaşam biçimlerinin ve biyografilerinin çeşitlenmesine kadar uzanan oldukça geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır (Yıldız, 2008: 52).

Ulaşım ve iletişim koşullarının gelişmesi ile beraber yaşanmakta olan insan hareketliliği toplumların heterojenleşmesine yardım etmektedir. Bir taraftan iletişimsel hareketlilik gelişmekte ve buna bağlı olarak yaşam biçimleri değişmektedir. Diğer taraftan ulaşım teknolojilerinin ve olanaklarının gelişmesi ile oluşan büyük çaplı insan hareketliliği, ülkelerin etnik ve kültürel çoğullaşmasına neden olmaktadır. Ayrıca dünyanın birçok bölgesinde yaşanmakta olan savaş ve çatışmaların neden olduğu zorunlu göç de bu çoğullaşma sürecini hızlandıran faktörler arasında yer almaktadır. Bu ve benzeri sosyal hareketler neredeyse tüm dünyada lokal çoğullaşmalara sebep olabilmektedir.

Çoğullaşma, ekonomik, siyasal ve toplumsal sorunları beraberinde getirmektedir. Göçmenlerin yaşadıkları topluma uyumları, o ülkenin dilini öğrenmeleri, kültürel ve dinsel farklılıklarını korumak, yaşatmak istemeleri, farklılıkları ile birlikte yaşamın her alanında temsil, tanınma ve kabul görmeye yönelik talepleri vb. gibi sorunlar, çoğullaşmanın ortaya çıkardığı sorunlardandır (Yıldız, 2008: 52).

Farklı olanın birlikteliğine dayalı olarak ortaya çıkan sorunlara çözüm üretme ihtiyacı, farklı olanı öğrenme, bireye ve topluma ayna tutma isteği entelektüelleri kültürel çeşitliliği merkeze alan çok boyutlu, çok bileşenli yeni bir çalışma alanına yöneltmiştir. Bu yöneliş de “kültürler arası” denen olguyu beraberinde getirmiştir (Çakır, 2010: 75).

Kültürler arası olgusu, çoğulcu toplumlarda yaşayan bireylerin sahip oldukları kültürlerinin, farklı kültürlerle karşı karşıya bulunması gerçekliği anlamına gelmektedir. Bu sosyal gerçeklik, sosyal alanların, bireylerin yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamada engel teşkil etmeyecek bir durum haline gelebilmesi

ihtiyacını da ortaya çıkarmıştır. Kültürel karşılaşmaların bir olgu olarak ortaya çıkmasından itibaren, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonraki Batı'ya yönelik göç hareketlerinin artması ile kültür karşılaşmalarından kaynaklanan sorunların çözümü için bir bakıma, bir arada yaşayabilme eğitimi de denilebilecek kültürler arası eğitim kavramı ortaya çıkmıştır.

Kültürler arası eğitim, bir arada yaşayan insanların, farklılıklarını fark ettirmede bir farkındalık eğitimidir. İnsanlara böylece yeryüzünde tek başına olmadıklarının eğitimini kazandırıp genel ahlaki bir ilke olarak, "kendisi için istediğini başkaları için de isteme" davranışı konusunda bir bilgilendirme sürecinin sağlanması gerekir. Bu bakımdan kültürler arası eğitim, son yıllarda özellikle sanayi toplumlarında bir zorunluluk haline gelmiştir.

Bu çerçevede, çoğullaşmış toplumlarda, farklı inanç ve kültürlere sahip olan insanların, kültürlerinin ortak yönlerini ön plana çıkartarak, dünya barışına katkı sağlayacak şekilde, buldukları ülkede, şehirde veya mahallede uyum içerisinde yaşayabildikleri bir ortamın sağlanması, günümüzde arzu edilen bir durumdur. Bu bakımdan yetişmekte olan neslin farklı düşünce tarzlarına ve yaşam biçimlerine sahip insanlarla seviyeli ve onurlu ilişki kurabilecek yeteneklerle donatılması önemlidir. Bu donanımın sağlanmasında ve insanlar arası ilişkilerin gelişip şekillenmesinde, eğitim anlayışlarının önemi büyüktür (Yılmaz, 2004: 102).

Çünkü eğitim, insanı ve davranışlarını geliştiren bir süreçtir. İnsanlar, eğitim sayesinde, davranışlarına yön verebildikleri gibi karşındakileri de fark edebilirler. Bir arada yaşamak zorunda olan insanların, yaşamlarını sürdürürken, sadece kendi isteklerinden yola çıkmaları onları kimi zaman eğitilmemiş davranışlar sergilemeye yönlendirebilir. Bu eğitilmemiş davranışlar, bazen insanlara zarar verici ve onların bir arada bulunmalarını sonlandırıcı etkiler yapabilmektedir.

Eğitim, insanlar için neyin yararlı ve neyin zararlı olduğunu fark ettirici bir süreç olduğu gibi aynı zamanda insanların birbirlerine zarar verici davranışlarından da sakınmanın yollarını gösteren bir süreçtir. Buna bağlı olarak demokratik ve barışçıl birlikteliğin sağlanmasında eğitim sisteminin nasıl bir işlev üstleneceği, çoğullaşmış ve küreselleşmiş bir dünyada gelecek kuşakların

eğitiminin nasıl biçimleneceği, eğitim sisteminin nasıl bir değişim ve dönüşüme uğrayacağı ayrı bir önem kazanmaktadır (Yıldız, 2008: 52) .

Bu noktadan bakıldığında farklılıklarla beraber bir arada barış ve demokrasi içinde yaşamının sağlanabilmesinde payı olan aktörlerden biri olan Türk eğitim sisteminin yapısı da çoğullaşmış bir toplumun eğitim ve öğretim gereksinmelerine yanıt vermekte zorlanmaktadır (Yıldız, 2008: 52) .

Türk eğitim sisteminin, kültürler arası eğitime ilişkin bir düşünce ve tartışma atmosferine, yürütülen müzakerelerden beslenen bir reform projesine, ihtiyaç gösterdiği söylenebilir. Ayrıca küreselleşmiş bir dünyada yurttaşlarının bugünün ve geleceğin koşullarına uygun beceri ve yetilerle donatılması bakımından, kültürler arası eğitim düşüncesinin, Türkiye’de de tartışma gündemine alınması gerekmektedir (Yıldız, 2008: 52) .

Bu tartışmaların içerisinde belirleyici unsurları içinde din de bulunmaktadır. Çünkü din, kültürü hem oluşturan hem de taşıyan olgulardan biridir. Din insanın sosyal hayatındaki sorunları da çözmeyi hedeflediğinden, içinden çıkan ve taşıyıcısı olduğu kültürün bir sosyal sorun haline gelmesini engellemede etkili bir rol oynar. Bu nedenle kültürler arası eğitime en çok destek verme durumunda olan kültürler arası din eğitimidir.

Din ve din eğitiminin desteğini almadan hazırlanan, dünya barışını sağlamaya yönelik projelerin, başarıya ulaşma şansı düşüktür (Yılmaz, 2004: 103). Nitekim bu gerçeği Alman bilim adamı Hans Küng; “Dinler arasında barış olmadan milletler arasında barış olmaz, dinler arasında diyalog olmadan dinler arasında barış olamaz, dinlerde temel araştırmalar olmadan dinler arasında diyalog olmaz (Küng ve Kuschel, 1995: 2)” sözleriyle ifade etmiştir.

Şüphesiz dünyada yaşanan her türlü ekolojik, ekonomik, politik ve toplumsal sorunların tamamının çözümünü sadece dinlerden beklemek de yeterli değildir. Fakat dinler ekonomik, siyasi ve hukuki düzenlemelerin üstesinden gelemeyeceği önemli bir şeyi başarabilirler (Yılmaz, 2004: 103). Bu bağlamda dinlerin başaracak oldukları, insanların iç dünyalarına etki ederek kalplerini faydalı düşüncelere yönlendirmek ve düşmanlığı körükleyen yanlış inanışlardan onları döndürmek olabilir. Bu nedenle dinlerin inanırları dinleri hakkında doğru bilgiye sahip olarak dinlerin bu toplumsal alanı iyileştirici özelliğinden

yararlanabilirler. Onun için günümüz insanları dinlerin ortak mesajlarına kulak vermelidirler.

Okullarda din dersinin hukukî statüsü ve programlarının oluşmasında bir ülkenin dini coğrafyası, tarihi, yönetim tarzı vb. birçok etken söz konusudur. Son yıllarda buna demokrasi ve insan hakları söyleminin etkin bir şekilde eklendiğini görmekteyiz (Kaymakcan, 2010: 1).

Türkiye’de ise okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersi artan oranda kamuoyunda tartışılmaktadır. Tartışmalar, bu dersin hukuki statüsü ve nasıl bir ders olması gerektiği üzerinde yoğunlaşmaktadır. 1982 Anayasası’nın 24. Maddesi ile DKAB dersi ilk ve ortaöğretim kurumlarında zorunlu hale gelmeden konuyla ilgili yapılan tartışmalar ile söz konusu dersin zorunlu olmasından sonra yapılan tartışmalar farklılık arz etmektedir.

Türkiye’de Cumhuriyet dönemi boyunca dersin varlığı ve neliği tartışma konusu olmuştur. Din dersinin varlığı ve neliği konusundaki eleştiri gerekçeleri ise günümüzden farklıdır. Geçmiş tartışmalar incelendiğinde, laik bir ülkenin okullarında din dersinin varlığının laiklik, bilimsel anlayış ve Atatürkçülükle bağdaşmayacağı iddialarının ön planda olduğu görülmektedir. Ayrıca çoğunlukla DKAB dersi öğretmenlerinin uygulamalarından kaynaklanan ve/veya o şekilde algılanan problemler ve ders içeriğine yönelik eleştiriler de söz konusudur (Kaymakcan, 2011a: 28).

Mevcut durum göstermektedir ki halkın tüm vatandaşlara yönelik kuşatıcı şekilde verilecek bir din eğitimi ihtiyacı ve talebi vardır. Çünkü bu toplumun geleneklerini, toplumsal kurallarını ve buna bağlı olarak kişiler arası ilişkilerini belirleyen en önemli faktör dindir. Sadece aynı din içerisindeki farklı oluşumlar arasında değil, farklı dinlerin bir arada yaşaması bakımından da din kültürü alanındaki tarihsel tecrübemiz belki de en büyük mirasımız ve iftihar kaynağımızdır. Bu kültürü zihninde çözümleyememiş bir birey, toplum içindeki kişisel ve toplumsal davranışları sağlıklı yorumlayamayacaktır. Tabi ki din kültürü öğretiminde dinlerin özel yorumları değil, kapsayıcı, kuşatıcı, objektif, eleştirel, bilgilendirmeye yönelik yaklaşım, bu ihtiyaca cevap verecektir (Şişman, 2011: 5).

Prof. Dr. Beyza Bilgin bireyler arasında sağlıklı ilişkilerin sağlanabilmesi için bireylerin birbirlerini dini ve kültürel konularda tanımalarının şart olduğunu belirtir. Bunun da kültürler arası eğitimle mümkün olacağına ve kültürler arası eğitimin ülkemiz için katkıları olan bir süreç olacağını ifade eder. Zira ülkemizde aynı dine inanmalarına rağmen mezhep, tarikat ayrımları giderek artmakta, dini cemaatler, dindar ve dindar olmayan kesimler arasında uçurumlar gitgide büyümektedir. Bunlar aynı kültürün alt bölümünü oluşturmalarına rağmen kendi aralarında çekişmeye sebep olabilecek farklılıklara sahiptirler. Aynı toplumda yaşayan insanların birbirlerini tanımaları, anlamaları, aynı hedefe gittiklerini fark etmeleri için kültürler arası eğitim gereklidir. Milli ve dini bütünlüğü bozmadan, zedeleden, herkesin kültürünü inancını devam ettirmesini sağlamak açısından kültürler arası eğitim bir ihtiyaçtır (Önder, 1997: 61).

Bu çerçevede farklılıkların barış çerisinde ve temel hak ve özgürlükleri kullanarak biraradalığı nasıl mümkün olabilir? Farklılıklar çatışma ve ayrıştırma vesilesi olarak değil de kültürel zenginlik kaynağı olarak nasıl değerlendirilebilir? Bu ve benzeri sorular, bugün bizden acil cevap bekleyen, karşı karşıya olduğumuz temel problemleri yansıtmaktadır (Şişman, 2011: 5).

Günümüzde sahip olduğumuz iletişim ve ulaşım imkânlarının farklı etnik, dinsel ve kültürel geleneklerin bir arada varlığını sürdürmesini kaçınılmaz hale getirdiği gerçeğinden de hareketle, **araştırmamızın temel problemi:** “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı kültürler arası din eğitiminin özelliklerine uygun olarak hazırlanmış mıdır?” şeklinde ifade edilebilir.

Bu temel problem çerçevesinde belirlenen alt problemler ise şunlardır:

1. Kültürler arası eğitim ve kültürler arası din eğitimi nedir?
2. Din eğitimi açısından kültürler arası din eğitimi denilince ne anlaşılacaktır?
3. Kültürler arası din eğitiminin, günümüzde bu kadar tartışılıyor olmasının sebepleri nelerdir?
4. Din eğitimi uygulamalarında, kendine özgü bir modeli bulunduran Türkiye’deki din eğitimi programının, kültürler arası din eğitimi açısından mevcut durumu nasıldır?

5. İlköğretim DKAB programının hazırlanmasında, kültürler arası din eğitimi konusu dikkate alınmış mıdır?

6. İlköğretim DKAB programının hedefleri, içeriği ve değerleri kültürler arası eğitim özelliklerine uygun olarak hazırlanmış mıdır?

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın temel amacı İlköğretim DKAB Programını kültürler arası din eğitimi açısından değerlendirmektir.

1. Buna göre İlköğretim DKAB Öğretim Programı ile Talim ve Terbiye Kurulu tarafından kabul edilen ders kitaplarının içeriği kültürler arası din eğitimi açısından incelenip tespitlerde bulunmak amaçlanmıştır.

2. Bu temel amacın gerçekleşmesinde söz konusu öğretim programının kazanım, etkinlik, ünite, konu ve içeriğinin kültürler arası din eğitiminin amaçlarına hangi düzeyde hizmet ettiğini belirlemek amaçlanmıştır.

Yukarıdaki temel amacın gerçekleştirilmesinde belirttiğimiz bu hedeflerin araştırma sonucunda elde edilen verilerle analizi yapılmıştır.

Bu araştırma,

- DKAB öğretim programının gözden geçirilip geliştirilmesine katkıda bulunacağı; dersin daha verimli olması yönünde faydalı olacağı; DKAB dersi ile ilgili yapılacak çalışmalara ışık tutacağı ve ilgili kurumlara bir bakış açısı sunacağı,

- Programın uygulayıcıları olan DKAB öğretmenlerine yönelik hizmetleri düzenleyen kişi ve kurumlara; eğitim-öğretim etkinliklerini düzenleyen Milli Eğitim Bakanlığı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Talim ve Terbiye Kurulu'nun çalışmalarına katkı sağlayacağı,

- İlköğretim kurumlarında din eğitimi ve öğretimi faaliyetini bizzat yürüten DKAB öğretmenlerine katkılar sağlayacağı,

- Araştırmanın ilköğretim kurumlarında uygulanan DKAB programını kültürler arası din eğitimi açısından inceleyen çalışmaların ilklerinden biri olarak din eğitimi ve genel eğitim sahasında yapılacak olan çalışmalara kaynaklık edeceğinden önemlidir.

Araştırmanın Varsayımları

1. Kùltürler arası din eğitimi, pek çok ÷lke gibi Türkiye' nin de ilgilendiği bir konudur.
2. DKAB programı dersi alan öğrencilerin tamamına hitap etmediği varsayılmaktadır.
3. DKAB programının kùltürler arası din eğitiminin ilkelerine uyumluluğu açısından yeniden gözden geçirilmesinin bir ihtiyaç olduğu varsayılmaktadır.
4. DKAB dersinin hedeflerine ulaşabilmesi için kùltürel ve mezhepsel çeşitliliği göz önünde bulundurması gerektiğine inanılmaktadır.
5. Kùltürün oluşumunda dinin en önemli faktörlerden biri olduğu varsayılmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmamızda, literatür taraması ve metin analizi yöntemi benimsenmiştir. Buna göre çalışmanın teorik bölümü ile ilgili yayınlar taranarak ilgili bölümler işaretlenmiştir, daha sonra bu bölümler araştırmamızda veri olarak kullanılmıştır. Konu ile ilgili kaynaklar, kütüphane çalışmalarıyla gözden geçirilmiş ve çalışmanın teorik çerçevesinin oluşmasında, sözü edilen kaynaklardan yararlanılma yoluna gidilmiştir.

Çalışmanın değerlendirme bölümünde, İlköğretim DKAB Programı ele alınmış, program önce kùltürler arası eğitim perspektifinden genel anlamda analiz edilmiştir. Daha sonra öğrenciye kazandırılması hedeflenen kazanımlar, programın içerik parçalarını oluşturan üniteler içerik, amaç ve hedef (uzak hedef, orta hedef ve yakın hedef) açısından analiz edilmiştir. Yapılan analizlerin ölçütü teorik bölümde ortaya konan kùltürler arası din eğitimidir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programının ve ders kitaplarının, kültürler arası din eğitimi açısından incelenmesi ile sınırlıdır. Bu çerçevede ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim programı çalışmanın dışında tutulmuştur.

Araştırmanın Kaynakları

Araştırmamızın konusunu oluşturan “kültürler arası din eğitimi” alanında, yapılan literatür taramasında, konuyla ilgili makaleler, tebliğler, kitaplar, ilgili yüksek lisans ve doktora tezleri, faydalanılan çalışmalar arasındadır.

Ayrıca, eğitim, din eğitimi, program geliştirme, çoğulculuk, çok kültürlülük ve bilimsel araştırma metotları alanında yazılmış kitaplardan da yararlanılmıştır.

Faydalanılan bütün kaynaklar, metin içinde ve kaynakçada topluca sunulmuştur.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde araştırmamızın temel kavramlarını oluşturan din, eğitim, öğretim, din eğitimi, din öğretimi kavramlarının tanımlarını vereceğiz.

Din ve Eğitim Kavramları

Din

Din, Arapça kökenli bir kelime olup yol, adet, hüküm, kanun, düzen, karşılık (mükâfat ve ceza), hesap, inanç ve itaat gibi anlamlara gelir (TDİ, 1994: 9/ 312).

Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde isim olarak din, “Tanrı’ya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal

bir kurum, diyanet” ve “Bu nitelikteki inançları kurallar, kurumlar, töreler ve semboller biçiminde toplayan, sağlayan düzen” olarak tanımlanmıştır (TDK, 1988: 378).

Din kavramının terim anlamı “Üyelerine bir bağlılık amacı, bireylerin eylemlerinin kişisel ve sosyal sonuçlarını yargılayabilecekleri bir davranış kuralları bütünü ve bireylerin gruplarını ve evreni bağlayabilecekleri bir düşünce çerçevesi veren bir düşünce, his ve eylem sistemidir (www.encyclopedia.com, Erişim Tarihi: 12.05.2012).

Din kelimesinin sözlük anlamı ile terim anlamı arasında yakın bir ilgi bulunmaktadır. Din kelimesi, boyun eğme, yol tutma, inanma gibi kulluğu; hükmetme, ceza ve mükâfat verme gibi tanrılığ; kanun, düzen, itaat gibi kul ile tanrı arasındaki ilişkiyi kapsayacak kadar geniş anlama sahiptir (TDİ, 1994: 9/314).

Dinin genel bir tanımını yapabilmek için, genel olarak bütün dinlerde ortak noktaları tespit etmek uygun olur. Bütün dinlerde ortak olan noktaların başında fizikötesi bir varlığa veya varlıklara (Tanrı, melekler, cinler, ruhani varlıklar gibi) inanmak gelir. Bir başka özellik de şekilleri çok değişik de olsa dua, ibadet ve ayinlerin bulunmasıdır. Bütün dinlerde bulunan üçüncü özellikse, uyulması gereken birtakım kuralların mevcut olmasıdır. Dinlerde ortak olan bir başka özellik de taraftarlarının bulunmasıdır (Çelebi, Bebek ve Bozkurt, 1994: 2).

Din tanımı özellikle farklı bir bakış açısından, farklı dinlerde farklı dini gruplarda çeşitlilik gösterir. Şimdiye kadar üzerinde ittifak edilen bir tanım yapılmamıştır. Bunun sebebi, dinlerin farklı yapılara sahip olmasıdır.

Çeşitli bilim dallarından birçok din bilimcisi, din hakkında değişik tanımlar yapmışlardır. Bu tanımları yaparlarken dini kendi alanları açısından tanımlanmıştır. Emil Durkeim, konuya din sosyolojisi açısından yaklaşmış ve “Din, bir cemaatin meydana gelmesini sağlayan ayin ve inançlar sistemidir (aktaran Adam, 2006: 16)” demiştir. Durkheim bu tanımda dinin sosyal fonksiyonunu esas almıştır. Feurbach ise “Din, dua, kurban ve ibadetle kendini gösteren bir arzudur (aktaran Adam, 2006: 16)” diyerek, din psikolojisi açısından bir tanım yapmıştır. Bu tanımlarda; kutsal kavramı, inanç, zihni meleke, mutlak

itaat duygusu, arzu, toplumsal değerler bilinci, tabiatüstü yüce varlık ve Tanrı fikri gibi hususlar ön plana çıkmıştır.

Din kavramının İslami kaynaklardaki tanımını inceleyecek olursak tanımların sözleri farklı olsa da aslında hepsi ortak bir şeyi söylemektedir. Bu tanımlardan Seyyid Şerif Cürcani'ye ait olanı oldukça yaygındır: “Din, akıl sahiplerini Peygamberlerin bildirdiği gerekçeleri benimsemeye çağıran ilahi kanundur”. Din şu şekilde de tarif edilmiştir: “Din, akıl sahibi insanları kendi tercihleri ile bizzat hayırlı şeylere götüren ilahi bir kanundur” (TDİ, 1994: 9/ 317).

Cürcani'nin tanımına biraz daha açıklık getiren Tahanevî'nin tanımına göre “Din akıl sahiplerini kendi iradeleri ile halde salaha, ahirette felaha sevk eder”. Bütün dinlerin temelde insanın kurtuluşunu esas aldığı, bu kurtuluşu sağlamak için birtakım inanç, ibadet ve ahlak sistemlerinden oluşan bir reçete sunduğunu göz önüne alacak olursak, özellikle Tahanevi'nin tanımını bütün dinleri kapsayan genel bir din tanımı olarak görebiliriz (Adam, 2006: 18).

Bu tanımlardan yola çıkıldığında din olgusu ile ilgili olarak şu çerçeve ortaya çıkar: “Din, insanlara bir hayat tarzı sunan, onları belli bir dünya görüşü içinde toplayan kurumdur, bir değer biçme ve yaşam tarzıdır; yaratıcıya isteyerek bağlanma, birtakım şeyleri duyma, onlara inanma ve uygun iradi faaliyette bulunma olgusudur; üstün varlıkla ona inanan insan arasındaki ilişkiden doğan deneyimin inanan kişinin hayatındaki etkileridir (Altaş ve Arıcı, 2012: 47-48)”.

Eğitim

Eğitim, günlük hayatta çok kullanılan bir kavram olmasına rağmen neliği analiz edilme açısından zor kavramlardan biridir. Çünkü eğitim kavramının kapsam alanı çok geniştir.

En yaygın tanımlardan biri Ertürk'ün tanımıdır. Ertürk (1997: 12) eğitimi; “bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme süreci” olarak tanımlar. Tanımda eğitimin üç temel özelliği olduğuna dikkat çeker. Bunlar, eğitimin bir süreç olduğu, eğitim sonunda bir davranış değişikliği olduğu ve bu davranış değişikliğinin bireyin kendi yaşantıları yoluyla olduğudur (Çetingöz, 2011: 6).

Selahattin Ertürk' ün neredeyse anonimleşmiş eğitim tanımından hareketle Hasan Çelikkaya (2009: 27- 28), “Eğitim; ferdin, yaşadığı toplumda, pratik değeri olan kabiliyet, yöneliş ve diğer davranış formlarını edindiği süreçler toplamıdır. Eğitim; kişinin toplumsal yeteneklerinin ve optimum kişisel gelişmesinin sağlanması için seçkin ve kontrollü bir çevreyi ve okul etkinliklerini içine alan sosyal bir süreçtir” tanımını geliştirmiştir.

Eğitim hakkındaki düşünceleriyle öne çıkan isimlerden biri olan Rousseau bu konuda “Doğuştan sahip olmadığımız ve yetişkin olarak kullandığımız her şeyi bize eğitim kazandırmaktadır.” derken, Kant “İnsan, yalnızca eğitim ile insan olabilir. O, eğitimin ona yaptığından başka bir şey değildir” demektedir. Bu ifadeler karşılık Niemeyer ise “Eğitim kelimenin esas itibari ile insanların büyük çoğunluğunun insan olmasında sadece çok küçük bir hisseye sahiptir; çünkü bu konudaki büyük hisse, öğrenciye kasıtlı veya kasıtsız etki eden dış şeyler ile diğer insanlara aittir” ifadelerini kullanmaktadır (Tosun, 2011: 13).

Eğitim; önceden belirlenmiş amaçlar istikametinde, nesilleri yönlendirme ve yetiştirme çabasıdır veya bu yönlendirme ve yetiştirmenin bilimini, tekniğini, taktiğini vb. öğreten bir bilimdir. Ve daha bunlara benzer pek çok eğitim tanımları bulunmaktadır. Ancak hepsinin de ortak yönü veya birleştiği nokta, eğitimin bir yönlendirme ve yetiştirme faaliyeti ve bilimi olduğudur (Çelikkaya, 2009: 27-28).

Eğitim kültür anlamında da kullanılmaktadır. Kültürel anlamda eğitim, toplumun kuşaktan kuşağa aktarılan kültürünün, üyelerince benimsendiğini de gösterir. Kültürlü insan deyiminin anlamı eğitilmiş insandır. Böylece eğitim, insana üyesi olduğu toplumun kültürünü öğreten bir araç anlamında kullanılır (Başaran, 1996: 168).

Kısacası eğitim, hayat boyu süren bir süreç ve insanın bütün kişilik güçlerini tam ve dengeli olarak geliştirmeyi hedefleyen bir etkinlikler bütünü olup bireylerin, toplumun standartlarını, inançlarını ve yaşama yollarını kazanmasında etkili olan tüm sosyal süreçlerdir. Bir diğer ifade ile “Kişinin yaşadığı toplum içinde değeri olan, yetenek, tutum ve diğer davranış biçimlerini geliştirdiği süreçlerin tümüdür (Fidan, 1985: 6; Hökelekli, 2011: 48)”.

Görüldüğü gibi eğitim, geniş anlatımlı bir kavramdır. Bu nedenle eğitim kavramını kullanan kişinin, bu kavramı hangi anlamda kullandığını belirtmesi, kişiler arası iletişimi kolaylaştırır.

Öğretim

Öğretim kelimesinin sözlük anlamı “ Belli bir amaca göre gereken bilgileri verme işi, tedris, tedrisat, talim” ve “Öğrenmeyi kolaylaştıracak etkinlikleri düzenleme, gereçleri sağlama ve kılavuzluk etme işi” olarak tanımlanmıştır (TDK, 1988: 1130).

Eğitim terimleri sözlüğünde ise “1. Belli bir amaca göre gereken şeyleri öğretme işi. 2. Bir eğitim kurumunda bir küme öğrenciye belli dal ya da konularda bilgi verme. 3. Öğrenmeyi kolaylaştıracak etkinlikleri düzenleme, gereçleri sağlama ve kılavuzluk etme eylemi” olarak ifade edilir (<http://tdkterim.gov.tr/bts/>, Erişim Tarihi: 09.10.2011).

Öğretimin terim anlamı Fatma Varış’ a göre, öğrenmenin gerçekleşmesi ve istenen davranışların bireye kazandırılması için uygulanan süreçlerin tümüdür (Varış, 1978: 15).

Diğer bir ifade ile öğretim, insan yaşamının belli dönemlerinde planlı, programlı, destekli, genellikle bir belge ile sonuçlanan, bireyde istenen yönde davranışların gelişmesi için uygulanan süreçler toplamıdır.

Öğretim, öğrenme ve eğitim birbiri içinde ve bazı kere birbiri yerinde kullanılabilen kavramlardır.

Öğrenme, öğrenci bakımından kullanılan bir terim olup “tekrar ve tecrübe sonucu, davranışta meydana gelen bir değişiklik” olarak tarif edilmektedir. Kelime geçişli olarak, yani öğretim şeklinde kullanıldığında, olaya öğretici yönünden bakılıyor demektir. Bu durumda öğretici tarafından kişinin davranışında değişiklik meydana getirilmesi söz konusudur.

Öğretim planlı, programlı bir faaliyettir. Öğrenim ise planlı bir faaliyet sonucu meydana gelebileceği gibi tesadüfen ve bilinçsiz olarak da meydana gelebilir (Parladır, 1996: 10).

Öğretim, bir dersin öğretim programında belirlenen esaslara uygun bir öğretme-öğrenme süreci için gerekli hazırlıkların yapılması, böyle bir sürecin gerçekleşmesi ve bu sürecin, ürün olarak ortaya çıkması beklenen davranışların tümü görülünceye kadar, olabildiğince etkili ve verimli bir şekilde sürdürülmesi hizmetleri demektir (Özçelik, 1998: 5).

Din Eğitimi

Din eğitimi kavramına bakıldığında onun fitrattaki inanma duygusunun bir gereği olan din ve insanları etkileme gücüne sahip bulunan eğitim kavramlarının birleşmesiyle ortaya çıktığı görülür. Ancak bu iki temel kavramın, kendilerini gerçekleştirirken bünyelerinde bir kavram daha saklanmaktadır. O da inanç kavramıdır. Şu halde din eğitiminin ortaya çıkmasında en azından dört temel kavram vardır. Bunlardan birisi din, birisi eğitim, birisi dini inanç, birisi de insan kavramıdır (Yavuz, 1998: 47).

İnsanlar, inanma duygusunun bir gereği olarak, her devirde mutlaka bir dine inanmışlardır. İnanıqları dinin esaslarını, hem kendileri öğrenmek istemiş hem de başkalarına öğretmek istemişlerdir. Bunu da eğitim kanalı ile sürdürmüşlerdir (Yılmaz ve Kılavuz, 2009: 125).

Dinin bireysel ve sosyal bir olgu olarak eğitime konu edilip, din kültürünün yetişmekte olan nesle aktarılması ve toplum bireylerinde din kişiliğinin geliştirilmesi faaliyeti din eğitimini doğurmuştur (Bilgin,1988).

Din eğitimi, dini bilgilerin, beden, zihin ve duygu gelişimleri dikkate alınarak bireylere aktarılması ve onlarda dini bilinçlenmenin sağlatılması süreci olarak tanımlamıştır (Yılmaz, 2003: 59).

Cemal Tosun yapılmış olan din, eğitim, inanç ve insan tanımlarından hareketle din eğitiminin insanın kutsal ile ilgili davranışlarının geliştirilmesi süreci olduğunu söyler. Biraz daha açık ifadeyle din eğitimini “bireyin dini davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme denemeleri süreci olarak tanımlar (Tosun, 2011: 23).

Din Öğretimi

Modern çağın hızla gelişen şartları, artık toplumun bütününü tek bir ideal insan örneğinde birleşmesini imkânsız hale getirmiştir. Artık öğrenim, öğrenmeyi öğrenmeye dönüşmüştür. Öğrenilmesi gereken şeyler sürekli değişmekte ve yenilenmektedir. Yani hedef, sürekli öğrenmek, hayat boyu hazır olmaktır. Bu durum insanların davranışlarını da etkilemektedir. Fakat öğrenime de öğrenmeyi öğrenmeye yön veren ön fikirler, hedef tasarılar yine de vardır. Çünkü bu ön fikirler, hedef tasarılar, idealler olmaksızın terbiye ve eğitim- öğretim söz konusu olamaz (Bilgin, 1988: 17).

Din öğretimi de, okulda, planlı, programlı, amaçlı, dizgeli bir şekilde bireylerin din öğrenmelerine, yani din ile ilgili kalıcı izli davranış geliştirmelerine kılavuzluk etmek üzere yaşanan süreci anlatmaktadır. Din öğretimi okulda gerçekleştirilen din eğitimidir (Tosun, 2011: 27).

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜRLER ARASI DİN EĞİTİMİ

1.1. DİN EĞİTİMİNİN AMAÇLARI VE MODELLERİ

1.1.1. Eğitimin Amaçları

Eğitim, çeşitli etkileşimlere dayanan çok yönlü ve geniş kapsamlı bir süreçtir. Kendini, toplumu ve dünyayı anlamak, geçmişte edinilen yararlı bilgiyi şu anda nasıl kullanacağını öğrenmek, estetik beğeni kazandırmak, tarihsel bilinci geliştirmek anlamlarında kullanılmaktadır (Kızıltan, 2007: 88).

Eğitim tanımlarından da görüleceği gibi her türlü eğitim faaliyetinin mutlaka amacı vardır. Amaçsız eğitim düşünülemez. Amaçlar hem eğitimin insana kazandıracak olduğu davranışları hem de davranışlara temel teşkil eden içeriğin belirlenmesini sağlar. Bu bağlamda eğitim sisteminin en önemli unsurlarından biri de eğitimin amaçları bölümüdür. Amaçlar hedeflerle somutlaştırılır. Dolayısıyla eğitimin gerçekleştireceği amaçlar, amaçların gerçekleşmesine katkı sağlayacak hedefler dizgesinden söz etmek de mümkündür.

Eğitimin birincil hedefi, insanın organizma olarak doğuştan getirdiği yetenekleri olabildiğince geliştirmektir. Onu beden, ruh ve zihince yetkinleştirmek, yüceltmek ve bunları bir bütünlük içerisinde gerçekleştirmektir. Zira insan, önce bedensel gelişmesini tamamlayıp sonra duymaya, düşünmeye başlamaz, gelişmesini bütünlük içerisinde sürdürür (Bilgin, 1981: 470).

İnsan aynı zamanda psiko-sosyal bir varlıktır. İhtiyaç ve yeteneklerini geliştirmek için bir toplum içinde bulunur (Bilgin, 1981: 470). İnsan içinde yaşadığı toplumla etkileşimde bulunur, değer yargılarını, geleneklerini kısacası kültürünü formal ya da informal biçimde öğrenir. Aynı zamanda o kültüre katkılarda bulunur. İhtiyaç ve yeteneklerini o toplumun kültürüne göre doyurur. Eğitim bu süreçte bireyi problem çözebilen yeni değerler üretebilen, topluma yeni seviyeler kazandırmak için çalışmaya yönelen bireyler yetiştirme rolünü üstlenir.

Bunların yanı sıra aynı toplum içinde yaşayan, hep bir ağızdan aynı şeyi söylemeyen, farklı düşünen bireylerin aynı toplum içinde birlik beraberlik içinde

yaşayabilmelerini sağlamak da eğitimin hedefleri arasındadır. Zira toplumlar modern hayata geçişle homojenlikten heterojenliğe, kapalı toplum yapısından açık toplum yapısına hızlı bir geçiş yaşamışlardır.

Birçok ülke, vatandaşları arasında inançlar, değerler ve yaşama şekillerinin farklılaştığını ve çoğulculuğun arttığını gözlemlemektedir. Bu artış beraberinde şu soruları gündeme getirmiştir: “Mevcut farklılıklar içinde eğitim konusunda hangi politikalar daha etkili olabilir? (ERG, 2005:1)”.

“Ortak bir alanda farklılıklarımızla (dinsel, dilsel, fikirsel, ideolojik, kültürel) nasıl bir arada yaşayabiliriz?”. Bu sorulara cevap olarak üzerinde önemle durulması gereken asıl konu, aynı mekânda birlikte yaşamının formülünü bulmaktır (Touraine, 2002: 5) .

Zira birlikte ve bir arada yaşayan gruplar genelde toplumda hâkim olan ve güçlü olan grubun ötekini güç kullanarak baskı altına alması, kendi inanç, düşüncesini zorla kabul ettirmeye çalışması ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Böyle bir uygulama kişisel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması anlamına geldiği gibi, insanın fitratına aykırı olup toplumsal huzur ve barış ortamının bozulmasına da neden teşkil eder. Oysa asıl olan farklılıkları birer zenginlik unsuru kabul edip ötekinin varlığını kurumsallaştırarak birlikte ve beraber yaşamaktır (Güneş, 2005: 90). Kuşkusuz bu noktada en etkili çözüm kutsala dönüş çalışmalarına ağırlık vermektir. Bu çalışmaların başarılı olması, insanların önce kendi kültür ve dinlerini sonra da diğer kültür ve dinleri tanıması şartına bağlıdır. Çoğulculuğun hâkim olduğu toplumlarda kültürler veya dinler arası eğitim bunu sağlamak için çaba sarf etmektedir (Önder, 1997: 56).

Bunun için de pedagoglar, teologlar, birbirini tanımak, anlamak, birbirine saygı göstermek, karşılıklı kendi geleneklerini geliştirmek ve korumak için ortaklaşa izlenecek eğitim modelleri oluşturmalıdır. Zira günümüz dünyasının karşı karşıya kaldığı sorunların çözümü eğitimden geçmektedir (Kızıltan, 2007: 91).

Eğitimin evrensel nitelik taşıyan amaçlarının gerçekleştirilmesi için dinin desteğine ihtiyaç vardır. Eğitimin hedeflediği zihinsel değişimin gerçekleştirilmesi, sağlıklı bir din anlayışı sayesinde kolaylaşacaktır (Kızıltan, 2007: 91).

1.1.2. Din Eğitiminin Amaçları ve Gerekliliği

Fıtrattaki inanma duygusunun bir gereği olan din ve insanları etkileme gücüne sahip bulunan eğitim kavramlarının işbirliğinden doğan din eğitimi, bireysel ve toplumsal yaşantı açısından önemli bir ihtiyaçtır. İnsanlar bu ihtiyacı karşılamak için her devirde mutlaka bir dine inanmışlardır. İnanışları dinin esaslarını hem kendileri öğrenmek istemiş hem de başkalarına öğretmek istemişlerdir. Bunu da eğitim kanalı ile sürdürmüşlerdir. Böylece inanılan dini öğrenip başkalarına da öğretme ihtiyacı din eğitimi doğurmuştur (Yılmaz ve Kılavuz, 2009: 125) .

Bu veriler ışığında din eğitimi, dinin bireysel ve sosyal bir olgu olarak eğitime konu edilip din kültürünün yetişmekte olan nesle aktarılması ve toplum bireylerinde din kişiliğinin geliştirilmesi faaliyeti olarak tanımlanabilir (Bilgin, 1995: 43). Bir diğer ifade ile din eğitimi, dini bilgilerin beden, zihin ve duygu gelişimleri dikkate alınarak bireylere aktarılması ve onlarda dini bilinçlenmenin sağlanması sürecidir (Yılmaz, 2003: 59).

Eğitimin bir dalı olan din eğitiminin bireysel ve sosyal pek çok amacı vardır. Öncelikli amacı ise bireyin ruh, beden, duygu, zihin ve heyecan dinamiklerini bozmadan, onu kendi iç dünyasında tutarlı, sorumluluklarının bilincinde ve başarılı bir genç olarak topluma kazandırmaktır (Ayhan, 1985: 251).

Din eğitimi yetişmekte olan nesli bilgilendirmeyi, dini ihtiyaçlara, sorulara, beklentilere doğru cevaplar vermeyi; bireylere hurafe ve batıl inançlardan uzak bir din anlayışını kazandırmayı hedeflemektedir. Din eğitiminin bireysel amaçları öğrencilerin; sosyal amaçları ise toplumun ihtiyaçları ile ilgilidir. Öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarının din eğitimi açısından önemi, bireyin insani ihtiyaçlarının karşılanmasında din duygusunun etkili oluşundan kaynaklanmaktadır. Çünkü din duygusu sağlıklı bir şekilde gelişmediğinde bireyin hayatı anlamlandırmada sıkıntı çekmesi kaçınılmazdır (Yılmaz ve Kılavuz, 2009: 125).

Din eğitiminin sosyal amaçları doğrudan toplumun ihtiyaçlarıyla bağlantılıdır. Dinin, bireyler ve toplumlar arası ilişkilerde olumsuzlukları tetikleyen bir faktör olmaması için dinin içinden çıkan yeni anlayışları, toplumsal

talepleri ve ihtiyaçları dikkate alan bir içerik ve yöntemin din eēitimine hakim olması gerekir.

Günümüzde bir taraftan küreselleşmenin ortaya çıkardığı dini ve ahlaki sorunlara çözüm arayışları, bir taraftan da tüm dünya ülkelerinin gittikçe daha çok demokratikleşmesi, çokkültürlü ve çok dinli bir yapıya kavuşması, birçok ülkede, dine olan ilginin artmasına ve din eēitimine doğru bir yönelişe neden olmuştur. Bunun temel nedeni, bu noktada en önemli rolü dinin üstlenmesidir. Zira dinler, farklı din ve kültürlere mensup bireyler ve toplumlar arasında bir diyalog oluşturacak çimento görevi yapabileceēi gibi, ayrıştırıcı bir faktör de olabilmektedir. 11 Eylül olayının bu ilişkinin en somut örneēi olduēu söylenebilir. Burada önemli olan, dinlerin öğretileri kadar, onların sunuş biçimidir. Dini öğretiler, barış ve huzur ortamında yaşamının birer aracı olabileceēi gibi, düşmanlığın ve ayrışmanın da aracı olabilirler. İşte bu noktada en büyük görev ve sorumluluk da eğitim ortamlarına düşmektedir (Köylü ve Turan, 2012: 106).

Beyza Bilgin, bu düşünceyi destekler mahiyette genel eğitim içerisinde din eğitiminin mutlaka yer alması gerektiēini savunmakta ve görüşlerini şu üç temel amaca dayandırmaktadır:

İnsani amaç, genel eğitimin, insanı bütün kabiliyetleri ile bir bütün olarak yetiştirme özelliğine dayanmaktadır. İnsan, hayatı yorumlama ve yaşantısına bir anlam kazandırma ihtiyacındadır. Fıtrattaki bu ihtiyacın karşılanabilmesi için, İslam'ın hayatla ilgili yorumları bu dine inananlara öğretilmek durumundadır. Onlar dinden aldıkları bilgileri, diēer alanlardan aldıkları bilgilerle karşılaştırma imkânı bulacaklardır.

Kültürel amaç, sahip olduğumuz ve sahip olmak durumunda bulunduēumuz kültürümüzü büyük ölçüde etkilemiş olan İslam dinini, yetişmekte olan nesle tanıtmaktır. Edebiyatımızda, musikimizde, mimarimizde ve konuşma biçimimizde dinle ilgili motiflerin çok yönlü izleri vardır. Bütün bunları anlamak için dini bilmek gerekir.

Toplumsal amaç da, davranışlarımızla sorumlu olduğumuz ve yaşantı biçimini tanımak durumunda bulunduēumuz toplumsal çevreye İslam ahlakı yoluyla yaklaşabilmektir. İçerisinde yaşanan toplumun davranışlarına yön veren inançları tanımak ve onları hesaba katmak önemlidir (Bilgin, 1988: 68-69).

Bu amaçlar doğrultusunda din eğitimi, gelecek nesillerin insanlar arası ilişkilerindeki tutum ve davranışların geliştirilmesinde önemli rol oynayacaktır. Bu konuda Tübingen Üniversitesinden siyaset bilimci Hasenclever, din eğitimi ile demokratik tutum ve davranış arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu, din eğitimine ne kadar az önem verilirse, dini farklılıkların olumsuz anlamda kullanımına ilişkin o kadar çok siyasi sorunların da ortaya çıkabileceğini ileri sürmektedir (Köylü ve Turan, 2012: 107). Hasenclever'in ifadelerinde de vurgulandığı gibi günümüzde bütün toplumların barış içerisinde yaşaması, ancak nesillerin doğru bilgilerle insanlığın ortak değerlerine saygılı olarak eğitilmesi yoluyla gerçekleştirilebilir.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) nın “Devlet Okullarında Dinler ve İnançların Öğretimi Hakkında Yol Gösterici Toledo Prensipleri”nde dinler ve inançlar hakkında öğretim yapmanın gerekçeleri şu şekilde sıralanmıştır:

1. Din bireylerin hayatında etkili bir güçtür. Bireylerin birbirlerini anlayabilmeleri için dini bilmeleri gerekmektedir.
2. Dinler ve inançlar hakkında öğretim yapmak kişinin kendisini ve inançlarını anlamasına, insanlık tarafından tarih boyunca geliştirilmiş değerleri takdir etmesine katkı sağlar.
3. Tarih, edebiyat ve kültürün çok büyük bir kısmı dini bilgi olmaksızın anlaşılabilir.
4. Dini bilgi kişilerin daha hoşgörülü davranışlar geliştirmelerine ve toplumsal kaynaşmaya katkı yapar (aktaran Meydan, 2008: 133).

Zira din, insanlara temel iletişim kodlarını verir. Bireylerin dindar olup olmaması bir yana, insanların birbirlerini doğru anlayabilmeleri, büyük ölçüde din hakkında doğru bilgiye bağlıdır. Din hakkında bilgi sahibi olmak gittikçe küçülen dünyamızda son derece önemlidir. Bireyler barış içinde yaşamak istiyorsa, görüş, ideolojileri ne olursa olsun öncelikle birbirlerine katlanmayı öğrenmek zorundadırlar. Bu ise insanların birbirlerini doğru anlamalarına bağlıdır. Din bu konuda insanlığa yardımcı olacaksa, kişisel çıkarları bir kenara bırakıp, din konusunda doğru bilgi sahibi olmanın yolları aranmalıdır (Onat, 2003: 14-15) .

1.1.3. oğulcu Din Eğitimi Modelleri

Küresel ve seküler dünyamızda din eğitimi ve öğretimi kadar din öğretimi yaklaşımları da uluslararası çapta üzerinde önemle durulan bir konudur. Her ülke, kendi nitelik ve etkenlerine göre, okullarda din öğretimi programları için arayışlarda bulunmakta ve modeller geliştirmektedir. Küreselleşme ve çoğulcu toplum teorilerinin etkisi ile din öğretimi alanında bilinen modeller başlıklar halinde açıklanacaktır (Tosun, 2011: 132).

1.1.3.1. Belli Bir İnanca Dayalı (Confessional) Din Eğitimi Yaklaşımları

“Mezhebe dayalı” olarak Türkçeleştirilen yaklaşımın İngilizce karşılığı “confessional approach”, Fransızca, karşılığı ise “confessionel, le” dir. Confessional ya da confessionel kelimelerinin kökü olan confession kelimesi sözlükte; itiraf, günah çıkarma, din kabulü ve mezhep anlamlarına gelmektedir. Batı dillerindeki religion kelimesi Türkçe’deki hem din hem de mezhep kelimelerini karşılamaktadır. Bu nedenle mezhebe dayalı din dersi denilirken, sadece bir dinin içindeki mezhep kastedilmeyip, aynı zamanda ayrı bir din de kastedilebilmektedir (Aydın, 2005: 120).

Mezhebe dayalı din öğretimi, bilinen en eski din öğretimi programı yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, bir dine ve mezhebe inanan insanların hem dinlerini iyi öğrenmesi hem de gelecek nesillere aktarmasını amaçlayan bir anlayıştan doğmuştur. Gerek Hz. Peygamber’in gerekse diğer peygamberlerin muhataplarının genellikle yetişkinler olması nedeniyle, ilk zamanlarda verilen din öğretimi yetişkinlere yönelik ve yaygın bir karakter arz etmiştir. Eğitimin kurumsallaşması ve din öğretiminin okullara taşınması ile din dersleri doktriner/mezhebe dayalı bir şekilde işlenmeye devam edilmiştir (Yıldız, 2009: 442).

Muayyen bir inanca dayalı bu yaklaşımda din eğitimi birbirinden çok farklı iki şekilde gerçekleşmektedir. Birincisi, tek dinli model olup bu modelde tek bir din kabul edilerek eğitim sistemine yansıtılır. Örnek olarak İran verilebilir (Arslan, 2005’ten aktaran Kızıltan, 2007: 99).

İkincisi ise tek bir mezhebin ağırlıklı olduğu veya bir dinin çeşitli mezheplerinin ağırlıklı olarak birlikte yaşandığı ülke ve toplumlarda, din öğretiminin mezheplere göre programlanıp uygulanabilmesidir. İran'da Şii mezhebine göre yapılan din öğretimi, Almanya'da Katolik ve Protestan din dersleri, Yunanistan'da Ortodoks din öğretimi buna örnek verilebilir. Bu anlayışla hazırlanan din dersi programlarında, mensup olunan mezhebin öğretimine ağırlık verilmektedir. Bu dersler programlarda zorunlu, isteğe bağlı ya da seçmeli statüde de yer alabilmektedir (Tosun, 2011: 132-133).

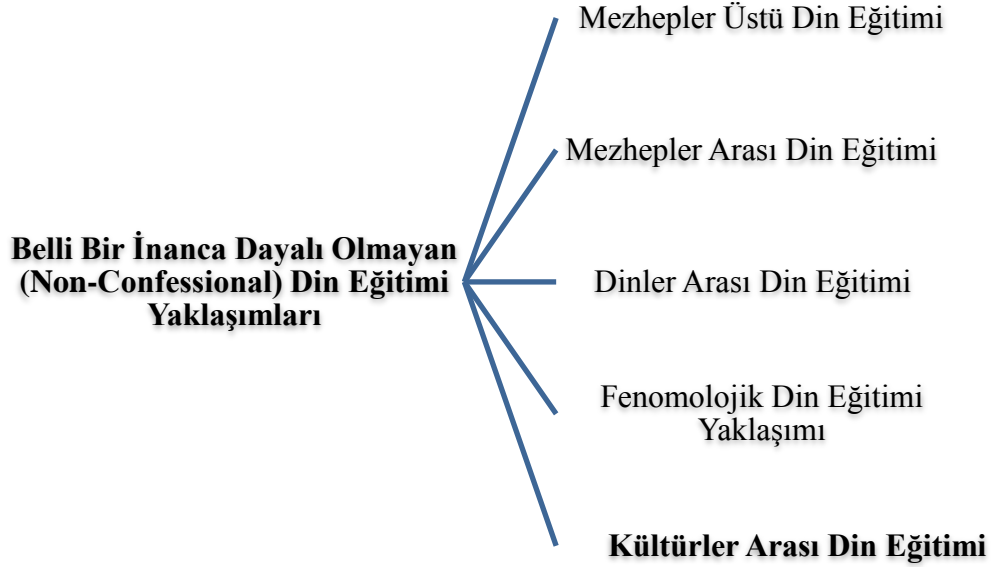
Bu yaklaşım ile işlenen dersler için ayrı sınıflar oluşturulur ve o din veya mezhebe bağlı bir öğretmen tarafından ders anlatılır. Örneğin, Protestan öğrenciler, kendi din eğitimi gruplarını oluştururlar ve Protestan bir öğretmen tarafından eğitilirler (Yıldız, 2009: 442).

Batı ülkelerinin çoğunda kiliselerin kendi okullarında, sadece kendi mezheplerinin din dersi verilmektedir. Devlet okullarında ise, öğrenci varlığına ve talebine göre farklı mezheplerin din dersleri birlikte yer alabilmektedir (Tosun, 2011:132-133).

Geçmişe ait bir din öğretimi anlayışı olmasına ve halen çok fazla uygulanmasına rağmen bu yaklaşım, küreselleşme, sekülerleşme ve demokrasi gibi kavramların vurgulanması ile birlikte sorgulanmaya başlanmıştır (Yıldız, 2009: 442).

1.1.3.2. Belli Bir İnanca Dayalı Olmayan (Non-Confessional) Din Eğitimi Yaklaşımları

Şekil 1: Belli Bir İnanca Dayalı Olmayan (Non-Confessional) Din Eğitimi Yaklaşımları

1.1.3.2.1. Mezhepler Üstü Din Eğitimi

Mezhebe dayalı yaklaşımın karşısı, mezhepler üstü diye tercüme edilen yaklaşım “non confessional” ve “non confessionel, le” kelimelerinin tercümesidir (Aydın, 2005: 120).

Avrupa’da ülkeler mezhep ayrılıkları ile tanınmıştır. Hatta bazı ülkelerin sınırları bile mezhep ayrılıklarına bağlı değişmiştir. Nitekim Avrupa’da mezhepler arası ayrılıklar giderek büyümüş ve mezhepler neredeyse ayrı bir din haline gelmiştir. Bu mezhep ayrılıklarını İslam dinindeki mezhep ayrılıkları ile kıyaslamak mümkün değildir. Bu mezhepler birbirinden ayrı dinler gibi kalın çizgilerle ayrılmışlardır. Günümüzde Avrupa’da verilen din eğitimi bu ayrılığın yansımalarını taşımaktadır. Örneğin, Almanya’da Katolik ve Protestan mezhepleri ve bu mezheplere uygun verilen dersler birbirlerinden tamamen ayrılmışlardır (Yıldız, 2009: 442).

Mezhepler üstü din öğretimi, bir dinin tüm mensuplarının, mezhep, tarikat, cemaat vb. ayrımı yapılmaksızın aynı derste din öğrenmeleri öngörülen bir yaklaşımdır. Mezhepler üstü bir din dersinin amaç ve muhtevaları, derse muhatap olanların hepsini kapsayacak şekilde ve mensup olunan dinin temel kaynaklarına dayanılarak belirlenir. Mezheplere, tarikatlara, cemaatlara var olan anlayış, yorum ve uygulama farklılıkları öğretim konusu yapılmaz. Mezhepler üstü din öğretiminin ve dersinin de tek bir uygulanış biçiminden söz edilemez. İngiltere’de bu tür bir ders uygulanmaktadır. Türkiye’deki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin de mezhepler üstü niteliği ön plana çıkmaktadır (Tosun, 2011: 132-133).

Beyza Bilgin mezhepler üstü din derslerinin “çoğulcu model” ve “birleştirici model” olmak üzere iki şekilde anlaşılıp uygulandığını belirtmektedir.

Çoğulcu model anlayışına göre, din dersi toplumun bir aynası olmalıdır. Yani bu ders, her mezhebi olduğu gibi, her türlü dini, dünya görüşünü, ahlak anlayışını da öğretim konusu yapmalıdır (Frör, 1975’ten aktaran Bilgin, 1988: 83).

Birleştirici modele göre ise “Kiliselerin etkisi altında kalmaması gereken eğitim kurumları olan devlet okullarında –kiliselere bağlı okullara karışılmamaktadır- din öğretimi, öğrencilerin bütününe cevap verecek nitelikte olmalıdır. Tarafsızlık ancak böyle sağlanabilir. Yani din dersinde, dinin özü, üzerinde ayrılık bulunmayan ilkeleri okutulmalı, mezheplerle ilgili ayrıntılara girilmemelidir (Bilgin, 1988: 83).

Mezhepler üstü din öğretimi yaklaşımının birincil amacı; aynı dinin farklı yorum ve uygulamalarına sahip insanların, temel kaynaklardaki birlikteliklerini okul ortamında doğru bir şekilde öğrenmeleridir. Böylece farklı yorum ve uygulamaların aynı kaynaktan çıkmış farklı anlayışlar olduğunu, birbirlerinin alternatifini değil, zenginlik olduğunun farkına varmalarınıdır (Tosun, 2011: 134).

1.1.3.2.2. Mezhepler Arası Din Eğitimi

Mezhepler arası din öğretimi anlayışı, mezheplere göre ve mezhepler üstü din öğretimi anlayışının bazı açılardan yetersizliklerinin fark edilmeye başlanmasıyla birlikte ortaya atılmaya başlanmıştır. Özellikle de mezhepler üstü

veya mezheplere bağlı olmayan din öğretimi anlayışlarının, mezhepleri görmezlikten gelme şeklinde yorumlanması ile mezhebe bağlı din öğretiminin diğer mezhepleri dışlaması, bu yeni kavramı ve anlayışı ortaya çıkarmıştır (Yıldız, 2009: 444) .

Beyza Bilgin' in, mezhepler ve dinler arası eğitimle ilgili önerisi, küçük sınıfların programlarının mezhepler ve dinlerle ilgili ayrıntıya girmeden, dinlerin ve kültürlerin üzerinde birleştii inanış ve davranış kuralları olarak yani öğrencilerin bütününe hitap edecek düzeyde düzenlenmesidir. İlerleyen sınıfta ise mezhepler ve dinler ile ilgili ayrıntıların işin içine katıldığı, tanıtıldığı, inceleme konusu yapıldığı bir sürecin hâkim kılınmasıdır. Bu eksende dindarların, dinleri ve mezheplerin aynı hedefe farklı yollardan ulaşmaya çalışmakta birleştikleri fark ettirilerek, farklılıklara saygı davranışı geliştirilmeye çalışılmalıdır (Bilgin, 1999: 2).

Burada din eğitiminin verilip verilmemesinden öte, mezhepler arası, kültürler arası hatta dinler arası eğitim hedeflenmektedir. Bu model, çocukların din dersinde, dinlerine veya mezheplerine göre ayrı sınıflarda eğitilmeleri yerine, aynı sınıfta farklılıklarının bilincine vardırıılarak eğitilmeleridir. Mezhepler arası din öğretimi, ülkedeki mezhepsel çoğulculuğu göz önüne alarak ve dinin temel kaynaklarından hareket ederek düzenlenecektir. Ortaklıktan hareket edilecek ancak farklılıklar yok sayılmayacaktır. Aynı sınıfta okuyan farklı mezheplere bağlı öğrenciler işledikleri konuda kendi anlayışlarını sınıfa taşıyacaklardır.

Bir dinin farklı mezheplerinin bir arada yaşadığı ülkelerde mezhepler üstü din öğretimi, bu farklılıkları yok saydığı için yetersiz görülmektedir. Mezhepler arası din dersi-öğretiminin ülkemizdeki isim koyucusu Beyza Bilgin' dir. O bu hususu şöyle temellendirmektedir. “Esasen mezhepler-üstü yerine benim teklifim mezhepler-arası kavramıdır. Çok enteresan bir husus var; bunu sıklıkla anlatıyorum, benzerleri de var tabii... Bir öğrencimiz Doğu'dan gelmiş, burada Şafiiler de bulunuyor. Aynı zamanda Şafii var, Hanefi var, Maliki var, Hanbeli var... Bunların arasında küçük farklar var (Bilgin, 1999'dan aktaran Tosun, 2011: 134)”. Mezheplerüstü din dersinde bu farklılıkların göz önüne alınmaması bilgi eksikliğini doğurmaktadır. Bu eksiklikler tamamlanmaması, bireylerin birbirlerini ötekileştirmelerine hor görmelerine neden olabilmektedir.

Mezheplerüstü din öğretiminin yetersiz olduğu ve mezhepler arası din öğretiminin önerildiği durum, toplumdaki çeşitli din anlayışlarına rağmen din derslerinde bunların dile getirilmeden, bir dinin bütün inananlarının aynı olduğu izlenimi oluşturmaktadır. Toplumun aynası olması gereken din derslerinin, mezhepleri yok saydığı sürece bu vasfı yerine getiremediği gözlemlenmektedir (Yıldız, 2010: 425).

Bir dinin farklı yorumlanmış şekillerinin bilinmesi gerekliliği, mezhepler arası din öğretiminin çıkış noktasıdır. Yaklaşım, farklılıklara saygı duyma anlayışını geliştirerek ve kendi mezhebinin tek doğru olduğu düşüncesinden sıyrılarak, taassuptan uzak ve farklı fikirlerin doğruluğunu da kabullenebilecek bir hoşgörü ortamını oluşturmada etkili olabilir. Zira özellikle Avrupa da mezheplerin ayrı birer din gibi telakki edildiği ve bu durumun tarihte yol açtığı çatışmalar hatta savaşlar bilinmektedir. Halen Avrupa'nın pek çok ülkesinde, mezheplere dayalı olarak verilen din derslerinin yetersizliği belirtilerek Hıristiyanlık çatısı altında, farklı mezheplerin öğretildiği din dersi arayışları devam etmektedir. Görüldüğü üzere bu iki din öğretimi yöntemi birbirine karşı değil bir arada ya da sıra ile takip edildiğinde birbirlerinin eksiklerini kapatabilir. Mezheplerarası din öğretiminin yapılabilmesi ya da istenen hedeflere ulaşabilmesi için hem bir ön koşul olarak hem de mezhepler arası din öğretiminin doğurabileceği bazı ayrılık ve karışıklıkları giderebilmek için mezhepler üstü bir din öğretimine ihtiyaç vardır (Yıldız, 2010: 444).

Yapılan araştırmalara göre tek dinli veya tek mezhepli din dersi öğrencilere sıkıcı gelmektedir. Çünkü öğrenciler birlikte yaşadıkları insanların hayat ve hakikat hakkındaki düşüncelerini, neye inandıklarını öğrenmek, kendi düşünce ve inançları ile mukayese etmek istemektedirler (Bilgin, 1999: 3). Bunun yanı sıra diğer dinleri tanımanın genel kültürlerini artıracaklarını, kendi dinlerine daha sıkı bağlanıp farklı inanç mensuplarına karşı hoşgörülü olmaya katkı sağlayacağını düşünmektedirler (Yılmaz, 2004: 125).

Beyza Bilgin, Türkiye'de artık DKAB derslerinde mezhepler üstü tutum ve davranışın yanı sıra mezhepler arası tutum ve davranışa geçme zamanı geldiği kanaatinde olduğunu belirtmiştir. Ders kitaplarının, cami vaaz ve hutbelerinin

yeniden mezhepler arası zihniyetle gözden geçirilmesi gerektiğini ifade etmektedir (Bilgin, 1999: 25).

1.1.3.2.3. Dinler Arası Din Eğitimi

Dinler arası din öğretimi, mezhep merkezli dinler arası açılımlı din öğretimi gibi, küreselleşme ve çoğulcu toplum yaklaşımları üzerine kurulmuştur. Birden fazla dinin yoğun olarak yaşandığı bazı ülkeler başta olmak üzere, kamu okulundaki mezhebe bağlı din öğretiminden memnun olmayan bazı ülkeler, yeni arayışları sonucunda, dinler arası nitelenebilecek, din öğretimi anlayış ve uygulamalarına ulaşmışlardır (Tosun, 2011: 132).

Dinler arası din öğretimi, toplumların artık homojenlikten uzaklaşarak çok kültürlü/ çok inançlı bir hale dönüşmesi sonucu ortaya çıkan bir kavramdır. İngiltere örneğinde olduğu gibi yoğun bir şekilde göç alınmasıyla çok kültürlü bir yapıya sahip olan ülkelerde, verilecek din eğitiminin nasıl olması gerektiği konusundaki tartışmalar neticesinde öne sürülen fikirlerden biridir. Doktriner ya da belli bir mezhebe dayalı din öğretimi veren pek çok ülke, çok kültürlü bir toplum yapısının oluşması ile birlikte, din öğretiminde daha farklı arayışlar içine girmişlerdir (Yıldız, 2010: 445).

Dinler arası din eğitimi modelinin temelinde, aynı ülkede yaşayan farklı dinlere mensup öğrencilerin okullarda, ayrı din dersleri görerek dinsel yönden birbirlerine yabancılaşmalarını önlemek için, aynı derste, ayrı din dersleri görerek dinsel yönden birbirlerine yabancılaşmalarını önlemek için, aynı derste, dinlerdeki ortak konuları birlikte işleyerek birbirlerini anlamalarına yardımcı olmak amacı yatmaktadır.

Dinler arası din eğitimi modelinde de iki yaklaşım benimsenebilir.

Birincisi, kendi dinini veya mezhebini öğretirken diğer dinleri, özellikle de birlikte yaşamak durumunda olan insanların dinlerini öğretime konu yapmak şeklinde gerçekleştirilebilir. Lahnemann'ın mezhep merkezli dinler arası açılımlı din dersi önerisi, bu anlamda da değerlendirilebilir. Türkiye'deki mezhepler üstü temel nitelikli Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi de, amaç ve muhteva açısından

dinler arası açılımlı din öğretimi niteliği göstermektedir (Lahneman, 1997'den aktaran Tosun, 2011: 136).

İkincisi ise, “dinler arası din dersi” şeklinde ki bir düzenleme yapılarak ayrı bir program geliştirilebilir. Bu derste, başta o toplumda yaşayan dinler olmak üzere, bütün dinler öğretime konu yapılır. Bunun için öğrencilerin kendi din ve mezheplerine ilişkin bilgileri birlikte konuşmalarına imkân sağlanır. Ancak böyle bir din eğitimi için öncelikle öğrencilerin kendi dinlerinde ders almaları gerektiği düşünülmelidir. Çünkü öğrenciler için birinci derecede de önemli olan kendi dinleridir (Tosun, 2011: 136).

Din eğitiminin amaçları arasında yer alan çocuklara başka dinleri ve kültürleri, hoşgörü ve dostluk içinde anlama imkânı sunmaktır. Dinler arası öğrenmenin bunu sağlaması beklenebilir. Bu noktada belirtilmesi gereken bir husus şudur: Dinler arası öğrenme, dinler arasındaki farklılıkların ortadan kaldırılmasını amaçlayan bir çoğulculuğu temsil etmez. Diyalog sayesinde öğrenciler diğer dinler ile direkt bir ilişkiye girerler. Diyalog öğrencilere diğer dinlere mensup kişilerin yaşamlarına, nasıl bir derinlik kattıkları ve hayatlarını nasıl yönlendirdikleri, manevi alanlarını nasıl oluşturdukları, nasıl ibadet ettikleri, eylemlerinin ve inançlarının bireysel sonuçlarının ne olduğu gibi pek çok anlam üzerinde durma imkânı sağlar (Yıldız, 2010: 445).

1.1.3.2.4. Fenomonolojik Din Eğitimi

Fenomonolojik din öğretimi, dinler arası eğitimin İngiltere’de denenmiş somut bir modeli olarak nitelendirilebilir. İngiltere’de uygulanmış olan bu modeli incelediğimiz zaman, dinler arası modeli de daha iyi anlama imkânı elde etmiş oluruz. John Shepherd İngiltere’ de denenmiş fenomonolojik din dersi hakkında şu bilgileri vermektedir:

“...İngiliz toplumu çoğulcudur, çünkü çok dinli ve çok mezheplidir, ateist ve inançsız, dini ve felsefi açıdan bağlantısız hatta ilgisizlere kadar çok farklı görüşleri içerir.

...

1960’ların ortalarına kadar dini eğitimin amacı çocukları tam bir Hıristiyanlık inancı doğrultusunda yetiştirmektir. Bir bakıma bu eğitimin

amacı iyi Hıristiyanlar yaratmaktı. Ancak bu başarısızlığa uğradı. Aslında tersine Hıristiyanlıkta artan bir uzaklaşmaya katkıda bulunduğu izlenimi verdi; Çünkü gençler okul dışındaki toplumda açıkça dışlanan bir dini inancın okulda kabul etmelerinin beklenmesinden hoşlanmadılar.

...

Bu zeminde İngiliz kültürünün geleneksel Hıristiyan niteliği içinde gerçekleşen dini eğitimin yerini, Lancaster’da Profesör Ninian Smart ve meslektaşlarının öncülüğünü yaptığı, inanç türünün belirtilmediği dini eğitim almaya başladı. Artık hedeflenen iyi bir Hıristiyan yaratmak değil, farklı dinlere değer verip genelde din olgusu anlayışını veren bir eğitimle yetişmiş kişiler yaratmak oldu (Shepherd, 1997’den aktaran Tosun: 2011:137)”.

Din eğitiminde fenomolojik yöntem, dinlerarası din öğretimi yaklaşımının İngiltere’de uygulama bulmuş ve diğer din eğitimi yaklaşımlarına esas olmuş bir yöntemdir (Kaymakcan, 2004: 78) .

Kültür karşılaşmalarında bulunan öğrenciler, temas halinde yaşadıkları diğer insanların hayat ve hakikat hakkında, nasıl düşünüp neye inandıklarını öğrenmek istemektedirler. İşte bu sebepten, din dersinde fenomonolojik yöntem ilk defa Britanya’ da denenmiştir. Fenomonolojik din öğretimi ile kastedilen mezheplere ve dinlere bağımlı olmayan din dersidir. Fenomen olay, olgu demektir. Fenomonoloji olaylara ve olgulara, kuramlardan ve ön kabullerden bağımsız yaklaşma yöntemidir. Bu anlamda fenomonolojik din dersi, farklı dinlere bağlı insanların, bir arada yaşaması olgusunun oluşturduğu ihtiyaçları karşılama amacı ile ortaya konulmuş bir çalışmadır (Bilgin, 2005: 132-133).

Bu yaklaşımda farklılıklar yargılanmadan, anlaşılmaya ve anlatılmaya çalışılır. Bunların hepsinin yan yana, barış içinde nasıl yaşayacağı öğretim konusu yapılır. Fenomonolojik din dersine bütün öğrenciler birlikte girerler, mezheplerin ve dinlerin hepsi ayrı ayrı öğretim konusu yapılır, her öğrenci kendi dininin işlenmesine katkıda bulunur (Bilgin, 2005: 132-133).

Fenomonolojik öğretim her din mensubu için, kendi din ve kültürünün bilincine varmak açısından bir imkândır ve böyle bir imkân mezhep ayrılıkları sebebiyle karşılıklı içe kapanmayı önlemeye, müminlerin arasındaki yanlış anlamaları ve peşin fikirleri ortadan kaldırmaya çalışmaktadır (Önder, 1999: 9).

Bunun yanı sıra mevcut programlardaki eğitim yaklaşımları da din eğitiminden beklentileri etkilemektedir. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) nın “Devlet Okullarında Dinler ve İnançların Öğretimi Hakkında Yol Gösterici Toledo Prensipleri”nde din öğretiminin öğrencilerde geliştirmesi beklenen bilgi, tutum ve anlayış kabiliyetleri şu şekilde ifade edilmiştir:

1. Kişilerin bir din veya inanç sistemine bağlanma/ bağlanmama haklarına saygı ve hoşgörü gösterme tutumu.

2. Dinler ve inançlar ile ilgili meseleleri insan hakları ve barışı güçlendirmek gibi daha geniş meselelerle ilişkilendirebilme yeteneği.

3. Farklı din ve inanç sistemleri hakkında ve dinlerle inançların içinde var olan farklılıklara dair bilgiye sahip olmak.

4. Tarihe ve tarihi gelişmelere bakış için çeşitli meşru yolların var olduğunu anlamak.

5. Farklı dinler ve inanç sistemleri ile bağlantılı olarak gerçekleşen tarihi olaylarla ilişkili şartların bilgisine sahip olmak.

6. Dini veya felsefi kanaatlerin insan hayatındaki önemini anlamak.

7. Farklı dinler ve inançlar arasındaki farklılıkların ve benzerliklerin farkına varmak.

8. Dini topluluklar ve onların üyeleri hakkında var olan olumsuz tek tipleştirmeleri fark etme ve sorgulama yeteneği (Meydan, 2008: 134).

Ülkemizde DKAB ders programlarının din eğitiminden beklentileri karşılayabilmesi, sosyal barışa katkıda bulunan iyi vatandaşlar yetiştirebilmesinde etkili olacak yaklaşımlardan biri kültürler arası din eğitimi yaklaşımıdır.

1.2. KÜLTÜRLER ARASI DİN EĞİTİMİ

Türkiye’de okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi artan oranda kamuoyunda tartışılmaktadır. Tartışmalar, insan hakları, din özgürlüğü, çoğulculuk gibi argümanlar üzerinden yapılmaktadır (Kaymakcan, 2011a: 28). Tartışmanın bu argümanlar üzerinden yapılmasına kaynaklık eden süreç, sanayi toplumuna geçişle başlamıştır. Zira sanayileşen zengin ülkelere, misafir işçi statülü ve II. Dünya Savaşı sonrası, baskı ve zulümden kaçma amaçlı göç

hareketliliği, kitle iletişim araçlarının yaygınlığı, toplumları birbirine her zamankinden yakın kılmaktadır.

Yine son çeyrek yüzyılda, hızlanan küreselleşme süreci sadece yiyecek, sanayi değil eğitim, iş, sağlık, seyahat, zevk, rejim, politika, aile ve toplumun diğer tüm özelliklerini etkilemektedir. Hindistan'dan Amerika'ya kadar tüm coğrafyalarda, dünyanın dört bir yanında aynı televizyon dizileri seyredilmekte aynı marka giysiler giyilmekte aynı müzik parçaları dinlenilmekte aynı meşrubatlar içilmektedir. Dünya gittikçe küçülmüş, mesafeler kısalarak etkileşimler inanılmaz bir çabuklukla gelişmeye başlamıştır. Bu açıdan ister iradi, ister gayri iradi olsun herkes; topluluk ya da gruplar bu etkileşim dairesinin çekim merkezi içinde yer almaktadır (Bal, 2001: 185-189). Bu durum bugün toplumsal yapının çeşitlenmesine sebep olmuştur. Bu da toplumların çokkültürlü bir yapıya dönüşmesini beraberinde getirmiştir.

Türkiye gerçekliğine bakıldığında, ülkemiz II. Dünya Savaşı öncesi yaşanan göç dalgasından çok etkilenmemiş olmakla birlikte gerek Nazi zulmünden kaçan Musevilere kucak açmak suretiyle gerekse sanayisi gelişmiş Batılı ülkelere (Özellikle Batı Almanya'ya) misafir işçiler göndererek, kültürel hareketlilikten payını almıştır. Bundan önemlisi, tarihsel bakımdan Osmanlı Devleti'nin pek çok kültürü içinde barındıran bir toplumsal yapıya sahip olması dolayısıyla zaten çoğulcu geleneğe sahip bir ülkedir (Bal, 2001: 199). Fakat ülkemizdeki çoğulcu yapı, Avrupa ülkelerinde görülen çok dinli, çok kültürlü yapıdan daha farklıdır. Az sayıdaki diğer din mensuplarının dışında nüfusun tamamı Müslüman'dır. Uluslararası antlaşmalara göre azınlıklar statüsündeki gayri Müslimlerin ilk ve ortaöğretim düzeyinde kendi özel okulları bulunmaktadır. Özel okullarda öğrenim görenlerin yanı sıra devlet okullarında öğrenim görenler de vardır. Müslüman nüfus içinde Hanefilik, Şafiiilik, Alevilik, Sünnilik şeklinde mezhep farklılıkları mevcut olmakla birlikte bunlar arasında İslam'ın temel esaslarında bir farklılık bulunmamaktadır (Cebeci, 2011: 361).

Türkiye'de çoğulcu yapının resmi bu şekildedir. Çoğulculukla ne kastettiğimiz tarihsel ve sosyolojik açıdan değerlendirildiğinde bu soruya cevap vermek çok da zor değildir. Çoğulcu toplum, esas itibarıyla, birden fazla kültürü içinde barındıran toplum olarak tanımlanabilir (Balı, 2001: 187). Asıl zorluk

sosyal bilimlerde kullanılan en geniş kavramlardan biri olduğu ileri sürülen kültür kavramının tanımlanmasında ortaya çıkar. Bizler de çalışmamız açısından ayrı bir öneme sahip olan “kültür” kavramını tanımlayıp kültürler arası din eğitimi bağlamında yorumlayacağız.

1.2.1. Kültür

Kültürlerarası ile bağlantılı olarak üzerinde durulacak bir diğer terim ise kültür terimidir. Kültürler arası eğitim ile ilgili bütün düşünceler, kültür üzerine kurulur. Hepsinin ortak noktası kültürü insanların oluşturduğu bir olgu olarak algılamalarıdır (Gillart ve diğerleri, 2000: 18).

Kültür günlük konuşma dilinde de çok kullanılan bir sözcük olmasına rağmen, hangi bağlamda, kimin tarafından kullanıldığına bağlı olan çokanlamlı bir terimdir. Kültürün anlamı, onunla ilgilenen bilim dalına göre değişebilir (Kartarı, 1999:1).

Güvenç (1983) kültür konusuyla ilgili araştırmada 164 tanımdan bahseder. Kültür tanımlarındaki bu zenginlik bir kavram kargaşasından çok kavramın yapısındaki çokanlamlılık ile ilişkilendirilebilir.

Kültür sözcüğü Latince culturadan gelir. Cultura, inşa etmek, işlemek, süslemek, bakmak anlamlarına gelen, colere’ den türetilmiştir. Kültür sözcüğü için “hars ve “ ekin” kavramları kullanılmış fakat bu kavramlar pek yaygınlaşmamış; “kültür” sözcüğü Batıdan ödünçlenerek dilimize yerleşmiştir (Çakır, 2010: 3).

Türk Dil Kurumu sözlüğünde kültür terimi “Tarihi, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü” ve “Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 1988: 947).

Antropologlar, insan-kültür ilişkisinden yola çıkarak kültür kavramını tanımlamaktadırlar. Antropologlar insan tanımını üç farklı şekilde ifade ederler. Birincisi, herkes herkesle aynı karakter özelliklerini (insanın evrensel özellikleri) paylaşmaktadır. İkincisi, herkes sadece bir grup insanla aynı özellikleri (insanı belli bir grup üyesi olarak tanımlayan bazı özellikler) paylaşmaktadır. Üçüncüsü ise

herkesin başka hiç kimse ile paylaşmadığı bazı özellikleri (mizaç) vardır. İnsanın evrensel olan ve mizaca ilişkin özellikleri dışındaki davranış, değer ve inanç gibi özellikleri hakkında konuşurken genelde kültür terimine başvurulduğunu belirtmektedirler (Balı, 2001: 187).

Kültür, antropoloji dilinde ve eserlerinde, aynı zamanda, şu temel kavramlar karşılığında kullanılan soyut bir sözcüktür:

1. Kültür, bir toplumun ya da bütün toplumların birikimli bir uygarlığıdır.
2. Kültür, belli bir toplumun kendisidir.
3. Kültür, bir dizi sosyal süreçlerin bileşkesidir.
4. Kültür, bir insan ve toplum teorisidir (Güvenç, 1993: 95).

Tylor (1871:I,1'den aktaran Güvenç, 1974: 95) ise, kültürü “bir toplumun üyesi olarak insanoğlunun öğrendiği (kazandığı) bilgi, sanat, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları da içine alan karmaşık bir bütün” olarak tanımlar. Bu tanım kültür kavramını bütünüyle tanımlamasa da kavramın ana tezini ortaya koymaktadır (Güvenç,1974:103).

Mümtaz Turhan, kültür için, şöyle bir tanım yapar: “Kültür, bir cemiyetin sahip olduğu maddi manevi değerlerden oluşan öyle bir bütündür ki, cemiyet içinde mevcut her nevi bilgiyi, alakaları, kıymet ölçülerini, görüş ve zihniyet ile her türlü davranış şekillerini içine alır. Bütün bunlarla birlikte, o cemiyet mensuplarının ekserisinde müşterek olan ve onu diğer cemiyetlerden ayırt eden hususi bir hayat tarzı temin eder (Turhan, 1969: 56'dan aktaran Ünalın, 2005: 145)” .

Kültür hakkında farklı bakış modelleri vardır. Kültür hakkında en iyi bilinen modellerden birisi buzdağı modelidir. Bu model, kültürü oluşturan öğeler ve bu öğelerin bazılarının açıkça görülebilir, diğerlerinin ise zorlukla farkına varılabilir olduğu gerçeği üzerinde durmaktadır. Bu modelin ardında yatan düşünce kültürün bir buzdağı şeklinde resmedilebileceğidir. Buzdağının ancak küçük bir bölümü suyun üzerinden görülebilir. Buzdağının bu üst kısmı suyun altında ve dolayısıyla görünür olmayan çok daha büyük bir kitleye tamamlanır. Ancak, asıl güçlü temeller de bu görünmeyen bölümde yatmaktadır (Gillart ve diğerleri, 2000: 18).

Bozkurt Güvenç'e göre kültür içgüdüsel ve kalıtımsal değil her bireyin doğduktan sonraki yaşantısı içinde kazandığı alışkanlıklardır ve kültür, öğrenilen eğitimle kazanılan öğrenilen bir şeydir. Kültür kuşaktan kuşağa geçer, kültürün

sürekliliğini gelenek-görenek sağlar. Kültür öğretileri zaman açısından sürekli olmanın yanında toplumsaldır. Bu öğretiler örgütlenmiş birliklerde, gruplarda ya da toplumlarda yaşayan insanlarca oluşturulur ve ortaklaşa paylaşılır (Güvenç, 1974: 103). Kültürün toplumsallığına vurgu yapan Eliot “bir kişinin kültürünün grup veya sınıfın kültüründen, bir sınıfın kültürünün de bütün toplumun kültüründen soyutlanamayacağını” söyler (Eliot, 1981: 14). Kültürler ödünç alma, taklit etme, difüzyon yoluyla değişirler. Kültürel sistemi oluşturan bireylerin biyolojik, psikolojik ihtiyaç ve isteklerini karşılayacak şekilde uyum gösterirler. Uyum sürecinin bir ürünü olarak, belli bir kültürün öğeleri ahenkli ve bütünleşmiş bir bütünü oluşturmak eğilimindedirler. Çünkü kültürlerin tam anlamı ile bütünleşmiş sistem olduklarını kabul etmeye imkân yoktur (Güvenç, 1974:103).

Kültürün özellikleri çerçevesinde kültürün öğrenilen, kuşaktan kuşağa aktarılan, sürekli, değişime uğrayan, bütünleştirici maddi ve manevi değerler bütünü olduğunu söyleyebiliriz. Bu tanımlarda kültür, insan grubunun ürettiği değerler, gelenekler, medeniyet olarak anlaşılmaktadır. Ancak kültür kavramının kapsamı bununla da sınırlı değildir. Beyza Bilgin’e göre kültür, en geniş anlamıyla bir yaşama biçimidir. Kültürü tanımladıktan sonra şöyle bir açıklama getirmiştir:

“Bu yaşama biçiminin içine her şey girer; bütün bilgilerimiz, inançlar, sanat ürünleri, yasalar, gelenekler, eğilim ve alışkanlıklar vb. Bunların hepsi beraber kültürümüzü oluşturur.

Kültür topluluğun, ferdin temel varoluş biçimidir. Yani kişinin oturması, bakması, konuşması, gülmesi... Bütün bunlar bir varoluş biçimi ile ilgilidir. Her yapılan, kişinin varoluş biçimi, yaşayış tarzıdır ve ait olduğu kültürü yansıtır. Bütün bunları içselleştirmesi kişiliğini, kimliğini oluşturmaktadır. Bunların hepsini birden kapsayan olgu kültürdür. Kişisel farklılıklar olarak da isimlendirilen bireysel farklılıklar büyük ölçüde kültürden gelen farklılıklardır. İnsanlar arasındaki bu kültürel farklılıklar hep vardır. Yani bilgilerden, inançlardan, geleneklerden, edinilen alışkanlıklardan gelen farklılıklar vardır. Ama bu farklılıkların yanı sıra ortaklıklar da çoktur (Bilgin, 2001: 315)”.

Farklılıklar ve ortaklıklar eğitim sahasında da karşımıza çıkmaktadır. İnkâr edilemeyecek bir gerçeklik olan kültürel farklılıklara eğitim alanında nasıl

hitap edilmelidir? Eğitim programları farklılıkları yok etmeyi mi hedeflemelidir yoksa farklılıkları bir zenginlik kabul edip tüm öğrencilere yönelik mi olmalıdır? Bu sorulara uygun cevaplar verebilmek için küreselleşme sürecinin din öğretimine etkilerini göz önünde bulundurmak gerekir. Zira küreselleşme süreci ile birlikte kendi dini dışındaki dinler hakkında, fazla bilgisi olmayan insan topluluğu, artık düne kadar ismi duyulmamış din ve mezhepler hakkında bilgi bombardımanı altında bulunmaktadır. Henüz dini konular hakkında soru sorma yeteneği gelişmemiş çocuklar bile dinlerin ritüelleri ve dini kutlamaları tema olarak kullanılan çizgi filmleri dünyanın her tarafında, aynı anda izleyebilmektedir. Bunun da ötesinde farklı kültürlere, inançlara, dinlere mensup insanlar aynı araçlarla seyahat etmekte, aynı sıralarda eğitim görmektedir. Bu küresel insani ve kültürel yakınlaşmalar tanınmanın ve birlikte yaşamanın verdiği açımla dinsel anlamda “öteki” hakkında ki düşüncelerin değişimini etkilemektedir (Altaş, 2005: 78).

Küreselleşme sürecinde yaşanan bu gelişmeler genel olarak dinsel yapıda özel olarak da din öğretimi alanında önemli gelişmelerin gerçekleşmesini ihtiyaç haline getirmektedir.

Bunu açık bir şekilde ifade etmek gerekirse 2002 yılında UNESCO’ nun yaptığı bir araştırmaya göre okullarda din dersine program içinde yer veren ülke sayısında bir artış meydana gelmiştir. Yapılan araştırmaya cevap veren 142 ülkenin 72 sinde devlet okullarında zorunlu veya seçmeli din derslerine yer verilmektedir. Okullarda din öğretimine yönelik çalışmalar 11 Eylül 2001 sonrası ayrı bir boyut kazanmıştır. En somut adımlar ise 2007 yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin okullarda din dersinin nasıl olması gerektiğine yönelik ilkeleri içeren iki önemli kararıdır. Bunlardan biri Norveç Folgero davası iken diğeri Türkiye Zengin davasıdır (Kaymakcan, 2011a: 29).

Zengin davası ülkemizi ve Din kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ile ilgili talepleri yakından ilgilendirdiği için davanın açılış nedenine ve sürece kısaca değinmenin faydalı olacağını düşünüyoruz. Davanın açılış nedenini ve süreci şu şekilde özetleyebiliriz: 2001 yılında kızı 7. sınıfta öğrenim gören bir Alevi vatandaş, kızının zorunlu olarak okutulan DKAB dersinden muaf tutulması için Milli Eğitim Müdürlüğü’ ne başvurmuştur. Başvurusunun reddi üzerine “zorunlu

olarak verilen DKAB dersinin esas olarak Sünni İslam'ın öğretilmesine dayandığı, Alevilik de dâhil olmak üzere, diğer inançlara ilişkin yeterli ve objektif bilgilerin aktarılmadığı, Türk yargısının konu ile ilgili karar verirken ebeveynin felsefi ve dini inançlarını dikkate almadığı, Türkiye' nin, düşünce ve vicdan özgürlüğünü düzenlediği Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)'ne ek 1 numaralı Protokol'ün 2. maddesini ihlal ettiği" iddiası ile yargı yoluna gitmiştir. Bundan da sonuç alamayınca konuyu 2004 yılında AİHM' ye taşımıştır (AİHM, 2007).

AİHM (2007) DKAB dersi programının yeterince çoğulcu, objektif, eleştirel olmadığı ve bu nedenle de anne ve babanın dini ve felsefi inançlarına aykırı olduğu yönünde karar belirtmiştir. Bu karara paralel AİHM kararının ulusal hukuka uyarlanması anlamına gelebilecek Danıştay'ın da 2008'de verdiği karar vardır (Kaymakcan, 2011a: 30).

Bunların yanı sıra Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı' nın (AGİT) 2007'de yayınladığı "Toledo Okullarda Din ve İnançlar Hakkında Öğrenme Raporu" ile Avrupa Konseyi' nin "Dini Farklılık ve Kültürler arası Eğitim: Okullar İçin Referans Kitap" adlı çalışmaları da bu kapsamda değerlendirilebilir. Uluslar arası kuruluşların raporları ve akademik çevrelerdeki literatür incelendiğinde, okullarda din öğretimi konusundaki düşünceyi şöyle özetlemek mümkündür: Okullarda din öğretimine yer verilmelidir. Ancak insan hakları, demokrasi söylemleri ile uyumlu olmalıdır (Kaymakcan, 2011a: 29).

Mevcut durumdan hareketle DKAB Programının, aynı dinin veya din anlayışının üyelerinin kültür farklılıklarını da dikkate alarak, demokratik değerler, insan hak ve özgürlükleri bağlamında, İslam içi ve İslam dışı çoğulculuğu hesaba katarak her kesimi tatmin edecek, bilimsel yaklaşımla hazırlanmış olması gerektiği kanaatindeyiz. Çünkü Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin, anayasal konseptine göz attığımızda bu dersin tüm ilk ve orta öğretim kurumlarında yer alan zorunlu bir ders olduğunu görmekteyiz. Önceleri Müslüman ve Müslüman olmayan ayrımı yapılmaksızın, herkes için zorunlu olan bu ders, daha sonraları iki aşamada gerçekleşen değişikliklerle, sadece Müslüman öğrencilere zorunlu bir ders haline getirilmiştir. Diğer bir ifade ile başka bir dinden olduğunu belgeleyen öğrenciler, bu dersle yükümlü olmaktan çıkarılmıştır. Buradan çıkarılan sonuç: Mevcut zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Türkiye Cumhuriyeti okullarında

kayıtlı tüm Müslüman (ya da başka bir dinden olduğunu belgelememiş) öğrencilere yöneliktir. Bu durumda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin, hedef kitlenin hepsini kuşatması, belli bir grubu öncelememesi gerekir. Kısacası bu dersle yükümlü olan herkes bu derste kendisini bulabilmelidir (Yılmaz, 2005: 345).

Ele aldığımız boyutlarıyla DKAB dersi ile ilgili taleplere “çeşitliliğin içinde birliği koruyan, farklılıkları ortadan kaldırmayıp çoklukta birlik anlayış ile dinleri müminleri ile birbirine tanıtan kültürler arası din eğitimi yaklaşımı”nın bir çözüm olabileceği kanaatindeyiz.

1.2.2. Kültürler Arası Öğrenme

Kültürler arası öğrenme ülke sınırları içerisinde farklı veya benzer din, gelenek ve göreneklere mensup bireylerin alt, üst ve çeşitli yabancı kültürel unsurlarla gerçekleştirdikleri iç ve dış etkileşim ve iletişimidir. Kültürler arası öğrenme, demografik, tarihi, coğrafi, siyasi ve kültürel birçok özelliği içinde barındırır ve ülkeden ülkeye, hatta kıtadan kıtaya farklı yapısal özellikler taşır (Küçük, 2009: 207).

Kültürlerarası Öğrenme terimi, farklı düzeylerde anlaşılabilir. Sözcük anlamına göre “kültürlerarası öğrenme” farklı kültürlerin etkileşimi ile bağlantılı bilgi, tutum ve davranışların edinilmesine yönelik bireysel bir sürece değinir. Ancak, çoğunlukla, kültürler arası öğrenme farklı çevrelerden insanların barış içinde bir arada nasıl yaşadıklarını veya böyle bir toplumun oluşturulması için gereken süreçleri içeren daha geniş bir çerçevede görülür.

Sonuç olarak bu çerçevede “öğrenme” de yalnızca bireysel düzeyde algılanmakla kalmaz, bu sürecin “kültürlerarası” topluma yönelik açık uçlu karakterine vurgu yapar (Gillart ve diğerleri, 2000: 18).

Kültürler arası öğrenme farklılıkların çoğullaştığı bir toplumda çatışmaları önleme ve toplumun yapısına uygun bir eğitim ve öğretim sağlamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda eğitim sisteminin öğrencilerin kültürel ve diğer farklılıklarını dikkate alması gerek (Yıldız, 2008: 74).

1.2.2.1. Kùltürler Arası Öğrenmede Temel Prensipler

Farklılıkları bütüne dâhil etmeyi amaçlayan ve farklı değerlerin birleşiminden oluşmuş kùltürler arası öğrenmede önemli olan, karşılıklı olarak değerler, inançlar, davranışlar, din, ahlak vb.leri konusunda uzmanlaşmak, farklı kùltür ve kimliklere hoşgörölü olmaktır. Amaç ortak kùltürel değerlere sahip çıkmak, çoğulcu değerlerde birleşmek, karşıt ve türdeş kùltür veya kùltürleri anlayabilmek, içselleştirebilme, tarihten, coğrafyadan, kùltürden kaynaklanan çeşitli önyargıları gidermek, toplumsal kaynaşmayı gerçekleştirmek, diğerlerine karşı empati geliştirmek, ulusal kùltüre zarar vermeksizin kùltürel çeşitliliği korumak ve ortak/üst kùltürle başarılı bir şekilde bütünleşmektir (Küçük, 2009: 239-240).

Kùltürlerarası öğrenme (Gillart ve diğerleri, 2000: 15):

- Kùltürler arası öğrenme genellikle çok kùltürlölüğün topluma yansıması şeklinde düşünölür.
- Kopmalarla dolu, sürekli ve yavaş bir öğrenme sürecidir. Hem akılı ve duyguları hem de bunların yaşamla bağlantısını içerir.
- Çeşitlilik ve farklılık, çoğulculuk, karmaşıklık, açık sorular, tepki verme, değişim üzerinedir.
- Sen ve ben, ilişkiler ve dayanışma ve diğerini ciddiye alma hakkındadır.
- Kişisel kimliğin biçimlenmesi ve farklılaşması, anlamın değişimi, gerilimleri ve çelişkileri kabul etme üzerinedir.
- Özellikle farklılık, çeşitli yaşam çerçeveleri ve kùltürel görelilik üzerinedir.
- Demokrasi ve yurttaşlık üzerinedir, baskı, dışlanma ve bunları destekleyen mekanizmalara karşı tavır almayı öngörür.

Temeli paylaşmaya, var olmaya, bütünleşmeye, yaşatmaya, barışa dayanan kùltürler arası öğrenmede farklılıklar tehdit değil, çoğulculuğun bir gereği ve gerçeğidir. Bireyin diğer bireylerle ekonomik, kùltürel, politik dini ilgi ve ihtiyaçlarının çatışması bir noktada kaçınılmazdır. Bu aşamada kùltürler arası eğitime düşen görev, kùltürel bencilliği gidermek, uzlaşmaktır. Demokratik bir gerçeklik olan kùltürler arası öğrenmede temel gerçek etnik, kùltürel ve dini çoğulculuktur (Winkler, 1995: 38'den aktaran Küçük, 2009: 240). Nihai amaç farklı olanı veya ötekini dışlamak, yargılamak değil; saygı duymak; hoşgörü göstermek;

çoğulculuğu desteklemek; kültürler arası diyalogu pekiştirmek ve var olanla bütünleşmektir (1991: 13'den aktaran Küçük, 2009: 240). “Öteki” nin hep var olacağı bir dünyada önemli olan “ötekini” yok etmek değil, onunla yaşamının yollarını aramaktır.

1.2.3. Kültürler Arası Eğitim

Çağdaş eğitim türlerinden biri de kültürler arası eğitimidir. Kültürler arası eğitimi Oğuzkan sözlüğünde şöyle tanımlamaktadır: “Kültürel bakımdan var olan veya olası görülen gerginlikleri, önyargıları, ayrımları azalmak, bir ülkede ya da bölgede yaşayan değişik insan topluluklarının ortak yaşama tam olarak katılımlarını sağlamak amacıyla düzenlenen eğitim”. Oğuzkan’ ın aynı kavram için geliştirdiği bir diğer tanıma göre “Okulda öğrencilerin din ve soy ayrımı gözetilmeksizin birlikte yaşama, çalışma ve oynama yönlerinden dolaysız yaşantılar kazanmasına önem veren eğitim yaklaşımı” dır (Oğuzkan, 1993: 92).

Auernheimer (2003:129) kültürler arası eğitimin sosyal öğrenme olduğunu düşünür. Sosyal öğrenmeyi, kendini başkasını yerine koyabilmeyi ve onun hissettiklerini hissedebilmeyi yani empatiyi, hoşgörülü olabilmeyi, kültürel farklılaşmaları kabul etmeyi, ben ve ırk merkezci davranış biçiminin aşılıp önyargıların yok edilmesini içeren bir süreç olarak görür. Kültürler arası eğitimle öğrencilerin birbirlerinin farklılıklarını tanıyarak ve kabul ederek, anlayış, hoşgörü içinde yaşamayı, dayanışmayı öğreneceklerini belirtir.

Kültürler arası eğitim toplumun bütün kesimlerini kapsayan bir düşünce, davranış ve bakış açılarının değişimini amaçlayan “anahtar beceri” veya “yeti” olarak görülebilir. Böyle bakıldığında kültürler arası eğitimin azınlık, çoğunluk, öğretmen, öğrenci, çocuk, yetişkin kısaca bütün kesimleri kapsayan bir eğitim yaklaşımı olduğu ileri sürülebilir (Krüger-Potratz, 2005: 30’dan aktaran Yıldız, 2008: 73).

Mustafa Önder, kültürler arası eğitimi, farklı kültür ve inançlara sahip insanların karşılıklı olarak birbirini tanıyıp, bir arada nasıl daha problemsiz yaşayabileceklerini araştırıp çözüm önerileri getiren yeni bir ilim dalı olarak tarif eder (Önder, 2007: 1).

Hasan Coşkun, Eğitim Teknolojisi Açısından Kültürler Arası Eğitim adlı eserinde, kültürler arası eğitimle ilgili olarak “karşılaştırmalı eğitim süreçleri ile desteklenip çözümlenebilecek, düşünce ve sosyal alandaki deneyimlerin çoğulcu ve karmaşık şeklidir” tanımına yer vermektedir (Coşkun, 1996: 6).

Cemal Tosun, kültürler arası eğitimi, herkesin kendi kültürünü ve dinini öğrendiği ve dolayısıyla farklı kültürden insanlara saygı tutumunu geliştirdiği eğitim olarak tanımlar (Önder, 1997: 55).

Beyza Bilgin ise kültürler arası eğitimi, “farklı mezhepleri veya dinleri aynı derste öğretim konusu yapmanın imkânlarını deneyen yöntem (Bilgin, 2005: 109)” olarak tanımlar. Beyza Bilgin, akademik hayatının ilk yıllarından itibaren kültürler arası eğitime ilgili organizasyon ve toplantılara katılmış, fikri açıdan katkıda bulunmuş, Türkiye’de bu alanda öncülük yapmış bir şahsiyettir (Önder, 1997: 54).

Kültürler arası eğitim, en belirgin açıklamalardan biri Almanya’da bu akımın öncülüğünü yapanlardan Lahneman’ın sözlerine yansımaktadır. Lahneman “Pedagoglar, teologlar, din bilimcileri ve sosyal bilimciler, politikacılar ve okul uygulayıcıları birlikte şu soruyu soruyorlar: acaba sadece karşılıklı içe kapanma ve yeni düşmanlıklar geliştirme tehlikelerine giden mecburi tek bir yön mü var, yoksa birbirini tanımak, anlaşmak, birbirine saygı göstermek, karşılıklı kendi geleneklerini geliştirmek ve korumak için ortaklaşa izlenecek başka bir yol da var mıdır?” sorusuyla düşüncelerini ifade etmektedir (Bilgin, 1988: 84).

Kültürler arası eğitimle ilgili görüş ve tanımlarda en çok dikkat çeken husus, çoğulcu toplumlarda farklı kültürleri ortak noktalarını ön plana çıkararak barış için birbirlerinden yararlanmalarını öngörmeleridir (Altaş, 2003: 18).

Kültürler arası din eğitimi, farklı bakış açılarının varlığını dikkate alan dayanışmacı, ortaklaşmacı (kooperatif) bir eğitimidir. Yıldız (2008: 77)’in Auernheimer’den aktardığına göre kültürler arası eğitimin ağırlık noktalarından birini ortaklaşmacı, dayanışmacı öğrenme oluşturmaktadır. Ortaklaşmacı veya işbirlikli eğitimin amacı grup içi ilişkileri ve dayanışmayı geliştirmektir. Ortaklaşmacı eğitim, sınıf içinde önyargıların kaldırılması, dayanışmanın oluşması açısından yararlı olmaktadır (Yıldız, 2008: 77). Başkalarıyla dayanışma içinde olmayan, onları yok sayan biri başkalarının davranışlarını anlamda güçlük çekecektir.

Kültürler arası eğitimde yöntem “ötekini” yok etmek değil, onunla yaşamının yollarını bulmaktır. Bu yollardan biri de eğitim- öğretim sisteminin kültür, din ve inanç bakımından var olan çoğullaşmaya paralel olarak çoğullaşması ve buna uygun yapılandırılmasıdır. Bu tür bir çoğulluğun yaşandığı toplumda artık geleneksel eğitim ve öğretim uygulamalarının yerini kültürler arası iletişim, iletişimsel eylem ve kültürler arası anlaşmanın alması bir ihtiyaçtır (Yıldız, 2008: 74). Zira artık ne ilk çağ ne de orta çağda yaşıyoruz. Artık çok farklı din, ideoloji, hatta hiçbir dine inanmayan ateist ya da agnostiklerin bir arada bulunduğu dönemde yaşıyoruz (Köylü, 2001: 57).

Bu farklılıklar okul ortamına da yansımaktadır. Kültürler arası eğitim sınıf ortamında bu çoğulluğun somut olarak ortaya çıkması, öğrenciler tarafından deneyimlenmesine olanak tanıyan bir işlev üstlenmektedir. Farklılıklar görmezden geldiğinde, küçümsendiğinde veya abartılarak merkeze yerleştirildiğinde öğrenciler açık ve yoğun olarak dışlandıklarını hissedeceklerdir. Buna paralel olarak kendi yaşam ve deneyimlerinin değersiz, gereksiz olduğu görüşüne ulaşarak bir tür “öğrenme direnci” göstereceklerdir. Böylece öğrencide verilmek istenenlere karşı kapanma, direnme, güvensizlik oluşmaktadır. Bu atmosferin yok edilmesi büyük ölçüde öğrencilerin duygu ve düşüncelerini önceden hesaplamadan, korkmadan, çekinmeden dışa vurmalarına, yani duygusal bakımdan cesaretlendirilmelerine ve katılımlarına bağlıdır (Auernheimer, 2003: 124’den aktaran Yıldız, 2008: 75).

Kültürler arası eğitimin amacı, toplumsal bir gerçeklik olan öğrenci gerçekliğini, onların kültürel farklılığına göre ele almaktır. Zira öğrenci kimliği sadece “öğrenci kimliği” ile açıklanamaz. Öğrencinin kimliği kendi nesnel konumunun, deneyimlerinin bileşenlerinden oluşur. Yani öğrencinin kimliği çok katlı bir düğün pastası olarak resmedilebilir. Öğrenci pastanın bir katında mensup olduğu diniyle, diğer katında mezhebiyle, bir başka katında ise kültürüyle yer alır. Bu öğeler bir üçüncü terim içinde bir araya geldiğinde özgün öğelerinin toplamından çok daha fazla bir şey haline gelir (Ünal, 2004: 9-10).

Kültürel çeşitliliğin sürece dahil edilmesi, taraflara yarayacak bir kültürel diyalogun gelişmesine ve barışı önünün açılmasına katkı sağlar.

1.2.3.1. Kùltürler Arası Duyarlılık

Toplumlarda kùltürler arası duyarlılığın gelişmesi, kùltürler arası eğitimin hedeflerine ulaşma noktasında belirleyici role sahiptir. Bu konuda görüş bildiren Milton Bennett (1993'den aktaran Gillart ve diğeri, 2000: 28) kùltürlerarası duyarlılığı kişisel gelişim aşamalarına göre tanımlar. Bu model "gelişimsel model" olarak adlandırılır. Bu modele göre, bireyin kendi dünya görüşünün gerçekliği merkezinde yer aldığını varsaydığı aşamayı "etnomerkezci aşama" olarak isimlendirir. Bennett, kültürel farklılığı incelerken, etnomerkezcilikten farklılığın tanınması ve kabulüne "etnogörecelik" dediği noktaya doğru aşamalar halinde ilerleyen karmaşık bir sürekliliği önerir.

Tablo 1: Kùltürlerarası Duyarlılık için Gelişimsel bir Model

Etnomerkezci Aşamalar	Etnogöreceli Aşamalar
1. İnkâr Yalıtım Ayrılık	4. Kabul Davranış Farklılığına Saygı Değer Farklılığına Saygı
2. Savunma Aşağılama Yüceltme Tersine çevirme	5. Uyum Empati Çoğulculuk
3. En aza indirgeme Fiziksel Evrenselcilik Aşkın Evrenselcilik	6. Bütünleşme Bağlamsal Değerlendirme Yapıcı Marjinallik

(aktaran Gillart ve diğeri, 2000: 29)

İnkâr: Bireyin, gerçeklik hakkındaki diğer görüşlerin farklılığını ve varlığını inkâr etmesidir.

Savunma: Kişinin, kendi gerçeklik duygusuna ve kimliğine alternatif sunduğu için kültürel farklılığı tehdit edici görmesi dolayısıyla bu farklılıkla savaştır.

En aza indirgeme: Bu aşamada farklılıklar tanınır.

Kabul: Etnogörecelik kültürel farkların kabulü ile başlar.

Uyum: Uyum bir eklenme sürecidir; farklı bir dünya görüşüne uygun olan yeni davranış öğrenilir ve yeni iletişim tarzları öne çıkmak üzere kişinin davranış yelpazesine eklenir

Bütünleşme: Bu aşamada farklı çerçeveleri tek bir çerçeveye indirgeme çabası vardır. Bu çerçeve, ne tek bir kültürün basit bir yeniden inşası ne de farklı dünya görüşlerinin barış içerisinde bir arada yaşamasından ibaret bir huzur ortamıdır.

Bennett'in modeli kültürlerarası duyarlılık geliştirme ile ilgili eğitimlerin ve yönlendirmelerin tasarımı için iyi bir başlangıç noktasıdır (Gillart ve diğerleri, 2000: 30-31).

1.2.3.2. Türkiye Açısından Kültürler Arası Bir Eğitim Kuramının Geliştirilmesini Zorunlu Kılan Nedenler

Kültürler arası eğitimin tarihine yönelik yaptığımız incelemelerde, seksenli yıllarda altmışlı ile yetmişli yıllardaki asimilasyon ve uyum politikalarına tepki olarak doğduğu bilgisine ulaşılmıştır (Coşkun, 1997: 18). Türkiye birçok nedenden dolayı kültürler arası eğitime önem vermesi gereken ülkelerden biridir. Bu nedenlerin bazılarını şöyle sıralamak mümkündür:

1) Türkiye'nin kendi içinde de gruplaşma ve cemaatleşmelerin çoğalması ve aralarındaki uçurumun git gide artması nedeniyle Müslüman-Türklerin iç bünyelerindeki alt kültürlerin ve grupların birbirlerini tanımalarını sağlamak

2) Türkiye'nin Doğu ile Batı arasında köprü konumunda bulunması

3) Anadolu' da tarih sürecinde oluşan çok kültürlü toplum modelinin bulunması

4) Batı Trakya, Balkanlar, Kıbrıs ve komşu ülkelerdeki Osmanlı mirası

5) GAP' tan dolayı Türkiye' ye Doğu Avrupa ve Asya ile Afrika'nın fakir ülkelerinden gelecek insan gücü (Coşkun, 1997: 33).

1.2.4. Kültürler Arası Eğitimle İlgili Kavramlar

Kültürler arası eğitim başlığı altında kültürler arası eğitimle yakından ilgili hatta kimi zaman kültürler arası eğitim kavramı yerine kullanılan kavramlar açıklanacaktır. Bu kavramlar çokkültürlülük, çoğulculuk, dini çoğulculuk, dini dışlayıcılık, dini kapsayıcılıktır.

1.2.4.1. Çokkültürlülük

Bazı görüşlere göre kültürler arası eğitim anlamına gelen “**çokkültürlülük**” 90'lı yılların ürünü olup, İngilizce “multiculturalism” kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Türkçe'ye bire bir çevrildiğinde karşımıza “çok kültürlücülük” anlamı ortaya çıkmaktadır. Kelime başlangıçta “çokkültürcülük” şeklinde çevrilmiş söyleyiş zorluğundan dolayı bu kelime kullanılmıştır. Çokkültürcülük “gerçek anlamda çoğulculuğu içeren, zorunlu asimilasyonu öngörmeyen, farklı kültür gruplarına kendi dillerinde yayın ve eğitim hakkı tanıyan, ademi merkezîyetçi bir anlayış” olarak tanımlanmaktadır (Altaş, 2003: 13).

“Çokkültürlü” gibi bazı terimler “kültürlerarası”nın yerine kullanılmaktadır (Gillart ve diğerleri, 2000: 18). Altaş, kültürler arası eğitim kavramı ile çokkültürlük arasında şöyle bir bağ kurar: “Kültürler arası eğitim kavramının her ne kadar çokkültürlü eğitim kavramının karşılığı olduğunu düşünenler var ise de ben bu kavramın Almanya'ya özgü bir anlayış olduğunu ve uzun vadede çokkültürlü eğitime geçişte bir basamak oluşturacağını düşünüyorum”. Altaş, kültürler arası eğitimin ise çoğulcu toplumlarda barış için işbirliği olarak düşünülebileceği görüşünde olduğunu ifade eder (Altaş, 2003: 18). Kültürler arası eğitimle kullanılan bir diğer kavram yukarıdaki cümlede de ifade edildiği gibi çoğulculuktur.

1.2.4.2. oğulculuk

oğulculuk (pluralism) ise, belirli bir çeşit çoğulluğa yönelik olumlu bir değerlendirmeyi belirtir (Skeie, 2006: 136). Türk Dil Kurumu'nun tanımına göre ise çoğulculuk, çeşitli eğilimlerin, düşüncelerin, yönetimde etkisini kabul eden siyasi yöntemdir. Toplum yaşamında birbirine eşit ve birbirine indirgenmeyen birden çok ilkenin, alanın, gerçeklik biçiminin var olmasını savunan görüştür (<http://www.tdk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 16.07.2012). oğulculuk anlayışları şu Şekilde sıralanabilir:

- 1)Felsefi oğulculuk (a. Ontolojik, b. Metodolojik)
- 2)Etik oğulculuk
- 3) Dini oğulculuk
- 4) Politik oğulculuk
- 5) Kültürel oğulculuk (Skeie, 2006: 136).

Konumuzla doğrudan ilgili olması dolayısıyla kültürel çoğulculuk üzerinde duracağız.

1.2.4.3. Kültürel oğulculuk

oğulcu bir kültürel anlayışı ifade etmek üzere "kültürel çoğulculuk" kavramı kullanılmaktadır (nal, 2004: 1). Kültürel oğulculuk daha çok okkltrllk olarak adlandırılmaktadır (Aşlamacı, 2008: 55). Kültürel oğulculuk, kültürel kökeni ne olursa olsun farklı kültürel geleneklerin eşitlik esasına dayanarak bir arada yaşamalarında herhangi bir sorunun olmadığını ifade eden, siyasi ve toplumsal bir sistemin ifadesi olduğu belirtilmektedir (Aşlamacı, 2008: 9).

1.2.4.4. Dini oğulculuk

oğulculuk kavramı ile de ilişkili olan bir diğer kavramımız "**dini çoğulculuk**" tur. Dini çoğulculuğa göre, mutlak ve ilh bir hakikat vardır ve dinler bu "mutlak"a ulaşan ve onu eşit derecede temsil eden farklı yollardır. Bu

yaklaşımına göre bu farklı yolların hangisi takip edilirse edilsin sonuçta kurtuluşa ulaşılır. Dini çoğulculuk, bu şekilde dinlerin insanları kurtuluşa erdirmeye eşit derecede olduğunu savunur. Dini çoğulculuk, her şeyden önce birden fazla dinin “doğru” olduğu anlamına gelir (Bora, 2009: 42).

Dini çoğulculuk günlük hayatın o kadar içerisine girmiştir ki, özellikle siyasi olarak, hiç kimse farklı dinlere mensup kişilerin dini inançlarını hesaba katarak onları karşısına almak istememektedir. Artık çok kültürlü toplumlarda, özellikle Avrupa ve Amerika toplumlarında, bir dini diğer dinlere karşı savunmak önemsiz, hatta gereksiz bir durum arz etmektedir. Gerçekten de yaygın bir kanaat vardır ki, dini çoğulculuğu reddetmek sanki toleranssızlık olarak görülmektedir. Özellikle liberal siyasi görüşte olan kimseler, çok kültürlü bir toplumda dinlerin gerçeklik iddialarında bulunmalarını istemeyerek, tüm dinlere aynı ve eşit bir şekilde davranılması gerektiğini savunurlar (Köylü, 2001: 33).

1.2.4.5. Dini Dışlayıcılık

Dini çoğulculuktaki bakışın aksine sadece tek bir dinin doğru olduğunu kabul eden anlayışı yansıtan kavram “**dini dışlayıcılık**” tır. Dini dışlayıcılığın savunucularına göre sadece tek bir din doğru, diğer bütün dinler yanlıştır. Tanrı tarafından kabul edilmek ve kurtuluşa ermek bu tek dine bağlıdır. Bunun için bu yaklaşımın savunucuları diğer dinlerin taraftarlarıyla karşı karşıya gelip onları dinsel geleneklerinden vazgeçirerek, kendi dini geleneğine döndürmeye çalışmak gerektiğini düşünürler (Bora, 2009: 51).

Dışlayıcı tutumu benimseyenler dinlerin çeşitliliği karşısında şu temel soruyu sorarlar. Muayyen bir dine inanmış bir kişi için, tüm dinleri aynı ve eşit derecede görmek, ya da diğer dinlerde de aynı ve eşit derecede kurtuluşun olabileceğine inanmak mümkün müdür? (Köylü, 2001: 30).

Dışlayıcılar dini çoğulculuk hakkındaki tartışmalardan kaçınılmaması gerektiğini, ancak onlar tarafından ileri sürülen, “hakikatte biz hepimiz aynı şeyleri söylüyoruz” şeklindeki bir düşüncenin yanlış olduğunu ileri sürmektedirler (Köylü, 2001: 33).

Dışlayıcılığın temsilcilerine göre, tek bir doğru din vardır ve bu tek doğru dinin temel hedefi, diğer dinlerin taraftarları ile karşı karşıya gelip onları sahip oldukları geleneklerinden vazgeçirerek kendi dini geleneklerine döndürmektir. Çünkü sadece bu tek doğru din sayesinde insanlar Tanrı tarafından kabul edilebilir ve kurtuluşa erişebilirler. Bu tek doğru din dışında kalan dinlerin mensupları ne kadar dindar, ahlaklı, kendi inandıkları dinlerinin gereklerini yerine getiren bireyler olurlarsa olsunlar kurtuluşa ulaşmaları söz konusu değildir. Yani Tanrı tarafından kabul edilip kurtuluşa ermek için insanların bu tek doğru dini benimseyip onun gereklerini yerine getirmeleri gerekir (Aydın, 2002: 22).

1.2.4.6. Dini Kapsayıcılık

Dini dışlayıcılığı biraz daha yumuşatan tavrın ifade edildiği kavram “**dini kapsayıcılık (inkluzivizm)**” tır. “Türkçe’ye kapsayıcılık ya da inhisarcılık şeklinde çevrilebilen inkluzivizm, dinsel anlamda belirli bir din ya da inanç sisteminin kurtarıcı hakikat veya nihai gerçeğin en doğru, en mutlak ya da mükemmel ifadesi kabul edilmesiyle birlikte, bu hakikati gerçekleştirebildiği oranda diğer dinler veya inanç sistemlerinin de insanın kurtuluşu açısından olumlu bir yere sahip oldukları/olabilecekleri düşüncesidir (Gündüz, 2001: 92’den aktaran Yemenici, 2012: 34)”.

Bu yaklaşıma göre kurtuluş diğer dinler aracılığıyla da mümkündür, ancak Tanrı’ya ulaştıran asıl yol tek bir dinden geçer. Kapsayıcılık, kişinin bir taraftan kendi geleneksel değerlerine bağlı kalarak, diğer taraftan da diğer dinsel gelenek ve taraftarlarına karşı daha olumlu bir tavır takınılması amacıyla geliştirilmiş bir modeldir (Bora, 2009: 54). Kapsayıcı anlayışa göre, dışlayıcılarda olduğu gibi, yine tek bir din kesin doğruluğu temsil eder; bununla birlikte öteki dinler, değersiz ve hatta şeytani görülmek yerine, kesin doğru olan bu dinin bazı yönlerini yansıtıcı veya ona doğru bir yönelim oluşturucu olarak görürler (Hick, 1987’den aktaran Yaran, 2001: 67).

Kapsayıcılar bir taraftan dışlayıcılıkla birlikte, kurtuluş için sadece bir dinde bildirilmiş olan mutlak bir şart olduğunu benimserler. Diğer taraftan, çoğulcularla birlikte, kapsayıcılar muhtelif yollarla çeşitli dinler aracılığı ile

Tanrı'yla karşılaşılabilceğini, onun lütfunun muhtelif yollarla çeşitli dinler aracılığı ile tezahür edebileceğini benimserler. Herkes kurtuluşu tecrübe edebilir, ister bir hak dinin temel inançlarını duymuş ve kabul etmiş olsun isterse olmasın. Şu halde kapsayıcılık, dışlayıcılığın ötesine ulaşır zira bir dinin mutlak doğruluğu ile ve onun başarısı ile ilgili dışlayıcı iddialar ortaya atsa da hak dinin belirlediği şartların meydana gelmesin bağılı olarak, başka dinlerin müntesiplerinin de kurtuluşa ermesine imkan sağlar (Peterson ve diğeri, 2006: 399'den aktaran Yemenici, 2012: 35).

1.2.5. Kùltürler Arası Din Eğitiminin Özellikleri

Kùltürlerarası din eğitimi dinlerin ve kùltürlerin bir arada yaşamasını, yaşantıyı zenginleştirecek, ufukumuzu açacak bir imkân kabul eder.

Bireylere kendi dinlerine ve mezheplerine olduğu gibi başkalarının dinlerine ve mezheplerine de nasıl bakabileceğini öğretmeyi, gerektiğinde kişisel kararlar vermesinde rehber olmayı hedefler. Çoğulcu toplumda, farklı kùltürlerin ortak noktalarını ön plana çıkararak barış için birbirlerinden yararlanmalarını sağlar. Farklılık varsayımı ile değışik kùltürlerin eğitim alanında saygı ile karşılanması gerektiğini, dinlerin birbirine karşı olmadığını savunur (Küçük, 2009: 239-250).

Bir ülkede ya da bölge de yaşayan değışik insan topluluklarının ortak yaşama tam olarak katılımlarını amaçlar. Birleştiricidir. Birbirini tanıma, anlaşma, birbirine saygı gösterme, karşılıklı kendi geleneklerini geliştirmek ve korumak için ortaklaşa izlenecek yolu arar. Kùltürler arası din eğitimi barış için işbirliğini önerir. Kùltür karşılaşmalarında, kùltürel çatışma veya asimilasyon gibi sağlıksız sonuçların gerçekleşmemesi için her kùltürün kendi canlılığını koruması taraftarıdır. Kùltürleri birbirine tanıtarak bireylerin çok kùltürlü ortamlarda uyum içinde yaşayabilmelerine zemin hazırlar. Sınıf ortamında öğrencilere konuyu sadece teorik olarak sunmaktan öte öğrencilerin bizzat yaşayarak ve katılarak öğrenmelerine katkıda bulunur (Gillart ve diğeri, 2000: 32-33).

Kùltürler arası din eğitimi, başkasının düşüncesinin saygıyla karşılandığı, desteklendiği, kùltürlerin eşit, eşdeğer kabul edildiği, hoşgörü zemininde, çoğunluğun ve azınlığın birbirlerini anlamaya hazır olmaları üzerine inşa edilen

karşılıklı bir süreçtir. İlişkide bulunulan insanlarla anlaşabilmek, onları anlayabilmek, davranışlarına yön veren değerleri tanımayı gerektirir. Kùltürler arası din eğitimi, bu hususu dikkate alır ve ötekini ilişkinin merkezine koyar. Böylece kùltürler hakkında daha iyi bir kavrayış sağlar. Toplumdaki kùltürel çeşitlilik gerçeğine daha esnek bir yaklaşım sunar. Toplumsal etkileşime daha iyi bir katılım kapasitesi ve insanlığın ortak mirasının tanınmasını hedefler (Önder, 2007: 62-63; Nohl, 2009: 9; Coşkun, 1995:4-9).

1.2.6. Kùltürler Arası Din Eğitiminin Amaçları

- Farklılıkların çoğullaştığı bir toplumda çatışmaları önleme ve toplumun yapısına uygun bir eğitim ve öğretim amaçlamaktadır (Yıldız, 2006: 74).
- Sınıf ortamında yaşayarak gerçekliğe ilişkin bakış açılarının ve onu yorumlamanın tek yönlü olmadığını öğrenme imkânı sunmak (Önder, 2007: 60),
- Bu bakış açılarının zenginlik olduğunu fark ettirip din veya mezhep farklılıklarına hoşgörüyle yaklaşılmasına katkıda bulunmak (Oğuzkan, 1993: 92),
- Her kùltürün kendi canlılığını korumasına yardımcı olmak (Yıldız, 2008: 75),
- Din hakkında doğru bilgi edinme sürecine katkıda bulunmak,
- Dini inançtan veya bu inançlara bağlı mezhepsel farklılıklardan ötürü özgürlüklerin kısıtlanmasına engel olmak,
- Farklı dinlerin ve kùltürlerin bir arada barış atmosferinde yaşamasını sağlamak (Küçük, 2009: 240),
- Bireylere başkalarının dinleri hakkında bilgi vermek,
- Çeşitliliğin oluşturduğu mozaikte evrensel barışı yakalamak olarak ifade edilebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

İLKÖĞRETİM DKAB PROGRAMININ KÜLTÜRLER ARASI DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. İLKÖĞRETİM DKAB PROGRAMI VE ÖZELLİKLERİ

Her ülkenin kendi özelliğinden kaynaklanan farklı eğitim sistemleri vardır. Hepsinin ortak yönü ise ülkenin ihtiyacı olan nitelikli insan gücünü yetiştirmektir. Bilginin çok hızlı geliştiği ve değiştiği günümüzde eğitim programlarının sürekli güncellenmesi, geliştirilmesi bir zorunluluktur (Taşpınar, t.y. :1).

Konuyu daha açık ifade etmek ve varolan kavramsal boşlukları doldurmak için bazı tanımlar üzerinde duralım:

2.1.1. Program

Program eski Yunan dilinden gelen bir sözcüktür (Güven, 2007: 17). Eğitim programı (Curriculum) kavramının neyi anlattığını belirtmeden önce program kavramının neyi ifade ettiğini belirtmek gerekir. Program kavramının sözlük anlamını incelediğimizde “Yapılacak bir işin bölümlerini, bölümlerin sırasını ve zamanını gösteren tasarı, yetişek”, “Okullarda haftanın belli günlerinde, belli saatlerinde verilecek dersleri gösteren çizelge” olarak ifade edilmektedir (<http://tdkterim.gov.tr/bts/>, 25.02.2012).

Eğitim kavramı olarak ise program, “beli bir çalışmanın amacını, bölümlerini, yöntemini ve süresini gösteren plan” olarak tanımlanmaktadır (*BSTS/Eğitim Terimleri Sözlüğü* 1974, <http://tdkterim.gov.tr/bts/>, 25.02.2012). Bu tanımlarda da değinildiği gibi program yapılacak işin, çalışmanın sistematize edilmesini sağlar. Örgün öğretim süreci de bir programa bağlı olarak işler. Genel olarak öğretim sürecinde karşımıza eğitim programı, öğretim programı, ders programı ve örtük program olmak üzere dört farklı program kavramı çıkar.

Eğitim programı kavramının kullanılmasının, M. Ö. Birinci yüzyıla kadar uzandığı belirtilmektedir. Julius Ceaser ve askerleri, Roma’ da yarış arabalarının, üzerinde yarıştığı oval biçimindeki koşu pistini, Latince curriculum (İngilizce

track: koşu yolu) olarak kullanmışlar ve bu kavram, koşu pisti olarak bilinen somut bir kavramdan, bugün ders programı anlamına kullanılan soyut bir kavrama geçişi sağlamıştır. Bu süreçte eğitim programı (curruculum) “izlenen yol” anlamında eğitimde de kullanılmaya başlanmıştır (Demirel, 2005:1). Bu nedenle kelimenin etimolojik yapısından hareketle kimi eğitimci yazar ve düşünürler “izlence” sözünü kullanmayı yeğlemektedir. 1930’ların sonuna kadar olan dönemde “müfredat programı” kavramı eğitim programı yerine kullanılmıştır. Müfredat programı Arapça “müfret” (tekil) sözcüğünden gelmekte, “tekil olguların arka arkaya sıralanmasından oluşan bir listeyi” anlatmaktadır (Sözer’den aktaran Güven, 2007: 17).

Türkiye’de program geliştirme çalışmalarının öncülerinden Fatma Varış eğitim programını, “bir eğitim kurumunun, çocuklar, gençler ve yetişkinler için sağladığı, milli eğitim ve kurumun amaçlarının gerçekleşmesine dönük tüm faaliyetleri kapsar” şeklinde tanımlamaktadır (Varış: 1978, 17).

Ertürk, eğitim programını “yetişek” olarak nitelemekte ve “geçerli öğrenme yaşantıları düzeni” olarak tanımlamaktadır. Ona göre yetişek, öğrenci açısından bir öğrenme yaşantıları düzeni, eğitimci açısından ise bir eğitim durumları düzenidir. Doğan, eğitim programın, “öğrencilerde beklenen öğrenmeyi meydana getirebilmek için planlanmış faaliyetlerin tamamı” olarak tanımlamaktadır (Demirel, 2005: 4).

Buraya kadar çıkan tanımlardan hareketle ortaya çıkan tanımları sentezleyen tanımları şöyle ifade edebiliriz: Eğitim programı, bir eğitim kurumunda çocuklar, gençler ve yetişkinler için sağlanan milli eğitimin ve kurumun amaçlarının gerçekleşmesine dönük tüm faaliyetleri kapsar. Daha açık bir ifade ile eğitim programı öğretim-öğrenme süreçlerini kapsayan öğretim programı ve öğretim programı dışındaki faaliyetlerin programlarının tümüdür (Küçükahmet, 1997: 5).

Öğretim Programı da eğitim programının yerine kullanılan bir kavram olsa da kapsam olarak eğitim programından farklıdır.

Öğretim programı, genellikle belli bilgi kategorilerinden oluşan ve bir kısım okullarda beceriye ve uygulamaya ağırlık tanıyan, bilgi ve becerinin eğitim

programının amaçları doğrultusunda ve planlı bir biçimde kazandırılmasına dönük bir program olarak tanımlamaktadır (Varış, 1978: 17).

Öğretim programının eğitim programı içinde ağırlıklı bir yeri vardır ve eğitimin programının amaçları doğrultusunda öğrenciye kazandırılması istenen bilgi, beceri, tutum ve tavırların öğretme sürecinde niçin ve nasıl yer alacağını gösteren bir kılavuz, bir proje planıdır (Taşpınar, 2007: 7).

Özcan Demirel öğretim programını tanımlarken, okulda ya da okul dışında bireye kazandırılması planlanan bir dersin öğretimi ile ilgili tüm etkinlikleri kapsayan yaşantılar düzeneği ifadesini kullanmaktadır (Demirel, 2004: 6).

Öğretim programları kapsamı içerisinde yer alan ve eğitime ilişkin diğer bir program türü olan ders programı, öğretim programında yer alan bir dersin amaçlarının öğretim programına dönüştürülmesini, bunların gerçekleşmesi için içeriğin konulara ve alt başlıklara ayrıştırılmasını, buna bağlı olarak öğrenim ortamının düzenlenmesini ve değerlendirme araçlarını kapsayan ayrıntılı bir plan olarak tanımlanan bir diğer program türü ise ders programıdır (Güven, 2007: 18).

Ders programı öğretim programlarının bilgi kategorilerini, disiplinleri ve faaliyet alanlarının, eğitim amaçları ile ilişkili olan özel amaçlarını gerçekleştirmeleri için öğretim ilkelerini, konuların alt kategorilerini ve değerlendirme ilkelerini içeren ve eğitim- öğretim programındaki ilkeleri öğrenci davranışına dönüştüren programdır (Varış, 1978: 18).

Özcan Demirel, ders programının bir ders süresince planlanan hedeflerin bireye nasıl kazandırılacağını gösteren bir plan olduğunu ifade eder ve bir dersin öğretimi ile ilgili tüm etkinlikleri kapsayan plan olduğunu belirtir (Demirel, 2004: 7).

Dikkat edilirse, her üç program türü de birbirinin alt kümesi veya bir üstteki alttakini kapsar yapıdadır. Diğer bir deyişle, eğitim programı içerisinde öğretim ve ders programları da yer almaktadır.

2.1.2. Program Geliştirme

Program geliştirme, eğitim programının yanı sıra çok sık kullanılan bir diğer kavramdır. İki kavram arasındaki farkı belirlemek amacı ile program

geliştirmeyi “eğitim programına hedef, içerik, renme-üretme süreci ve değerlendirme öğeleri arasındaki dinamik ilişkiler bütünü” olarak tanımlamak uygun görülmektedir.

Bu tanımda da eğitim programını 4 temel ögesinin olduğu vurgulanmaktadır. Bu geler hedef, içerik, renme-üretme süresi ile lme ve değerlendirmedir. Hedef kavramı içinde renene kazandırılabilir davranışlar da yer almaktadır. Ierik gesi ile eğitim programında hedeflere uygun düşecek konular bütünü düşünülmektedir. renme-üretme sürecinde ise, hedeflere ulaşmak için hangi renme-üretme modelleri, stratejileri, yöntemleri ve tekniklerin seçileceği belirtilmektedir. lme değerlendirme ögesinde hedef davranışların ayrı ayrı tespit edilip, istendik davranışların ne kadarının kazandırıldığı yapılan eğitimin kalite kontrolü vurgulanmaktadır (Demirel, 2005: 5).

Program geliştirme, programın kapsadığı amaçların sağlıklı ve etkin şekilde saptanması ve gerçekleşmesi için faydalanılan esasları, prensipleri ve faaliyetleri operasyonel anlamda ele alan çalışmadır (Varış, 1978: 19).

2.1.3. İlkretim DKAB Programı ve zellikleri

Anayasa'nın 24. Maddesi gereğince ilkretim 4. , 5. , 6. , 7. ve 8. sınıflarda hafta ikişer saat, zorunlu derslerden biri olarak okutulan Din Kültürü ve Ahlk Bilgisi (DKAB) dersi üretim programı, program geliştirme alanındaki son gelişmeler çerçevesinde, T.C. Anayasası ve 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu hükümlerine uygun olarak hazırlanmış bir programdır.

Talim Terbiye Kurulu'nun 8.12.1981 gün ve 213 sayılı kararı ile ‘Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi’ olarak birleştirilen ve 21.10.1982 tarih ve 139 sayılı karar ile adı ‘Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi’ olarak değiştirilen dersin programı 28 Mart 1982 tarihli Tebliğler Dergisinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Altaş'tan aktaran Ay, 2013: 60). 1982'den sonra programdaki ilk ciddi değişiklik Talim Terbiye Kurulu'nun 28.02.1992 tarih ve 47 sayılı kararı ile gerçekleşmiş, İlkretim programı yenilenmiştir. 2000 yılında ise İlkretim DKAB retim programı kurulun 373 sayılı kararı gereğince tekrar değiştirilmiş ve 2000-2001eğitim-üretim

yılından itibaren uygulamaya konmuştur. Bu tarihten sonra İlköğretim DKAB öğretim programı 28.12.2006 tarih ve 410 sayılı kararı ile değiştirilmiş ve son olarak da bu programda Talim ve Terbiye Kurulu'nun 328 sayılı 30.12.2010 tarihli kararı ile bazı değişiklikler yapılmıştır. 2011-2012 eğitim-öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır.

Türkiye'de DKAB dersi programını hazırlamadan Din Öğretimi Genel Müdürlüğü sorumludur ama DKAB programlarını hazırlama süreci, program hazırlama komisyonunun oluşumu ve programın onanması vb. konularda Sosyal Bilgiler, Matematik, Türkçe vb. ile aynı süreçten geçmektedir (Kaymakcan, 2011b: 2).

Genel Müdürlük tarafından oluşturulan komisyonda İlahiyat Fakültelerinden öğretim üyeleri, DKAB öğretmenleri, Türkçe öğretmeni ve program geliştirme uzmanı bulunmaktadır. 2006 İlköğretim DKAB Programı hazırlama komisyonunda yer alan kişilere ilave olarak sınıf öğretmeni ve ölçme ve değerlendirme uzmanının da görev yaptığı görülmektedir. Komisyon tarafından hazırlanan program Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'na sunulmaktadır. Kurul tarafından kabul edildikten sonra yürürlüğe girmektedir (Kaymakcan, 2011b: 2).

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı genel amaçlar, öğrenme alanları, kazanımlar, etkinlik örnekleri ve açıklamalardan oluşmaktadır.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi programının içeriğinin belirlenmesinde “dinin temel bilgi kaynakları dikkate alınarak İslam'ın kök değerleri çerçevesinde “mezhepler üstü (herhangi bir mezhebi esas almayan, mezhebi tartışmalara girmeyen) ve dinler açılımlı” anlayış olarak ifade edilebilecek bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu programla; öğrencilerin din ve ahlak hakkında sağlıklı bilgi sahibi olmaları, temel becerilerini geliştirmeleri ve böylece Millî Eğitimin Genel Amaçlarının gerçekleştirilmesine katkıda bulunulması hedeflenmiştir (MEB, 2010: 2).

Geliştirilen programla öncelikle öğrencilerin din ve ahlak hakkında objektif bilgi sahibi olmaları, öğrenme-öğretme sürecinde öğretim programı vasıtasıyla kazanmaları hedeflenen bilgi, beceri, tutum, değer, kavram ve öğrenci

merkezli yaklaşımlarla bir arada yaşama bilincine ulaşmaları hedeflenmiştir (MEB, 2010: 2) .

Eğitim programları, kültürler arası eğitim için toplumsal çeşitliliğin/ farklılığın basmakalıp temsillerini yeniden üretmeye muktedir oluşları ve diğer yandan kültürler arası eğitim süreçlerini başlatmakta önemli bir araç olma potansiyelini barındırmaları açısından büyük önem taşır (Nohl, 2009: 59).

Bu düşüncelerden hareketle İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı'nı araştırmamızın temel problemi olan “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı kültürler arası din eğitiminin özelliklerine uygun hazırlanmış mıdır?” sorusunu merkeze alarak inceleyeceğiz, değerlendirmelerde bulunacağız.

2.2. DKAB PROGRAMINDA KÜLTÜRLER ARASI DİN EĞİTİMİ

2.2.1. İlköğretim DKAB Programında Kültürler Arası Din Eğitimi

2.2.1.1. Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçlarında Kültürler Arası Din Eğitimi

1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'na göre Türk millî eğitiminin genel amaçları:

Madde 2.

Türk millî eğitiminin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini;

1. Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasa'da ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliği'ne bağlı; Türk Milleti'nin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasa'nın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya

görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek, gerekli bilgi, beceri, davranış ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır (MEB, 2010: 1).

İfade edile sorumluluklar, kültürel değerlerin sadece aktarımı değil, aynı zamanda korunup yüceltilmesi ve geliştirilmesidir. Bu bağlamda din eğitimi ve öğretimi milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerin hem öğretilmesi ve benimsetilmesi noktasında mutlaka yapılması gereken bir eğitimidir (Yürük ve Kızılabdullah, 2012: 69).

Kültür, aynı zamanda bir miras olarak değerlendirilmektedir. Ancak bu miras, doğru değerlendirilmediği zaman, işlevsel olma özelliğini kaybetmektedir. Bu bağlamda kültürel mirasın korunma ve geliştirilmesi noktasında din eğitimi ve öğretiminin rolü oldukça büyüktür. Din eğitimi ve öğretimi, hem kültürel mirasın aktarımı hem de korunak geliştirilmesi noktasında önem arz etmektedir (Yürük ve Kızılabdullah, 2012: 69).

2.2.1.2. İlköğretim DKAB Öğretim Programında Öncelikle Dikkat Edilmesi Gerektiği İleri Sürülen Hususlar Açısından Kültürler Arası Din Eğitimi

Programda “Nasıl bir din öğretimi?” sorusuna cevap olarak temel alınan kavramlar; İnsana Saygı, Düşünceye Saygı, Hürriyete Saygı, Ahlaki Olana Saygı, Kültürel Mirasa Saygı kavramlarıdır. Bu kavramlar programın kuramsal temellerini oluşturmaktadır. Burada saygı kelimesi düşünmek, tanımak, anlamak, sorgulamak ve değerlendirmek anlamında kullanılmaktadır. Saygı duymak, düşünmeyi, tanımayı,

anlamayı, sorgulamayı ve bir değerlendirmeye gitmeyi gerektirmektedir (MEB, 2010; Selçuk, 2000: 14).

Bu beş temel kavram din öğretiminin kavramsal temellerini oluşturmaktadır. Artık din öğretiminin önceki bilgileri naklederek yapılması mümkün değildir Çünkü dünya ve insan değişmekte, çünkü problemlere yeni problemler eklenmekte ve bu değişime yetişmek hiç de kolay olmamaktadır. Yetişmekte olan nesle sadece hazır kalıplar sunarak onların bu dünyada yaşamlarını sürdürmelerini beklemek artık pek gerçekçi bir beklenti olarak değerlendirilememektedir. İnsana, düşünceye, hürriyete, ahlaki olana ve kültürel mirasa saygıyı temel alan bu kuramsal bakış açısı, din öğretiminde alınacak tavrı belirlemektedir. Bu kuramsal bakış açısı “DKAB Öğretim Programları “geliştirilirken, ders kitapları yazılırken ve öğrencilerle din alanında iletişime geçilirken göz önüne alınmalıdır. Din öğretimi ile ilgili yaklaşım da genel olarak, “öğrencinin bilincinin gelişmesini sağlayacak şartları oluşturmak ve öğrenciye hayatın problemlerini çözebilmesinde yardımcı olacak yolları göstermek” (MEB, 2010: 3) olmalıdır.

Programda böyle bir yaklaşımın benimsenmesinin sebepleri olarak dünyada meydana gelen birçok yöndeki değişim, kapalı toplumdaki açık topluma geçiş ve toplumların birbirlerinden etkilenmeleri ve insanlığın teknoloji ve bilgede ulaştığı seviye din öğretiminde de buna uyulmasını gerektirmesi sayılabilir. Bu durum aynı zamanda din öğretiminin dünyanın karşılaştığı problemlerin çözümünde ona katkıda bulunması anlamına gelmektedir.

Buraya kadar söylenenler programın kuramsal yaklaşımını oluşturmaktadır. Peki böyle bir yaklaşımın öğrenciye somut katkıları ne olacaktır. Böyle bir yaklaşımın öğrencinin bilimsel gelişimine somut katkıları ne olacaktır? Bunlar doğru bilgi edinme, kendi başına düşünme kabiliyeti, eleştirel düşünme, seçme kabiliyeti, hayatın anlamını keşfetme ve aklını kullanarak inancını temellendirebilmektir. (MEB, 2010: 8; Selçuk, 2000: 19).

2.2.1.3. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminin Gerekliği Konusunda İleri Sürülen Boyutlar Açısından Kültürler Arası Din Eğitimi

Din eğitiminin kuramsal temellerini altı temel üzerinden inceleyeceğiz.
Bunlar:

Antropolojik- İnsani Temel: Bireyin din eğitim ve öğretimine neden ihtiyacı vardır?” sorusunun cevabı olarak programda, “Din öğretimini temellendirmeye insanın varoluş gerçeğinden başlamak isabetli olacaktır... bütün eğitim sistem ve felsefelerinde eğitimden beklenen temel görev görevlerin başında, fertlerin bütün yeteneklerini ortaya çıkarıp geliştirmek ve temel duygu ve ihtiyaçlarını birbiriyle uyumlu şekilde doyumak gelmektedir (MEB, 2010: 6)”. Bu bakımdan din öğretiminin insanın önemli bir ihtiyacını karşılaması açısından gereklilik olduğu kabul edilmektedir. Antropoloji, Psikoloji ve özellikle Din Psikolojisi araştırmaları din duygusunun, her insanda doğuştan var olduğunu ortaya koymaktadır (Bulut, 2009, 723).

Din eğitiminden beklenen de kişilerin inanma ihtiyaçlarını doğru bilgi, duygu ve becerilerle doyumalarına yardımcı olmaktır (Tosun, 2011: 94-95).

Toplumsal Temel: “İnsan toplumsal bir varlıktır (MEB, 2010: 6)”. Birey toplumsal hayatta karşılaştığı dini meseleleri yorumlarken bir yandan da toplumsallaşmakta, içinde yaşadığı toplumda dini bir farkındalık yaşamaktadır. Bu bağlamda birey, din eğitiminden yoksun bırakıldığında toplumsal yabancılaşma ve huzursuzluk tetiklenmiş olur (Kızılabdullah ve Yürük, 2012: 66).

Evrensel Temel: Teknolojideki hızlı gelişmeler iletişime, haberleşmeye yansımış, toplumları ve milletleri iç içe yaşar duruma getirmiştir. Küreselleşme ve dünyadaki gelişmelerin her ülkeyi anında etkisi altına alması, eğitimi ve din eğitimini de etkilemiştir. Dünyadaki bu hızlı değişiklikler ülkemizde yaşanan dinler hakkında da temel bilgiler öğrenilmesini zorunlu hâle getirmiştir (MEB, 2010: 7). Bireylerin ve toplumların farklı alanlarda birbirleri ile karşılaşmaları “Kültürler arası Eğitim” “Dinlerarası Eğitim” disiplinlerinin doğmasına da zemin sunmuştur (Kızılabdullah ve Yürük, 2012: 70-71).

Felsefi Temel: “Her eğitim sisteminin yetiştirmeyi hedeflediği “insan tipi” vardır (MEB, 2010: 79). Türk Milli Eğitiminde de Din ve Ahlak Öğretiminin Genel Amacı: “Temel ve orta öğretimde öğrenciye, Türk Milli Eğitim Politikası doğrultusunda genel amaçlarına, ilkelerine ve Atatürk’ ün laiklik ilkesine uygun, din, İslam Dini ve Ahlak Bilgisi ile ilgili yeterli temel bilgi kazandırmak; böylece Atatürkçülüğün milli birlik ve beraberliğin, insan sevgisinin, dini ve ahlaki yönden geliştirilmesini sağlamak, iyi ahlaklı ve faziletli insanlar yetiştirmektir” (Tosun, 2011: 100-101). Milli eğitimimizin temel amaçlarına bakıldığı zaman, yetiştirilmek istenilen insan tipine ulaşmada DKAB dersinin sağlayacağı önemli katkılar söz konusudur (Bulut, 2009: 724) .

Hukuki Temel: Din eğitimi ve öğretiminin hukuki temelleri “hak” ve “hukuki metinler” çerçevesinde birkaç noktada toplanabilir (MEB,2010:7) Bunlar: Tevhid-i Tedrisat Kanunu (3 Mart 1924), T.C. 1982 Anayasası 24. maddesi, İnsan Hakları Beyannamesi’ nin 18. maddesi, Avrupa insan Hakları Sözleşmesi 18. maddesi, Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği Karar ve Düzenlemeleri, 4-5 Mayıs 2007 tarihli Avrupa Konseyi Eğitim Bakanları toplantısında kabul edilen rapor ve AGİT tarafından hazırlanan Toledo Raporu başlıcalarıdır (Tosun, 2011: 102-107).

Kültürel Temel: Kültürel temeli açıklamadan önce kültür kavramına değinmek gerekir. Bir eğitim kavramı olarak kültür, “Bir toplumu ya da halkı duyuş, düşünüş, yaşayış bakımından öbürlerinden ayıran ve gerek özdeksel gerek tinsel alanlarda oluşturulan ürünlerin tümü” olarak tanımlanır (tdkterim.gov.tr/bts/, Erişim Tarihi:02/12/2011). Kültür için çeşitli alanlar ortaya konmuştur. Bu alanlar: a) Gerçekliğin işleniş biçimleri b) birlikte yaşama biçimleri c)özel yaşam biçimleri d) Tanrı, dünya ve insan üzerinde yaşantı, bilgi ve betimlemelerdir. Bu bölümlemeye dikkat edildiğinde yaşam alanlarının kültür içerisinde yer aldığı söylenebilir. Bu bağlamda din eğitim ve öğretimi de kültür alanlarının içerisinde, merkezinde yer almaktadır (Kızılabdullah ve Yürük, 2012: 70-71).

Edebiyatımızda, musikimizde, davranışlarımızda ve konuşma biçimimizde, dine ait motifler, sembolik ifadeler, çok yönlü izler vardır. Dini öğrenip bilmek, bütün bunları anlamak için kaçınılmazdır (MEB, 2010: 7). Din bilgileri, okullardaki Türkçe, Sosyal Bilgiler, Tarih vb. derslerin işlenmesinde yardımcıdır ve gereklidir. Kültürün önemli öğelerinden olan ve kültürümüzü derinden etkileyen İslam dininin

öğretimi yapılmadığı durumlarda yeni nesillerin kendi kültürleriyle yabancılaşması söz konusu olacaktır (Bulut, 2009: 724).

2.2.1.4. Programın Temel Yaklaşımı

İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programında biyolojik, sosyal, kültürel ve ahlaki yönleri ile bir bütün olarak düşünülen insan, eğitimin hem öznesi hem nesnesi olarak ele alınmaktadır. Programda öğrenciyi, öğrenme ve öğretme süreçlerinde etkin kılmayı hedefleyen eğitimsel yaklaşım ve dinbilimsel araştırmalara dayalı dinbilimsel yaklaşım esas alınmaktadır (MEB, 2010: 10). Programda gerek İslam dini gerekse diğer dinler hakkında bilimsel ve araştırmaya dayalı bilgi ön planda tutulmuş, Kur’ an ve sünnet merkezli, birleştirici ve herhangi bir mezhebi esas almayan bir yaklaşım varlığını göstermektedir.

Tarafsız, eleştirel, ortaklıklardan yola çıkan bir üslup benimsenmektedir. İslam dini ile ilintili oluşumlarda kök değerler öne çıkarılmaktadır. Bireylerin dini, ahlaki, kültürel alanlarda doğru bilgilendirilmeleri hedeflenmektedir (MEB, 2010: 10).

İslam itikadı tevhit boyutu ile programda omurgayı oluşturmaktadır. Bu boyut mezhep ve tarikatlara birleştiren ortak değer olduğu için çoğulculuğa zemin hazırlamaktadır. Çoğulculuk din öğretimi programlarına yorum geleneklerini var kılan veya onları zenginlik haline getiren “ortak İslami değerler” yoluyla yansımaktadır.

DKAB Dersinin temel amacı iyi bir dindar yetiştirmek, iyi bir Sünni yetiştirmek, iyi bir Bektaşî yetiştirmek değil, aksine öğrencilerin dini değerleri içselleştirmelerine ve kendilerini geliştirmelerine katkıda bulunmaktır. Çoğulcu demokratik bir din öğretimi için de İslam’ ın inanç, ibadet, ahlak anlayışı, İslam içi gruplardan bağımsız bir şekilde din öğretiminde yer almak durumundadır.

2.2.1.5. İlköğretim DKAB Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programının Özellikleri ve Geliştirilmesinde Temel Alınan İlkeler

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı, program geliştirme alanındaki son gelişmeler çerçevesinde, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu hükümlerine uygun olarak hazırlanmıştır.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı geliştirilirken aşağıdaki hususlar dikkate alınmıştır:

2. “Öğrencilerin hayatlarına ışık tutularak gelecekte beklenen nitelikleri geliştirebilmeleri hedeflenmiştir (MEB, 2010: 11)”. Öğrenci merkeze alınmış ve öğrencilerin geleceğe donanımlı bireyler olarak yetiştirilmesi esas kabul edilmiştir.

6. “Öğrenciler düşünmeye, soru sormaya ve görüş alış verişi yapmaya özendirilmiştir (MEB, 2010: 11)”. Öğrenciler düşünmeye sorgulamaya ve kendileri dışındaki bireylerle etkileşimde bulunmaya yönlendirilmiştir.

7. “Öğrencilerin fiziksel ve duygusal açıdan sağlıklı ve mutlu birer birey olarak yetişmesi amaçlanmıştır (MEB, 2010: 11)”. Öğrencilerin mutluluğu temel alınmış ve mutluluğun topluma yayılması hedeflenmiştir.

8. “Millî kimlikle birlikte evrensel değerlerin benimsenmesine önem verilmiştir (MEB, 2010: 11)”. Öğrencilerin milli kimliğinin yanı sıra evrensel kimliği göz önünde bulundurulmuş ve programa yansıtılmıştır.

9. “Öğrencilerin kendi dinî ve ahlaki örf ve âdetleri çerçevesinde ruhsal, ahlaki, sosyal ve kültürel yönlerden gelişmeleri hedeflenmiştir (MEB, 2010: 11)”. Bireyin doğuştan getirdiği doğal ihtiyaçlarından biri olan ait olma duygusunun doyurulması amaçlanarak bunun yollarından biri olan dini, ahlaki, örf ve adetleri bir arada işlenmiştir.

10. “Öğrencilerin haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren bir birey olarak yetişmeleri önemsenmiştir (MEB, 2010: 11)”. Öğrencilerin demokratik değerleri özümsemiş bir arada yaşama bilinci geliştirmiş

bireyler olarak gelişimlerini sağlamak için haklarını bilen, sorumluluklarını yerine getiren bireyler olarak yetişmeleri gözetilmiştir.

11. “Öğrencilerin toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmalarının sağlanması amaçlanmıştır (MEB, 2010: 12)”. Öğrencilerin benmerkezli bir felsefenin aksine toplumsal birey olduğunu içselleştirmiş ve toplumsal sorunlara duyarlı gerektiğinde davranışlarına yansıtın bireyler olmaları hedeflenmiştir.

12. “Öğrencilerin öğrenme sürecinde deneyimler kazanması ve çevreyle iletişim kurmaları hedefi gözetilmiştir (MEB, 2010: 12)”. Öğrencilerin deneyim kazanıp ilgilerini yaşarak, yaparak inşa etmeleri ve çevresiyle iletişim halinde olmaları önemsenmiştir. Zira günümüzde iletişim teknolojilerinin de gelişimi ile insanlar daha hızlı ve kolay iletişim ağlarına sahip olmuşlardır. Bu da doğru iletişim kurmayı, hoşgörülü olmayı, muhatabının değerlerine saygı duyarak onu kabul etmeyi gerektirmektedir. Kùltürler arası din eğitiminin temel özelliklerinden biri de eğitim- öğretim sürecinde iletişim kurup bu yeterlilikleri geliştirmektir. Program husus dikkate alınmıştır.

13. “Her öğrenciye ulaşabilmek için öğrenme-öğretme yöntem ve tekniklerindeki çeşitlilik dikkate alınmıştır (MEB, 2010: 12)”. Her öğrencinin, ‘biricik’ olma ve farklı öğrenme teknikleri ile öğrenme ihtiyacı göz önünde tutulmuştur. Kùltürler arası din eğitimi yönteminin her öğrenci kendi yetenekleri ve ihtiyacı çerçevesinde eğitime ilkesinin önemsendiği gözlenmektedir.

15. “Din duygusu ve tecrübesinin statik değil, dinamik olduğu ortaya konulup bu doğrultuda bireyi doğrudan ilgilendiren hedefler üzerinde yoğunlaşmıştır (MEB, 2010: 12)”. Din duygusunun dinamik olma özelliğine hitap eden hedef oluşturulmuştur.

17. “İnsana, düşünceye, hürriyete, ahlaki olana ve kùltüre saygı esas alınmıştır (MEB, 2010: 12)”. Ortaklıklardan yola çıkılmış ve ‘saygı’ değerinin içselleştirilmesi hedeflenmiştir.

18. “Öğrencilerin din öğretiminde ana kaynaklar olan ayet (Kur’an) ve hadislere (sünnet) erişebilmeleri ve bunları dinî bilgi edinmede kendilerine merkez almaları gerektiği vurgulanmıştır (MEB, 2010: 12)”. Dini bilgi edinmede öğrenciler ana kaynaklara yönlendirilmiştir.

Yapılan incelemeler ışığında İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı oluşturulurken kültürler arası din eğitiminin ilkelerinin dikkate alındığını ve küreselleşmenin etkisiyle gittikçe küçülen dünyada din eğitiminin çok yönlü bir programla sunulmaya çalışıldığını söyleyebiliriz.

2.2.1.6. Programın Yapısında Kültürler Arası Din Eğitimi

2.2.1.6.1. Genel Amaçlar

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programının genel amaçları bireysel, toplumsal, kültürel, ahlaki ve evrensel açılardan olmak üzere farklı boyutlar dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Bireysel açıdan;

Din Kültürü ve ahlak bilgisi dersinin bireysel amaçlarını incelediğimizde karşımıza on iki amaç çıkmaktadır. Bu amaçları Programdaki nümerik sırasına göre çalışmamız çerçevesinde değerlendirdiğimizde şunları söyleyebiliriz:

2. “İnanma ve yaşama özgürlüklerinin bilincine varmalarını (MEB, 2010: 12)”. Öğrencilerin önce kendi inanma ve yaşama özgürlüklerinin bilincine varmalarını, böylece empati kurabilecek ve kendileri dışında diğer bireylere inanma ve yaşama özgürlükleri tanınması gerektiği bilincine erişeceklerdir.

3. “Dinî inanç ve ibadetlerini başkalarının istismarına kapılmaksızın gerçekleştirmelerini (MEB, 2010: 12)”. Kültürler arası din eğitiminin en önemli çıkış noktalarından biri de bireylerin inanç ve ibadetlerini herhangi bir baskı ve istismara maruz kalmadan yapabilmeleridir.

5. “Doğru dinî bilgiler ile batıl inanç ve hurafeleri ayırt etmelerini (MEB, 2010: 12)” Bilgi kişiyi taassup ve cahillikten uzak tutar. Doğru bilgi sahibi olmak için de kişinin eğitim aldığı eğitici, kullanılan yöntem ve kaynak son derece önemlidir. Bu maddede bu hususa ağırlık verildiğini gözlemlemekteyiz.

7. “İslam dinini ve diğer dinleri ana kaynakları ile birlikte tanımlamalarını (MEB, 2010: 12)”. Öğrenciler hem İslam dini hem diğer dinleri kaynaklarından tanıyacakları için doğru ve objektif bilgi sahibi olabileceklerdir. Böylece

öğrenciler önyargılarla veya kulaktan dolma bilgilerle değil temel kaynaklardan, araştırarak bilgilerini yapılandırmış olacaklardır.

Toplumsal açıdan;

13.Toplumsal olarak yaşanan dinî ve ahlakî davranışları tanımalarını,

14.Toplumdaki farklı dinî anlayış ve yaşayışların sosyal bir olgu olduğu bilincine varmalarını,

15.Başkalarının inanç ve yaşayışlarına hoşgörü ile yaklaşmalarını,

16.Toplum içindeki hurafelere dayalı sağlıklı dinî oluşumları ayırt etmelerini (MEB, 2010: 13),

Toplumsal amaçlar değerlendirildiğinde öğrencilerin içinde buldukları toplumun dini ve ahlaki davranışlarını tanıyan, farklılıkları sosyal bir olgu olarak kabul eden, başkalarının inancını hoşgörüyle kabul eden, empati kuran, bilgilerini temel kaynaklardan yapılandıran bireylerin yetiştirilmek istendiği ifade edilebilir.

Kültürler arası din eğitimi açısından toplumsal hedefler özel bir değere sahiptir. Toplumda barışın, hoşgörünün sağlanması için bu hedefler önkoşuldur.

Ahlaki açıdan;

18.Ahlaki değerleri bilen ve bunlara saygı duyan erdemli kişiler olmalarını,

19.Öğrenilen ahlakî değerleri içselleştirmelerini,

20.İnanç ve ibadetlerin davranışları güzelleştirmedeki olumlu etkisini kavramalarını (MEB, 2010: 13),

Ahlaki amaçlar incelendiğinde öğrencilerin ahlaki değerlere sahip, erdemli ve bu değerleri hayatını her karesine taşıyabilen bireyler olarak yetiştirilmelerinin hedeflendiğini ifade edebiliriz.

Kültürel açıdan;

21.Dinin kültürü oluşturan unsurlardan biri olduğunu kavramalarını,

22.Dinin, diğer kültür unsurları üzerindeki etkilerini kavramalarını (MEB, 2010: 13),

Kültürel amaçlarda ise öğrencilerin din ve kültür ilişkisini kavramış, dini kültürle bir bütün olarak görebilen bireyler olarak yetiştirilmelerinin hedeflendiğini ifade edebiliriz.

Evrensel açıdan;

26. Evrensel değerlere kendi dinî bilgi ve bilinçleriyle katılmalarını,

27. Diğer dinleri temel özellikleriyle tanıyarak mensuplarına hoşgörüle yaklaşımlarını,

28. Evrensel insani değerlerin İslam'ın insani değerleri ile örtüştüğü bilincine ulaşmalarını amaçlanmaktadır (MEB, 2010: 13).

Yirmi sekiz maddeden oluşan genel amaçları kültürler arası din eğitimi açısından incelediğimizde öncelikle öğrencilerin bir dine inanma ve inandıkları dini yaşama haklarının temel hak ve özgürlüklerden biri olduğu konusunda bilinçlenmeleri hedeflenmiştir. İslam dini ile ilgili bilgilerde ortak boyutlar verilip hiçbir grubun (mezhep, tarikat veya cemaat) yorumu tercih edilmemiştir. DKAB dersi sadece İslam dini ile sınırlı tutulmamış bunun yanında ahlak bilgisi ve diğer dinlere ait bilgiler de, doğru bilgi ve kültür kazandırma amaçlı olarak dersin amaçlarında yer almıştır. Toplumdaki farklı dini anlayış ve yaşayışların sosyal olgu olduğu, başkalarının inanç ve yaşayışlarına hoşgörü ile yaklaşılmasının davranış olarak kazandırılması hedeflenmiştir. Ahlaki değerleri sadece bilişsel düzeyde öğretmek değil, içselleştirmek yani duyuşsal ve psikomotor düzeyde tutumlara dönüştürülmesi amaçlanmıştır. Dinin kültürü oluşturan unsurlardan biri olduğu vurgulanmış, evrensel insani değerlerin İslam'ın insani değerleri ile örtüştüğü bilincine ulaşmaları hedeflenmiştir. Programın genel amaçlarının birleştirici yönüne vurgu yaptığını, öğrencilerin kendilerinin dışındaki bireylere inanç, kültür, düşünce farklılığı olsa bile önyargısız, hoşgörü ve saygı bağlamında tutum geliştirmelerini amaç dindiğini, farklılıkların evrensel barışa katkı sağlayacak bir fırsat olarak sunulduğunu söyleyebiliriz.

2.2.1.6.2. Öğrenme Alanları

İlköğretim DKAB Dersi İnanç, İbadet, Hz. Muhammed, Kur'an ve Yorumu, Ahlak, Din ve Kültür'den oluşan altı temel öğrenme alanı üzerine yapılandırılmıştır (MEB, 2010: 13). Öğrenme alanları ve ünite içerikleri incelendiğinde dersin büyük ölçüde mezhepler üstü özelliğinin korunduğu anlaşılmaktadır.

Derste inanç, ibadet, Hz. Peygamber'in hayatı, ahlak ve değerler, akıl-vahiy ilişkisi, din-kültür ilişkisi gibi öğrenme alanları içerisinde bütün bireylerin genel din kültürü konusunda bilgi sahibi olmalarına yönelik üniteler okutulmaktadır (Yılmaz, 2011: 67).

Programda, içeriklerin düzenlenmesi öğrenme alanlarıyla belirlenmiş, öğrenme alanlarının altında ünitelere, ünite açılımlarına ve konulara yer verilmiştir (MEB, 2010: 13). Öğrenme alanları belirlenirken, öğrencinin ilgisini çekmesi, öğrencilerde merak ve araştırma isteği oluşturması öğrencilerin yeni çalışmaları denemelerine ve beceri kazanmalarına fırsat vermesi, kişisel niteliklerin kazanılmasına imkan sağlaması, çeşitli öğrenme yaklaşımlarına uygun olması, diğer disiplinlerle bütünleşebilmesi ve eğitim yoluyla ulaşılabilecek kadar sınırlı olması, öğrenmede derinliği ve genişliği teşvik etmesi gibi hususların göz önünde bulundurulduğu görülmektedir (Bulut, 2011: 188) .

Tablo 2: İlköğretim DKAB Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı Öğrenme Alanları ve Üniteleri (MEB, 2010: 37)

ÖĞRENME ALANLARI	ÜNİTELER				
	4. SINIF	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
İnanç	Din ve Ahlak Hakkında Neler Biliyorum?	Allah İnanıcı	Peygamberlere ve İlahi Kitaplara İnanç	Melek ve Ahiret İnanıcı	Kaza ve Kader
İbadet	Temiz Olalım	İbadet Konusunda Bilgilenelim	Namaz İbadeti	Ramazan Ayı ve Oruç İbadeti	Zekât, Hac ve Kurban İbadeti
Hz. Muhammed	Hz. Muhammed'i Tanıyalım	Hz. Muhammed ve Aile Hayatı	Son Peygamber Hz. Muhammed	Bir İnsan ve Peygamber Olarak Hz. Muhammed	Hz. Muhammed'in Hayatından Örnek Davranışlar
Kur'an ve Yorumu	Kur'an-ı Kerim'i Tanıyalım	Kur'an-ı Kerim'in Temel Eğitici Nitelikleri	Kur'an-ı Kerim'in Ana Konuları	İslam Düşüncesinde Yorumlar	Kur'an'da Akıl ve Bilgi
Ahlak	Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik	Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım	İslam'ın Sakınılmasını İsteddiği Davranışlar	Din ve Güzel Ahlak	İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar
Din ve Kültür	Aile ve Din	Vatanımızı ve Milletimizi Seviyoruz	İslamiyet ve Türkler	Kültürümüz ve Din	Dinler ve Evrensel Öğütleri

2.2.1.6.3. Programın Değerlerinde Kùltürler Arası Din Eğitimi

İlköğretim Din Kùltürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı'nda yukarıda belirtilen temel beceriler ve kavramların yanı sıra değerlerin öğretimi de ön plana çıkmaktadır. Programda öğrenciler tarafından içselleştirilmesi öngörülen değerlerden kùltürler arası din eğitimi bağlamında ele alacaklarımız aşağıda sıralanmıştır (MEB, 2010: 23-24).

Tablo 3: İlköğretim DKAB Programında Yer Alan ve Kùltürler Arası Din Eğitimi İle İlgili Olan Değer Listesi

Adalet
Demokrasi bilinci
Barış
Bilimsellik
Dayanışma
Doğruluk
Dostluk
Duyarlılık
Görgülü olmak
Hakseverlik
Hoşgörü
İbadet yerlerine saygı
İyi niyet
Kardeşlik
Merhamet
Nezaket
Ölçülülük
Paylaşımçı olmak
Samimiyet
Sevgi

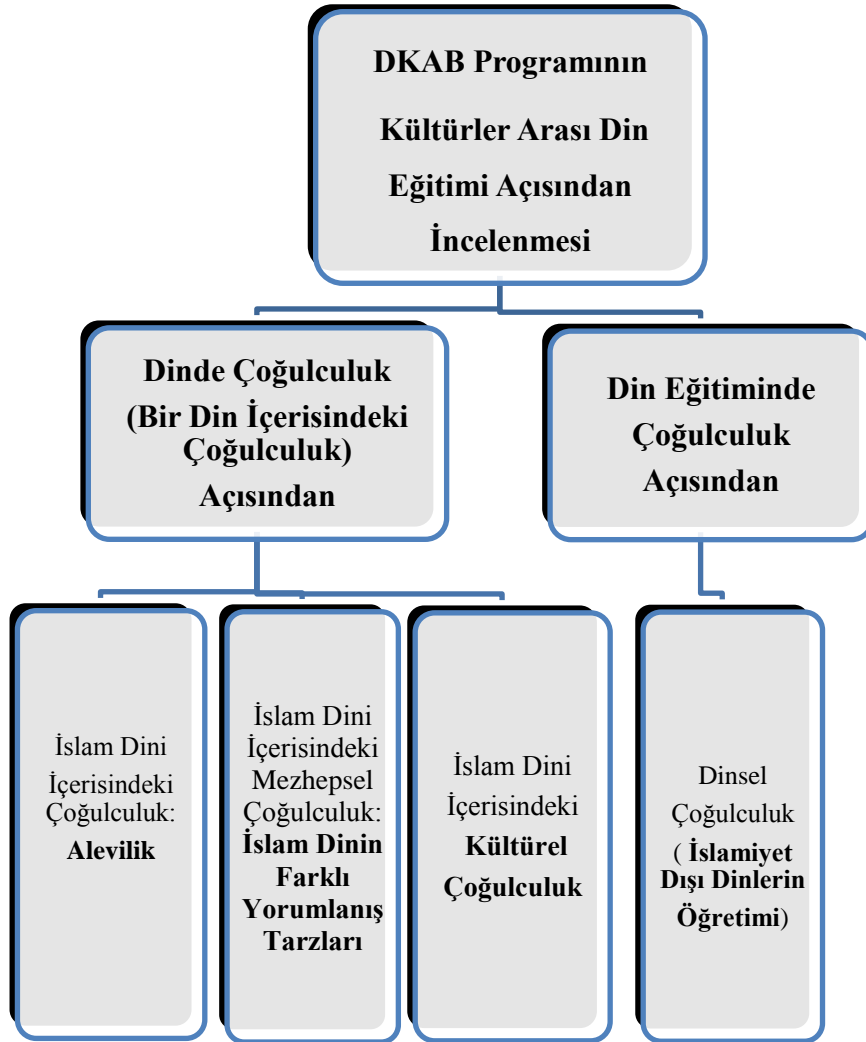
Kültürler arası eğitimin kültürleri birbirine tanıtıcı özelliği vardır. Böyle bir eğitimin hedefi ise bireylerin çok kültürlü ortamda uyum içinde yaşayabilmelerini sağlamaktır. Kültürler arası eğitimin ilgi alanları, hoşgörü, dayanışma, duyarlılık ve evrensel değerlerdir (Önder, 2007: 62). İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Programının içselleştirmesini istediği değerler de bu doğrultudadır. Fakat bu listeye “empati, karşılıklı kabul, evrensel barış, kültürler arası iletişim” değerlerinin eklenmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

2.2.2. İlköğretim DKAB Programının Kazanımlarının, Ders Kitaplarının Kültürler Arası Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programının içeriği kültürler arası eğitimi açısından incelenirken iki boyuttan incelenecektir:

Şekil 2: İlköğretim DKAB Programının Kazanımlarının, Ders Kitaplarının Kültürler Arası Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi

2.2.2.1. İlköğretim DKAB Programının Dinde Çoğulculuk (Bir Din İçerisindeki Çoğulculuk) Açısından Değerlendirilmesi

Dinde çoğulculuk ile ifade edilmek istenen, farklı algılamaya çeşitleridir. Tarihi süreç incelendiğinde dinlerin ortaya çıkışından ya da vazedilişinden sonra geçen süre içerisinde, bazı değişimler yaşadıkları görülmektedir. Bu değişimler, o dinlere mensup kişilerin inanç ve ibadetlere yönelik algılamalarında oluşan iç etkenlerle ilişkili olabilmektedir. Bunun yanı sıra o dinin, dış etkenlere bağlı olarak diğer inanç sistemleriyle karşılaşması ve zamanla onlardan etkilenmesi

şeklinde de gerçekleşebilmektedir (Gündüz, 2007: 24'den aktaran Bora, 2009: 59).

Dinlerdeki farklı algılama çeşitlerine neredeyse her dinde rastlanmaktadır. Üç semavi dinin üçünde de aynı dinin farklı algılamaları olduğu görülmektedir. Örneğin İslam dininde: Şafilik, Hanefilik, Malikilik, Alevilik, Caferilik, Şiilik, Mutezile gibi, Hristiyanlıkta; Katolik, Protestan, Ortodoks gibi, Musevilikte İshakiyye, Yudaganiyye, Karaim gibi. Dinde çoğulculuk, diğer mezhepleri, farklı yorumları, dindeki tüm farklılıkları saygın, değerli görme, her anlayışa eşit mesafede bulunma anlamına gelir (Bora, 2009: 60).

2.2.2.1.1.İslam Dini İçerisindeki Çoğulculuk: Alevilik

Çoğulculuğun en önemli yansımalarından biri de eğitim sahasında kendini göstermektedir. Çoğulcu toplumda özellikle yeni yetişen neslin değişen sosyal şartlara paralel olarak ortaya çıkan manevi ve ruhsal ihtiyaçlarının karşılanması eğitimden beklenenlerdendir. Çalışma konumuzun kapsamında yer alan Alevi yurttaşlarımızın din eğitimi alanındaki taleplerine nasıl cevap verileceği konusu günümüzde din eğitiminin karşılaştığı sorunlar arasında son derece önemli bir konumdadır.

Daha somut bir dille ifade edecek olursak Türkiye' de İlk ve ortaöğretim kurumlarında zorunlu olarak okutulan DKAB dersinin öğrenme alanları, ünite konuları ve ders kitapları mezhepler üstü bir yaklaşımla hazırlanmasına rağmen, bu ders Alevi vatandaşların büyük bir kesimi tarafından eleştirilmektedir. DKAB dersi ile ilgili eleştiriler özetle şu şekilde ifade edilebilir:

- Dersin içeriği Sünnilik ile ilgili bilgilerden oluşturmaktadır. Bu ders bir anlamda Alevileri Sünnileştirme projesinin bir ürünüdür.
- Dersin işleniş sırasında öğrencilere yanlış bilgiler verilmiştir.
- Alevi öğrencilere zorla dua ve sure ezberletilmektedir (Yılmaz, 2011: 73)''.

Eleştirileri de dikkate alarak ders kitaplarında Alevilik konusuna ne ölçüde yer verildiğini inceleyip tespitlerimizi belirteceğiz.

2.2.2.1.2.İslam Dini İçerisindeki Mezhepsel Çoğulculuk

Mezhepsel çoğulculuk kavramı ile aynı din içerisindeki kişilerin/Müslümanların barış içerisinde birlikte yaşamalarının imkân ve yollarının neler olabileceği kastedilmektedir (Bağlıoğlu, 2010: 71).

“Mezhepleşmeyen bir din, evrensel iddiaları olan bir inanç sistemi hâline gelememektedir”. Eğer dinin evrensel olma iddiası varsa her çeşit kültürel yapıya ve ulaşabildiği her coğrafyaya mesajını iletmesi gerekir. Bununla birlikte farklı sosyokültürel coğrafyalarda mesajın farklı algılanması kaçınılmazdır. Yani mesaj, her yörede, oranın kültürel özellikleriyle harmanlanarak algılandığı için yeni bir yapı ve anlam içerecek şekilde yeniden inşa olur. Ancak din içerisinde birbirlerinden farklılaşan grupların ortaya çıkması aynı zamanda bunların birbirleriyle çatışmasını da beraberinde getirmektedir. Zira ister din, ister mezhep, isterse cemaat seviyesinde olsun, her inanç grubu hakikati bizzat kendilerinin temsil ettiğini iddia ederek ötekileri şu ya da bu şekilde dışlamaya başlar (Yapıcı, 2011: 53).

Türkiye’de dini ve genel eğitimi ilgilendiren önemli bir problem de mezhep ayrılıklarının çatışmalara dönüşebilecek biçimde hoşgörüsüzlük içinde bulunuşudur. İslam dini Allah’ a ve ahiret gününe inanmada, bütün insanları birleştirmeyi amaç edinmiş bir dindir. Müslümanların bir olan Kur’an-ı Kerim’i okuyup, onun üzerinde birleşmeleri yerine, onun yorumlarından doğan ayrılıklara bağlanarak, mezheplere bağlılığı dine bağlılıktan adeta üstün tutmaları, hatta bu uğurda özüne aykırı davranışlarda bulunabilmelerinin sebeplerinden biri de mezhepler konusundaki bilgisizlik, belirsizlik yani eğitimsizlik ve dolayısıyla bu konuların sömürüye açık bulunuşudur (Bilgin, 1981: 482).

Türkiye’ de okullarda okutulan din dersinin adı “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi”dir. Bu da İslam din dersinin mezhebinin olmayacağı yani İslam dinin mezheplerinden sadece birini öğretmeyeceği, bu mezheplerin kaynağı olan İslam dininin temellerini ve bu temeller doğrultusundaki İslam yaşayışının ürünleri olan din kültürünü öğreteceği anlamına gelmektedir.

DKAB dersinin amacı bu ülkede yaşayan herkesin birbirinin dininden haberdar olmasını, bu ülkedeki kültürün içinde yer alan unsurları her kesimden çocuğun tanınmasını sağlamaktır (Yılmaz, 2011: 66).

Sınıf ortamı İslam içindeki çoğulluğu barındırmaktadır. DKAB dersleri hukuksal açıdan dersten muaf tutulan öğrenciler dışındaki hiçbir öğrenciyi dışlamadan veya herhangi birini öncelemen tamamina din ve ahlak öğretimi sunma iddiasındadır.

Mevcut programda mezhepler üstü yaklaşımla tüm öğrencilerin kendilerini bulduğu bir din dersi sunulmaya çalışılmışsa da DKAB dersine yönelik eleştiriler ve mahkeme kararları bunun yetersiz olduğunu yansıtmaktadır (Kaymakcan ve Aşlamacı, 2011: 91).

Özellikle eleştirilen husus DKAB ders kitaplarında namaz, oruç gibi ibadetlerin pratiklerinde diğer mezheplere yer verilmeyip isim verilmeden sadece Hanefi yorumuna yer verilmesidir. Bu da Türkiye’de yüzyılların birikimi ile İslam’ın Hanefi yorumunun İslam’ın kendisi ile özdeşleşmesinden kaynaklanmaktadır. Ama farklılıkların göz ardı edilmesi bazı olumsuz tutumlara sebep olabilmektedir. Beyza Bilgin de bu hususa vurgu yaparak mezhepler-üstü amaca rağmen, farkında olarak veya olmayarak çoğunluğun mezhebinin dinin özü olarak yansıtılabildiğini ifade eder. Namaz ibadetindeki küçük şekil farklılıkları bile kimi zaman sorun olabilmektedir. Ders kitaplarında namaz şekillerini gösteren resimlerde mezheplere göre kabul edilmiş bazı farklılıklar hiç görülmediği için, insanlar birbirlerinin ibadetlerini dışlayabilmekte, hor görebilmektedirler (Bilgin, 2005a: 110).

Farklı kültürlerin bir araya geldiği yerleşim merkezlerinde farklı dinleri ve mezhepleri yok saymayan, kültürler arası veya dinler-ve mezhepler- arası denilen yolun uygulaması giderek daha fazla önem kazanmaktadır.

Öğrenim sürecinde empatik, çok boyutlu bakış açısı kazanamayan öğrenciler bunu farklılıklara karşı olumsuz tutum geliştirerek yansıtmaktadırlar. Bundan dolayı eğitime yönelik eksikliklerin giderilmesi eğitimin temel hedeflerindedir. Eksikliklerin giderilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

Kültürler arası din eğitimi açısından kazanımları ve içeriği bu boyutu ile değerlendirdiğimizde ülkemizde toplumun inandığı din içerisindeki yorum

farklılıklarının din eğitimi sürecine yansması gerektiğini düşünmekteyiz. Bir öğrenme alanında dini bir oluşumun fikrine, kendi sisteminde o konuda önemli görüşleri varsa yer verilebilir. Örneğin abdest alırken çıplak ayağa mesh edilmesi konusu verilirken fikhî mezheplerin yani Caferilik, Hanefilik ve Şafiiğin görüşleri verilebilir. Bu görüşlere yer verilirken “Şafilik hakkında bilgi verme”, “Alevilik- Bektaşılık hakkında bilgi verme” çerçevesinde bir din öğretimi yapılabilir. Böylece din öğretiminin kazanımlarını gerçekleştirme hususunda önemli fırsatlar sunulmuş olabilir (Cebeci, 2011: 367).

2.2.2.1.3.İslam Dini İçerisinde Kültürel Çoğulculuk Açısından

Kişiliğin oluşumunda kritik dönem olan ilköğretim çağında evrensel olarak hedeflenen iyi bir kişilik kazandırma yolculuğunda kültürler arası din eğitiminin imkânları göz ardı edilmemelidir.

Çokkültürlülük bağlamında eğitim, kültür süreçleri arasında en önemlisi ve evrenseli sayılan “kültürleme” kavramı ile ifade edilebilir. Kültürleme, kişinin doğumundan ölümüne değin kendi toplumunun kültür içeriğini öğrenmesi, toplumca istenen, beklenen insan olması sürecidir ve en geniş anlamıyla toplumsal boyutlu eğitimidir. Burada sosyal bilimcilerin sosyalleştirme adını verdikleri eğitim olgusu, bir çeşit kültürlemedir (Güvenç, 1991). Kültür ise çok kısa olarak “yaşama biçimi, bireyin ve topluluğun var oluş biçimidir”. Bireyler arasındaki kişisel farklar da büyük ölçüde kültürden gelen farklılıklardır. Bir birey belli bir kültürü alarak kendisi olur. Bireyler arasında inançlardan, geleneklerden ve edindikleri alışkanlıklardan kaynaklanan farklılıklar her zaman bulunmaktadır (Bilgin, 2001: 315-316).

Kişiliğin şekillenmesinde, kültürlemenin etkisi vardır. Toplumsal bir varlık olan bireyler sosyalleşme sürecinde kültürün bazı boyutlarını içselleştirirken bazı boyutlarının yansmasını kişiliğinde taşımaz. Bu aynı zamanda bireysel farklılıkları doğurur. Kişilik alanında oluşan bireysel farklılıklar, din anlayışlarına da yansır. Aynı dine inanan insanlardan oluşan toplumlarda yaşanan çevrenin özellikleri, gelenekler, farklı inançlar ve değişik algılama biçimleri nedeni ile herkesin birbirinden ayrı kültürel özellikler taşıması kaçınılmazdır. Bu nedenlerle

din eğitimi yapılırken öğrenenlerin öncelikle kültürel altyapıları tanınmaya çalışılmalıdır. Bu bağlamda hepsi Müslüman olsa da Türkiye' nin farklı bölgelerindeki bireylerin aynı kültüre sahip olduğu söylenemez (Okumuşlar, 2011: 233).

Ülkenin doğusundaki bir öğrencinin aldığı kültür nedeni ile dini bir konuyu algılaması ile batıdaki bir öğrencinin ki birbirinden farklıdır. Örneğin dinin temizliğe verdiği önem konusu işlenirken, yemekten önce ve sonra herkesin ellerini bir havluya silme alışkanlığı olan bir yerde yaşayan öğrenci ile zaten her tür temizlik için su kullanan öğrencinin algılaması aynı olmayacaktır. Aynı şekilde anne ve babaların, çocuklarına sevgilerini göstermeleri gerektiği anlatıldığında büyüklerinin yanında çocuklarına sevgi gösterisinde bulunmanın kınandığı bir kültürde yetişen bireyin bunu algılaması bir başkasına göre farklı olacaktır (Okumuşlar, 2011: 234).

Türkiye, din eğitiminde kendi içyapısına uygun bir formül olan demokratik (çoğunluğun istekleri) yaklaşımını benimsemiştir. Yani toplumun çoğunlukçu demokratik yapısına uygun olarak grupların beklentileri göz önüne alınmaktadır. Demokratik yaklaşım esaslı din eğitimi azınlık durumunda bulunan farklı din ve mezhep mensuplarını göz ardı etmektedir. Bu olumsuz durumun ortadan kalkabilmesi için farklı formlere başvurulması gerekmektedir. Nitekim programların en önemli özelliklerinden biri de esnek (değiştirilebilirlik ilkesi) olmasıdır. Yani öğretmenin eğitim programındaki konuları, etkinlikleri görev yaptığı yörenin sosyal özelliklerinin ve öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına göre düzenlenmesidir. Örneğin Doğu Anadolu Bölgesi' nde görev yapan bir öğretmen ibadetler konusunu ele alacaksa yörede yoğun olarak yaşayan Şafii mezhebi mensuplarını göz ardı etmemeli mezhepsel farklılıkları konu edinmelidir. Aksi takdirde söz konusu dersin öğrencilerin ihtiyacına cevap vermesi beklenemez. O halde Türkiye' nin sahip olduğu tarihi mirasın gözden geçirilmesine ve bugün içinde bulunduğu özel şartlar çerçevesinde yeni değerlendirmelerin yapılmasına ihtiyaç vardır. Yani Türkiye' de müfredat programlarının Türk toplumunun sosyolojik bakımlardan değişmesine paralel olarak gözden geçirilmesi gerekmektedir (Kızıltan, 2007: 119-120).

Bir yerde farklı bir grup kimliği varsa o kimlik mutlaka ötekine rağmen, ama ötekiyle mevcuttur; çünkü hiçbir grup dolayısı ile hiçbir kimlik tek başına var olamaz (Yapıcı, 2011: 59). Burada kültürler arası din eğitimi ile kazandırılması hedeflenen asıl tutum, farklılıkların farkında olarak birlikte yaşayabilmenin imkânlarını bulmaktır.

Yine verilecek olan din eğitiminde bir dini kavram üzerinde sadece o din mensupları için değil, diğer din mensupları için de ne ifade ettiğinin öğretilmesi, farklı dinsel geleneklere, inançlara ve kültürlere mensup kişilerle daha başarılı bir iletişim sürecinin yaşanmasına katkıda bulunur. Çeşitliliğin içinde dinsel hoşgörü çerçevesinde layıkıyla yapılan din öğretimi barış ve uzlaşma kaynağı olmaya imza atabilir. Kültür farklılıkları ile ilgili bu değerlendirmeler kültürler arası din eğitimi için önemli bir basamak oluşturmaktadır.

2.2.2.2. İlköğretim DKAB Programının Din Eğitiminde Çoğulculuk Açısından Değerlendirilmesi

2.2.2.2.1. Dinsel Çoğulculuk / İslam Dışı Dinlerin Öğretimi

Dünyada bir ülkede din dersinin niteliğini belirlemede çoğunluğun dini dışında diğer dinlere din dersinde yer verilip verilmemesi ve yer verildiği takdirde bu dinlerin öğretiminde nasıl bir yaklaşımın benimsendiği önemli bir değişken olarak kabul edilmektedir. Din eğitiminde çoğulculuk aynı zamanda devlet okullarında din derslerinde birden fazla dinin öğretilmesini öngörmektedir. Bu açıdan bakıldığında 1982’de DKAB derslerinin ilk ve ortaöğretim kurumlarında zorunlu olarak okutulmaya başlamasından itibaren hazırlanan DKAB öğretim programlarında diğer dinlere yer verilmektedir. Dersin ismi ve amacı da İslam dışı dinlerin de program içerisinde öğretim konusu yapılmasını gerekli kılmaktadır (Kaymakcan, 2011a: 40-41).

Küreselleşen dünyada kişilerin kendi inandıkları dinler dışındaki diğer dinlere karşı takınacakları tavır son derece önemlidir. Her din, bağlılarına göre en gerçek dindir. Bu duyguya saygı gösterilmesi, karşılıklı anlayış ve saygı ile sağlanabilir (Bilgin, 1981: 482). Bireylerin gerek kendi dinlerine gerek diğer din mensuplarına karşı yaklaşımlarında belirleyici faktörlerden biri de dinlerin nasıl

öğretildiğidir. Diğer dinler dışlayıcı tarzdan çoğulcu tarza kadar pek çok amaç ve yaklaşımla öğretime konu edilebilir. Türkiye örneğinde açıklayacak olursak ders programlarında diğer dinlere İslam dininin yüceliğini göstermek, İslam dinini o dinler karşısında sunabilmek gibi dışlayıcı nedenlerle yer verilebilir. Ya da öğrencilerin diğer dinlere ve mensuplarına karşı daha saygılı ve hoşgörülü olması, onları yargılamadan anlayabilmesi gibi kapsayıcı ve çoğulcu nedenlerle de ileri sürülebilir (Kaymakcan, 2011a: 40-41).

DKAB Programıyla öncelikle öğrencilerin din ahlak hakkında objektif bilgi sahibi olmaları, öğrenme-öğretme sürecinde öğretim programı vasıtası ile kazanmaları hedeflenen bilgi, beceri, tutum, değer, kavram ve bir arada yaşama bilincine ulaşmaları hedeflenmiştir. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı ile öğrencilerin din ve ahlakla ilgili konuların öğrenilme sürecinde aktif katılımcı olmaları esas alınmıştır (MEB, 2010: 12-13).

Eski DKAB öğretim programında İslamiyet'in diğer dinlere bakışını içeren, geleneksel din öğretimi anlayışının ve dinlere batıl olan ve olmayan şeklindeki ayrımın yeni programda yer almadığı görülmektedir. Yeni programda dinlerle ilgili kısa bilgilere yer verildikten sonra, dinlerde ortak olan konulara yer verilmesi, diğer dinleri anlamaya ve dinlerin özde birçok açıdan benzer özelliklere sahip olduğuna vurgu yapılması, çoğulcu bakış açısınca olumlu bir adım olarak görülmüştür. Diğer dinlerin öğretimi konusunda, bilimsel ve ötekini yargılamadan anlamaya çalışan çoğulculuk yönünde bir değişimin olduğu görülmektedir. Yeni programların diğer dinleri objektif olarak öğretmeyi öngören 'din hakkında' öğrenme modelini geleneksel 'dini öğrenme' modeline tercih ettiği görülmektedir (Kaymakcan, 2007: 201).

Programa konu edinilen gerek İslam dini gerekse diğer dinler hakkındaki bilgiler din bilimsel yaklaşım olan Kur'an merkezli, mezhepler üstü ve birleştirici bir yaklaşım benimsenerek, İslam kaynaklı bütün dinsel oluşumları kuşatacak kök değerler öne çıkarılmıştır. İnanç, ibadet, ahlak alanlarıyla ilgili bu değerlerin Kur'an ve Hz. Peygamberin çabalarıyla oluşturulan ve bütün Müslümanları birleştiren ortak paydalar olmasına özen gösterildiği belirtilmektedir. Diğer dinlere yer verilerek dinler arası açılımlı bir yaklaşımın hedeflendiği görülmüştür.

DKAB ders kitaplarına konu edilen din kavramı, tek bir oluşumu anlatan kurumlaşmış bir yapıyı mı ifade ediyor, yoksa genel anlamda insanların inançlarının ifadesi midir? Ülkemizde DKAB dersi için hazırlanmış olan öğretim programlarında ve ders kitaplarında dinlere nasıl bakılmaktadır? Bu programlardan ve ders kitaplarından elde edilen bilgiler öğrencilerin algılayışını etkilemekte midir? DKAB ders kitaplarının içeriğinde dinlere dair ön yargı oluşturacak ifadeler var mıdır? Başka bir inancı anlamada öğrencinin var olan kültürü bir engel oluşturur mu? Bu aşamada Batı'da özellikle din eğitimi yeniden gözden geçirilmekte, dini, kültürel çoğulculuğa hitap edecek yeni programlar geliştirilmeye çalışılmaktadır. Aynı ülkede yaşanan dinler hakkındaki bilgilerin objektifliği sorgulanmaktadır.

Bu sorgulama beraberinde bazı soruları getirmektedir; dersin içeriğinde yer alan dinler hakkındaki bilgilerin kaynakları nelerdir? Dinler hakkındaki bilgilerimizin esas kaynağı nedir? Örneğin; Hinduizm hakkındaki bilgilerimizin kaynağı o dinin inançlarının ifadelerine başvurularak yazılan kaynaklardan mı gelmektedir yoksa akademik düzeyde, kitaplardan, yayınlardan elde edilen bilgilerin derlenmesiyle mi oluşturulmuştur? Eğer öyleyse bilgiler o dini ne ölçüde yansıtmaktadır?

Dinin gerçek hayattaki hali ile programa ve ders kitabına yansımalarının farklılık gösterdiği belirtilmektedir. Buradan ülkemize geldiğimizde, ülkemizde din eğitiminde, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde ne gibi bilgiler verilmektedir?, verilen bilgilerin sınırları nelerdir?, dinlerin sunuluş tarzı nasıldır?, dinlerin içerisinde İslam dininin sunumu nasıldır?, dinlerin sunuluş biçimi öğrencilerin zihninde nasıl bir iz bırakıyor? Din eğitiminde amaç, öğrencilerin diğer dini dünya görüşlerini, dini dil ve sembollerini, duygu ve tavırlarını anlamalarını sağlamak mıdır? vb. sorular önem kazanmaktadır.

2.2.3. İlköğretim DKAB Öğretim Programının Kazanımlarının ve Ders Kitaplarının Kültürler arası Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi

Öğretim Programının değerlendirilmesinden sonra bu bölümde kazanımlar ve ders kitapları kültürler arası din eğitiminin ilkeleri ve amaçları açısından incelenecektir.

İnceleme sürecinde önce tablolar üzerinden bir değerlendirme sunulacaktır. Ardından öğretim programında verilen kazanımlar ünite sırasıyla incelenecek, kültürler arası din eğitimi ile ilgili olanlar belirtilecek ve ünite içeriği konu bazında kültürler arası din eğitimi açısından incelenecek, tespitler yapılacaktır.

Kazanımlarla içeriğin, etkinliklerin uyumu ele alınacak, eksik bırakılmış olduğu düşünülen boyutlar belirtilecektir.

2.2.3.1. 4. Sınıf Din ve Ahlak Hakkında Neler Biliyorum Ünitesi

Tablo 4: 4. Sınıf Din ve Ahlak Hakkında Neler Biliyorum Ünitesi

4. Sınıf, “Din ve Ahlak Hakkında Neler Biliyorum” Ünitesi	Kazanımlar kültürler arası din eğitiminin ilkelerine uygun hazırlanmış mı?
Günlük Konuşmalarımızda Dine İlişkin İfadeler	<ul style="list-style-type: none"> - Dini ifadelerin günlük konuşmalarımızda nerede ve nasıl kullanıldığını fark eder. - Selamlaşmanın iletişimdeki önemini fark eder.
Dini Öğrenmenin Önemi	<ul style="list-style-type: none"> - Din hakkında bilgi sahibi olmanın önemli olduğunu fark eder.
Din Güzel Ahlaktır	<ul style="list-style-type: none"> - Dinin ahlaklı olmayı gerektirdiğini fark eder. - Güzel söz söyleme ve güzel davranış sergilemeye istekli olur.

Günlük Konuşmalarımızda Dine İlişkin İfadeler bölümünde besmele, dua, şükür, sevap, günah, selam ifadelerine yer verildiği görülmektedir. Konu içerisinde

geçen ifadeler dine ilişkin olmanın yanı sıra kültürel anlamda da hayatımızın içinde olan, kalıplaşmış yapılarıdır. Bu konu işlenirken hangi dinden olursa olsun inanan her insanın inancının kültürüne, günlük hayatta kullandığı kelimelere yansıdığı mesajı verilmektedir. Bu mesajın din- kültür ilişkisine daha geniş bir bakış açısı sunması açısından, katkı sağlaması beklenmektedir.

Selamlaşıyoruz konusunda selamlaşmanın insanları birbirine yakınlaştırdığı, aralarındaki saygı ve sevgiyi artırdığı, dostluk ve arkadaşlık kurmada etkili olduğu vurgulanmıştır. Hz. Muhammed'in genellikle "Selamünaleyküm" sözüyle selam verdiği, bu sözün dini bir ifade kabul edildiği, "merhaba, günaydın, iyi sabahlar, iyi günler" gibi sözlerin de iyi dileklerimizi ifade ettiği belirtilmiştir.

Verilen selamı almanın bir görgü kuralı olmasının yanı sıra Allah'ın öğüdü olduğu ve Nisa suresi, 86. ayette "Bir selam ile selamlandığınız zaman, siz de ondan daha güzeli ile selamlayın yahut aynı ile karşılık verin...(Ünal ve Koç, 2011: 20)" buyrulduğu ifade edilmiştir.

İçeriğin kültürler arası din eğitimi açısından, toplumda bir arada yaşayan insanların birbirleri ile iyi ilişkiler geliştirmelerine, aralarında sevgi ve saygı bağlarının oluşmasına katkı sunacak bir ilişki ağında sunulduğu söylenebilir.

"Din hakkında bilgi sahibi olmanın önemli olduğunu fark eder" kazanımı kültürler arası din eğitimi açısından önemli bir kazanımdır. Fakat içerikte din hakkında bilgi sahibi olma ile bireyin sadece kendi inandığı din hakkında bilgi sahibi olma üzerinde yoğunlaşmış, diğer dinler hakkında bilgi sahibi olma bu sınırın dışında tutulmuştur. Kültürler arası din eğitimi açısından bu boyutun göz önünde bulundurulması beklenmektedir.

Din Güzel Ahlaktır, bölümünde "Dinin ahlaklı olmayı gerektirdiğini fark eder" ve "Güzel söz söyleme ve güzel davranış sergilemeye istekli olur" kazanımları kültürler arası din eğitimi ile ilişkilendirilebilir. Metinde yer verilen iyi, saygılı, dürüst olmak, yalan söylememek, insan haklarını gözetmek, büyüklere yer vermek, bedeni, yiyecekleri, giyecekleri temiz tutmak... vb. örnekler evrensel ahlak kurallarıdır. Bu ahlak kurallarının herkese karşı gözetilmesinin gerektiği ön plana çıkarılmış ve Hz. Muhammed'in "İman bakımından en üstünüünüz, ahlakça en güzel olanınızdır (aktaran Ünal ve Koç, 2011: 23)" sözleriyle desteklenmiştir.

Olumlu davranışlara muhatap alınması gereken kitle olarak insanlar kelimesi kullanılmış, herhangi bir grup veya dinin inanırları ne yüceltilmiş ne de ötekileştirilmiştir. Ünitenin kazanım ve içeriğinde kullanılan üslubun genel anlamda kültürler arası din eğitimi ilkeleri açısından uygun olduğu ifade edilebilir.

2.2.3.2. 4. Sınıf Temiz Olalım Ünitesi

Tablo 5: 4. Sınıf Temiz Olalım Ünitesi

4. Sınıf, “Temiz Olalım” Ünitesi	Kazanımlar kültürler arası din eğitiminin ilkelerine uygun hazırlanmış mı?
Dinim Temiz Olmamı İstiyor	- Manevi temizliğin ne olduğunu kavrar.
Sözünde Durmak, Dürüst ve Güvenilir Olmak	

“Manevi temizliğin ne olduğunu kavrar” kazanımıyla temizliğin yalnızca beden, elbise ve çevre temizliği ile sınırlı olmadığı, iyi huylu, dürüst, güvenilir olmak, sözünde durmak gibi güzel davranışların manevi temizlik olarak değerlendirildiği, bu nedenle dürüst, iyi ahlaklı kişilerin toplumumuzda “temiz insan” olarak nitelendirildiğine yer verilmiştir.

Temizliğin manevi boyutu aslında ibadet eden bir kişinin kalbini de temiz tutması ile ilişkilendirilerek işlenmelidir. Temizliği ruhen yaşayan, içselleştirebilen kişiler, daha güzel huylu daha insancıl ve daha hoşgörülü olurlar. Kültürler arası din eğitiminin de hedeflediği gibi insanların hoşgörü içinde yaşayabilmeleri bu davranışları içselleştirmeleriyle gerçekleşebilir.

2.2.3.3. 4. Sınıf Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik Ünitesi

Tablo 6: 4. Sınıf Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik Ünitesi

4. Sınıf, “Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik” Ünitesi	Kazanımlar kültürler arası din eğitiminin ilkelerine uygun hazırlanmış mı?
Sevmek ve Sevilmek Bir İhtiyaçtır	- Sevmenin ve sevilmenin bir ihtiyaç olduğunu fark eder.
Sevgi Allah’ın Bize Verdiği Bir Nimettir	-Sevginin, yaratılmışların hayatlarını sürdürmedeki önemini açıklar. - Sevginin Allah tarafından insanlara verilen bir nimet olduğunu örneklerle açıklar.
Allah Yaratıklarını Sever	- Sevgi ifadesi olan davranışlara örnekler verir. - Allah’ın, yarattıklarını sevdiğine dair örnekler verir.
Dostluk ve Kardeşliğin Temeli Sevgidir	- Sevginin, dostluk ve kardeşlik bakımından önemini irdeler.
İslam Dini Dostça ve Kardeşçe Yaşamayı Öğütler	- İslam’da sevgi ve barışın önemini örnekleri ile açıklar. - Dostça ve kardeşçe yaşamaya özen gösterir.

Sevmek, sevilme her insan için ihtiyaçtır. Seven sevilen insan, mutludur, paylaşımcıdır, hayatta karşılaştığı problemlerini çözebilecek yetkinliktedir, yaşadığı toplumu güzelleştiren, renklendiren bir yapıdadır. Birlikte yaşayan insanların farklılıkları birer zenginlik unsuru olarak görmelerinin, ötekini kabul etmenin en temel yolu sevgiden geçer.

Ders kitabında da bu hususa dikkat çekilmiş, İslam dinin, insanların birbirleriyle iyi geçinerek dostça ve kardeşçe yaşamayı öğütlediği ayetler ve hadislerle anlatılmıştır. Atatürk’ün barışa verdiği önemin temelinde, insan sevgisinin yer aldığı belirtilerek birbirlerine sevgi ile yaklaşan milletlerin aralarında çıkabilecek anlaşmazlıkları kolaylıkla çözüme kavuşturabileceklerine değinilmiştir. Kültürler

arası din eğitimi bağlamında içerik evrensel barışı vurgulamıştır. Fakat bu kazanımlara açık bir şekilde yansıtılmamıştır.

2.2.3.4. 5. Sınıf Allah İnancı Ünitesi

Tablo 7: 5. Sınıf Allah İnancı Ünitesi

5.Sınıf, “Allah İnancı” Ünitesi	Kazanımlar kültürler arası din eğitiminin ilkelerine uygun hazırlanmış mı?
İnsan Akıllı ve İnanan Bir Varlıktır	-İnsanın akıllı ve inanan bir varlık olduğunun farkında olur.
Evrende Bir Düzen Vardır	-Evrendeki düzenden hareketle yaratıcının varlığını açıklar. -Allah’ın bizi ve her şeyi yarattığının farkında olur.
Allah Vardır ve Birdir	-Allah’ın eşi ve benzeri olmadığını açıklar. -Allah’ın her şeyi işittiği, bildiği, gördüğü ve her şeye gücünün yettiğinin farkında olur.

5.Sınıf “Allah İnancı” ünitesi, kültürler arası din eğitiminin birleştiricilik yönüne vurgu yapması açısından son derece önemlidir. Kültürler arası din eğitiminin çıkış noktası olan “Yaratıcı’da birleşme” yönünün bu üniteye ön plana çıkması beklenmektedir. Daha açık bir ifade ile Yunus Emre’nin “Yaratılanı hoşgör Yaradandan ötürü” bakışını içselleştirecek bir içeriğin hakim olması beklenmektedir. Yine Prof. Dr. Beyza Bilgin, kültürler arası din eğitimi Allah’ta birleşmek olarak temellendirmektedir.

Ünitenin kazanımları bu açıdan değerlendirildiğinde kültürler arası din eğitiminin hedefleriyle uyumludur. Bu uyumun içeriğe yeteri kadar yansıtılmadığı

düşünülmektedir. İslam dini dışındaki dinlerde inanç konusuna temas edilip konun tematik olarak ele alınmasının daha kapsayıcı olacağı düşünülmektedir.

2.2.3.5. 5. Sınıf İbadet Konusunda Bilgilenelim Ünitesi

Tablo 8: 5. Sınıf İbadet Konusunda Bilgilenelim Ünitesi

5.Sınıf, “İbadet Konusunda Bilgilenelim” Ünitesi	Kazanımlar kültürler arası din eğitiminin ilkelerine uygun hazırlanmış mı?
İbadet Nedir ve Niçin Yapılır?	- İbadetin anlamını yorumlar.
İbadetlerle İlgili Kavramlar: Farz, Vacip, Sünnet	- İbadetle ilgili kavramları açıklar.
Başlıca İbadetler	- Niçin ibadet edildiğini gerekçelendirir.
Camiyi Tanıyalım	- Başlıca ibadetlerin hangileri olduğunu belirtir.
Dua	- Camiyi genel özellikleri ile tanıır.
Güzel İş ve Davranış: Salih Amel	- Dua etmenin anlamını örneklerle yorumlar. - Niçin ve nasıl dua edilmesi gerektiğini açıklar.
İbadetler Davranışlarımızı Güzelleştirir	- Kültürümüzden dua örnekleri verir.

İbadetle ilgili olarak genel bilgiler verilmiştir. Kur’ an’ da ve hadislerde ibadet kabul edilen davranışlar örneklendirilmiştir. Bunlar; ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara iyi davranmak, ilim öğrenmek, ağaç dikmek, yoksullara yardım etmek, insanlara selam vermek, güzel öğütlerde bulunmak ve karşılık beklenmeden yalnız Allah için yapılan bütün davranışlardır.

Bu ünite kültürler arası din eğitimi açısından incelendiğinde ibadet hürriyetine saygı duyulması değerinin kazandırılması son derece önem taşımaktadır. Aynı şekilde inanan her insanın inancından ötürü ibadet yaptığına ve Müslümanların cami gibi kutsal ibadet mekânlarının olduğu ve ibadetlerini isterlerse camide isterlerse cami dışında yapabildikleri gibi farklı dinlere veya inançlara mensup kişilerin de ibadet mekânlarının olduğuna dikkat çekilmelidir. İbadet hürriyetine saygı göstermenin, ibadet eden kişilerden beklenen bir tutum olduğu, bu tutumun aynı zamanda karşılıklı anlayışı geliştireceği konusunda farkındalık oluşturmak kültürler arası din eğitimi açısından bir gerekliliktir. İçerikte belirttiğimiz noktalar açısından eksikler vardır.

Camiyi Tanıyalım konusunda, ilk paragrafta cami, Müslüman halka açık olan ibadet yerleri olarak tanımlanmıştır. İkinci paragrafta cami ve mescitlerde namaz kılındığı, dua edildiği, Kur' an, mevlit okunduğu, dini konularda bilgi verildiği, öğütlerde bulunulduğu belirtilmiştir.

Cami, bir ibadet mekânı olmanın yanında toplumu, birleştiren bir araya getiren bir mekân olmasının etkisiyle aynı dinden bile olsa farklı kültürden, farklı mezhepten, farklı dini anlayıştan olan kişiler arasında önyargıların kırılmasına, dostluk ve kardeşlik bağlarının güçlenmesine katkıda bulunan özellikleri ile kültürler arası din eğitimi yaklaşımı bağlamında bir din içerisindeki çoğulculuğa hitap edilmesine katkı sağlamaktadır. Yine şehirlerde cenaze namazı kılınacağı vakit Müslümanlar, mezhep, kişi ayırımı yapmaksızın cenaze namazını kılmaktadırlar. İçerikte, caminin tanımı yapılırken, cami yukarıda belirtilen ve benzeri fonksiyonları itibariyle insanları birleştirici bir mekân olarak tanıtılmalıdır.

Dua konusunun ikinci alt başlığı olan “Niçin ve Nasıl Dua Edilir?” konusunda duanın ne olduğu açıklanırken Müslüman bilginlerden Cafer Sadık'ın görüşlerine de yer verilmiştir. Fıkhi mezheplerden biri olan Caferiliğin imamı Cafer Sadık'ın görüşlerine metinde yer verilmesi, içeriği zenginleştirmiştir. İçerik genelde ayetler, Hz. Muhammed 'in sözleri çerçevesinde oluşturulmaktadır. Aslında konu içerisinde Müslüman bilginlerin isimlerinin belirtilip görüşlerine yer verilmesi, öğrencilerin onları tanımalarını sağlayacaktır. Zira 7.sınıfın İslam Düşüncesinde Yorumlar ünitesinde Caferi Sadık ismini duyan öğrenciler bu isme ve konuya yabancı kalabilmektedirler. Öğrencilerde bu kişilerle ilgili önbilgiler oluşturabilmek

ve din anlayışındaki yorumların olağan olduğunu benimsetebilmek için İslam âlimlerinin görüşlerine program içerisinde daha sık yer verilmelidir. Böylece kültürler arası din eğitiminin amaçlarından biri olan, sınıf ortamında yaşayarak gerçekliğe ilişkin bakış açılarının ve onu yorumlamanın tek yönlü olmadığını öğrenme imkânı, daha somut bir şekilde sunulmuş olacaktır.

“Kültürümüzden Dua Örnekleri” konusunda günlük yaşantımızda kültürümüzden kaynaklanan birçok dua örneğinin yer aldığı, sünnet, nikâh, hatim, mevlit törenlerinde, kabir ziyaretlerinde, başsağlığı dilerken, asker uğurlarken bunların söylendiği belirtilmektedir. Alevilik- Bektaşilik geleneğinde Yüce Allah’a dua etmeye önem verildiği ve bu dualardan bazılarının “Allah, Allah! Akşamlar hayrola, hayırlar fethola, şerler defola... Cenabı Hak dertlerimize derman, hastalarımıza şifa, borçlarımıza eda nasip ve müyesser eyleye. Gökten hayırlı rahmetler, yerden hayırlı bereketler ihsan eyleye...(Ünal ve Koç, 2011: 51)”.

“...Yaptığımız ibadetler, hizmetler kabul ola. Allah bütün kusur ve günahlarımızı bağışlaya. Doğru yoldan ayırmaya... Eşimize, dostumuza, komşumuza, çocuklarımıza yeryüzündeki bütün müminlerle beraber hayırlı işler, hayırlı ameller, hayırlı düşünceler nasip eyleye...(Ünal ve Koç, 2011: 51)” şeklinde olduğu belirtilmiştir.

Kültürler arası din eğitimi, değişik kültürlerin eğitim alanında saygıyla karşılanması gerektiğini savunur. Alevilik- Bektaşilik geleneğindeki dua örneğine yer verilmesi programın, kültürler arası din eğitiminin İslam dini içerisindeki çoğulculuğu gözettiğini, farklı kültürlerin önemsendiğini göstermektedir.

2.2.3.6. 5. Sınıf Hz. Muhammed ve Aile Hayatı Ünitesi

Ünitenin sonunda “Hz. Peygamberin Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin Sevgisi” okuma metnine yer verilmektedir.

6. Sınıf “İslam’ın Sakınılmasını İsteddiği Bazı Davranışlar” ünitesinde “Hz. Ali’nin Hz. Hasan’a Öğüdü” başlıklı okuma metnine yer verilmektedir.

Kültürler arası din eğitimi, bir ülkede ya da bölgede yaşayan insan topluluklarının ortak yaşama tam olarak katılımlarını sağlamak için her kültürün kendi canlılığını korumasının yollarını arar. Okuma parçasında isimleri anılan Hz.

Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin Müslümanlar tarafından sevilen, Alevilik- Bektaşilik ekolü açısından da önemli şahsiyetler olması açısından bu okuma parçalarının kültürler arası din eğitiminin amaçlarına ulaşmada katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

2.2.3.7. 5. Sınıf Kur'an-ı Kerim'in Temel Nitelikleri Ünitesi

Tablo 9: 5. Sınıf Kur'an-ı Kerim'in Temel Nitelikleri Ünitesi

5.Sınıf, “Kur'an-ı Kerim'in Temel Eğitici Nitelikleri” Ünitesi	Kazanımlar kültürler arası din eğitiminin ilkelerine uygun hazırlanmış mı?
Kur'an'ın Açıklayıcılığı ve Yol Göstericiliği	- Kur'an'ın yol göstericiliğinin ne anlama geldiğini açıklar.

Bu kazanımla ilişkili olan “Kur'an'ın Açıklayıcılığı ve Yol Göstericiliği” konusunda Hucurat suresinde “ Ey İnsanlar!.. Birbirinizle tanışıp kaynaşmanız için de sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık...(Hucurat/13)” ayetine yer verilmiştir. Zikredilen ayet aslında kültürler arası din eğitimini temellendiren ayetlerdendir. Bu ayet, yaratılışın çoğulcu olduğuna, farklılıkların tanışıp kaynaşmak için bir fırsat olduğuna en güzel dayanaktır. Hucurat suresi, insan ilişkilerini konu edinen bir sure olma özelliği de bu hususta bizlere yol gösterici niteliktedir. Metinde yer alan ve kültürler arası din eğitimine vurgu yapan diğer ayetler ise “...Yeryüzünde bozgunculuk yapmayın...(A'raf/85)” ve “ ...Birbirinizle çekişmeyin...(Enfal/ 146)” dir.

Kültürler arası din eğitimi, çeşitliliğin oluşturduğu mozaikte evrensel barışı yakalamayı amaçlar. Ayetlerdeki vurgu da insanların barış içinde yaşamaları, anlaşmazlığa, kavga ve geçimsizliğe yol açacak bütün davranışlardan uzak durulmasıdır. Bu bölümde, kültürler arası din eğitiminin amaçları doğrudan gözetilmiştir ve örnek verilen ayetler açısından dikkat çekici bir öneme sahiptir.

2.2.3.8. 5. Sınıf Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım Ünitesi

Tablo 10: 5. Sınıf Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım Ünitesi

5.Sınıf, “Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım” Ünitesi	Kazanımlar kültürler arası din eğitiminin ilkelerine uygun hazırlanmış mı?
Paylaşmak Niçin Önemlidir?	- Toplumumuzda önem verilen bazı gün ve geceleri açıklar.
Sevinçlerimizi Paylaşalım	- İnsanları iyilikle anmaya, zor durumda olanlara yardıma, hastaları ziyaret etmeye istekli olur.

Sevinçlerimizi Paylaşalım bölümünde dini ve milli bayramlar ele alınmıştır. Bayramların insanları birbirlerine yakınlaştıran, küskünlerin barışmasına, dostluk ve arkadaşlıkların güçlenmesine aracılık eden aynı zamanda toplumların birlik ve bütünlüğünün korunmasına katkıda bulunan özelliğine değinilmiştir. Bayramlar yeryüzündeki bütün Müslümanları aynı frekansta buluşturmayı başarabilen manevi değerlerdendir.

İslam dini açısından kutsal kabul edilen kandil geceleri hakkında ise objektif bir dille bilgi verilmiş, bu gecelerde de bayramlarda olduğu gibi insanların birbirinin kandilini kutladığı, lokma, helva, kandil simidi... vb. ikramların dağıtılıp paylaşma duygusunun pekiştirildiği belirtilmiştir.

Hoşgörünün, kardeşliğin, ortaklığın tadıldığı zaman dilimleri olan bayramlara ve kandil gecelerine ünite içerisinde yer verilmiş olması, kültürler arası din eğitiminin ilkelerinin gözetildiğini yansıtmaktadır. Zira bu günler toplumu bir araya getirebilme özellikleri ile sorunların çözülmesi, ayrışmaların engellenmesi yolunda son derece önemlidir.

2.2.3.9. 5. Sınıf Vatanımızı ve Milletimizi Seviyoruz Ünitesi

Tablo 11: 5. Sınıf Vatanımızı ve Milletimizi Seviyoruz Ünitesi

5.Sınıf, “ Vatanımızı ve Milletimizi Seviyoruz” Ünitesi	Kazanımlar kültürler arası din eğitiminin ilkelerine uygun hazırlanmış mı?
“Yurtta Barış Dünyada Barış” Temel İlkemizdir	- Atatürk’ün “Yurtta barış, dünyada barış!” sözünün ne anlama geldiğini açıklar.

“Yurtta Barış, Dünya’ da Barış” Temel İlkemizdir, konusunda vatandaşların birbirleriyle işbirliği yapabilmeleri, dostluk ve arkadaşlık kurabilmeleri, toplumda huzur ve güven içinde yaşabilmeleri, ülke barışının korunması şartına bağlanmıştır. İslam dininin dünya barışına önem verdiği bu nedenle insanların birbirleriyle tanışıp kaynaşmalarını istediği belirtilmiş ve 4. ünite de yer verilen Hucurat suresinin 13. ayetinden alınan bölüm tekrar edilmiştir. Ayetin devamındaki “...Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık..” kısmı eklenerek tüm insanların aynı atadan geldiklerine dikkat çekilmiştir.

İçerikte ortaklıklardan yola çıkılıp birlikte yaşama öğütlenmektedir. Kültürler arası din eğitimi, birbirini tanıyıp anlaşmak için ortaklaşa izlenecek yolları aramaya yönlendirir. Bu konu, içerik ve kazanım açısından değerlendirilince kültürler arası din eğitiminin ilkelerinin dikkate alındığını yansıtmaktadır.

2.2.3.10. 5. Sınıf Peygamberlere ve İlahi Kitaplara İnanç Ünitesi

Tablo 12: 5. Sınıf Peygamberlere ve İlahi Kitaplara İnanç Ünitesi

6.Sınıf, “Peygamberlere ve İlahi Kitaplara İnanç” Ünitesi	Kazanımlar kültürler arası din eğitiminin ilkelerine uygun hazırlanmış mı?
Peygamberlere İman	<ul style="list-style-type: none"> - Peygamber kavramını açıklar. - Kur’an’da adı geçen peygamberleri listeler. - Bütün peygamberlere gelen vahiylerin ortak yönlerini fark eder.
İlahi Kitap ve İlahi Kitaplara İman	<ul style="list-style-type: none"> - İlahî kitabın anlamını açıklar. - Allah’ın insanlara niçin vahiy gönderdiğini temellendirir. -İlahî kitap ve sahifelerin hangi peygamberlere gönderildiğini belirtir.

Kültürler arası din eğitimi bağlamında kazanımlar değerlendirildiğinde peygamberlerin niteliklerini peygamberlerin yaşamlarından örneklendirme, ilahi kitapların birbirlerini doğrulayıcılığını, tamamlayıcılığını kavratma, farklı kutsal kitaplardan peygamber öykülerinin işlenişi hakkında bilgilendirme yönünde eksiklikler olduğu düşünülmektedir.

Ünitenin ilk konusu peygamber ve peygamberlere imandır. Peygamber kavramının genel bir tanımı yapılmış, resul ve nebi farkı belirtilmiş, İslam dininde yer alan inanç esaslarından birinin de peygamberlere iman olduğu belirtilmiştir. İslam dinine göre her Müslümanın, peygamberlere inanmakla yükümlü olduğu belirtilmiş, Nisa suresi 136.ayet ile bu hususa Kur’an’da yer verildiği delillendirilmiştir. Peygamberlerin insanlar arasından seçilmesinin nedenleri ayetler ile kolay anlaşılır şekilde açıklanmıştır.

Peygamberlerin nitelikleri konusunda ilk sırada, peygamberlerin dürüstlük ve doğruluğu ilke edindikleri belirtilmiştir. Son peygamber Hz. Muhammed’in de bu açıdan güzel örnek olduğu vurgulanmış, bu konuda Hz. İbrahim de anılmıştır. Sonra

sırasıyla güvenilirlik, fetanet, ismet, tebliğ özellikleri işlenmiştir. Fetanet konusunda etkinlik örneği olarak, Hz. İbrahim'in peygamber olarak gönderildiği halkı ile bir diyaloguna yer verilmiştir. Etkinlikte öğrencilerin, peygamberlerin akıllı ve zeki olmalarının görevlerini yapmalarını nasıl etkilediği üzerine düşündürülmeleri hedeflenmiştir.

Kur'an-ı Kerim'den ve diğer kutsal kitaplardan, Hz. İbrahim dışında, farklı peygamberlerin hayatından örneklere yer verilmemiştir.

Kur'an da adı geçen 25 peygamber olduğu belirtilmiş ve isimleri verilmiştir. Peygamberlerin isimlerine yer verilirken, diğer kutsal kitaplarda hangi peygamberlerin isimlerinin geçtiği, hayatları hakkında bilgiler olduğu belirtilebilirdi. Bazı peygamberlerin isim ve kıssalarının farklı kutsal kitaplarda bulunduğu fark edilmesi, dinin sürekliliğini, bütünleşen yapısını daha net olarak gözler önüne sererdi. Bu özelliklerin diğer peygamberlerle ilgili örneklerle desteklenmesi bilgilerin güvenilirliğini artıracak, öğrencilerin zihninde daha somut resimlerin oluşmasına katkı sağlayacaktır.

Buna karşılık olarak, peygamberlere gelen mesajların ortak amacının Allah'ın varlık ve birliğine imana çağırma olduğu, peygamberlerin farklı kavimlere görevlendirildiğini anlatan ayetlerle örnekendirilmiştir.

İçeriğin birbirini tamamlamayan bir bütünlük sergilemesi, öğrencilerin zihninde kopuklukların oluşmasına sebebiyet vermektedir.

İlahi kitap ve ilahi kitaplara iman konu başlığında ise, ilahi kitapların hepsinin Allah'ın gönderdiği vahiylerden oluştuğu, içerdiği mesajların aynı olduğu, hepsinde Allah'ın varlığına ve birliğine inanma ve yalnız O'na ibadet etme fikri olduğu vurgulanmaktadır. Tevrat, Zebur ve İncil'in hangi millete, hangi peygambere gönderildiğinden ve içeriğinden bahsedilmiştir. Kur'an hakkında ise, diğer kutsal kitaplardan farklı olarak erkenden yazıya geçirildiğine, çoğaltılma sürecine değinilmekte, değiştirilmediği belirtilmektedir.

Aslında her kutsal kitap hakkındaki bilgiler, o dinin inanırının diliyle ifade edilen bir okuma metni şeklinde ve o dine ait sembollerin resmiyle (Kilisede İncil okuyan insanlar vb.) verilse daha objektif, etkili anlatımlar oluşturulabilir. Böylece konu renklendirilmiş, öğrenciler için daha dikkat çekici, daha anlaşılır kılınmış olur. Dinlere ait bilgileri o dinlere inanan kişilerin ağzından aktarılan ifadelerle duyan

öğrenciler empati kuracak, daha hoşgörülü, daha saygılı tutum geliştirmeleri gerektiğini fark edeceklerdir. Aynı zamanda farklı dinden kişilerle konuşuyor edasında öğrenme gerçekleşeceğinden önyargılar kırılmış olacaktır.

2.2.3.11. 6. Sınıf Namaz İbadeti Ünitesi

Tablo 13: 6. Sınıf Namaz İbadeti Ünitesi

6.Sınıf, “Namaz İbadeti” Ünitesi	Kazanımlar kültürler arası din eğitiminin ilkelerine uygun hazırlanmış mı?
Namaz Nedir ve Niçin Kılınır?	- Namaz ibadetinin anlamını ve namazın niçin kılınması gerektiğini açıklar.
Namazın Şartları	
Namaza Çağrı Ezan ve Kamet	- Namazın hazırlık şartlarından olan abdestin, boy abdesti (gusül)nin ve teyemmümün hangi durumlarda ve nasıl yapıldığını açıklar.
Günlük Namazlar (Beş Vakit Namaz)	
Cemaatle Namaz	- Namaza hazırlık şartlarını belirtir.
Cuma Namazı	
Bayram Namazı	- Namazın kılınış şartlarını açıklar.
Cenaze Namazı	- Ezan ve kametin namazla ilişkisinin farkında olur.
Teravih Namazı	
Namazı Bozan Durumlar	- Namazın bireysel ve toplumsal katkılarının farkında olur.
Namazı İnsana Kazandırdıkları	
	- Namazın, kişinin duygu dünyası, davranışları, temizlik bilinci ve zamanı iyi kullanma alışkanlığı üzerindeki etkisini açıklar.

Namaz ibadetinin anlamına, Kur'an-ı Kerim'de yer alan ayetlerden bazılarına, namazın kimlere farz olduğuna, namazın hazırlık şartlarının neler olduğuna, abdest, boy abdesti (gusül) ve teyemmümün nasıl alınması gerektiğine, abdesti bozan durumlara yer verilmiştir.

Etkinlik olarak, İhtiyara Abdesti Öğreten Çocuklar başlıklı "Bir gün bir adam mescidin avlusunda bulunan çeşmede abdest alıyordu. Peygamberimizin torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin bu adamın abdest almasında bazı hataların olduğunu görürler. Bu ihtiyar, abdestini bitirdikten sonra ona dolaylı olarak hatasını göstermek isterler. Bu iki çocuk, selam vererek onun yanına yaklaşırlar. Birisi ihtiyara,

-Amcacığım, kardeşimle bahse girdik, hangimiz doğru abdest alacak, sen hakem ol, dedi.

İki çocuk da abdest aldılar ve ihtiyar bunları dikkatle izledi. Abdest tamam olunca,

-Amcacığım, hangimizin abdesti doğru dedi. İhtiyar onlara,

-Çocuklar ikiniz de aynı aldınız. İkinizinki de doğru. Abdesti eksik ve yanlış olan benim. Bu yaşıma kadar doğru abdest almasını öğrenememişim. Şimdi bana doğru abdest almasını öğrettiniz. Siz kimin çocuklarısınız? Çocuklardan biri,

-Babamız Hz. Ali, biz onun oğulları Hasan'la Hüseyin'iz. Dedemiz de Hz. Muhammed, dediler. Böylece ihtiyarın onurunu zedelemekten ona doğru abdest almasını öğrettiler (Macit, 2011: 40)" dini hikâyeye yer verilmiştir. Etkinlikte hataları düzeltirken üslubun önemi işlemiş, Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in tutumları model olarak gösterilmiştir.

Namaza Çağrı: Ezan ve Kamet, başlığı altında ezanın okunuşunda Caferilerin "Eşhedü enne Aliyyen Veliyyullah (Macit, 2011: 45)" söylediği belirtilmektedir.

Günlük Namazlar (Beş Vakit Namaz), konusunda günlük beş vakit = 40 rekât namaz kılındığı belirtilip kadın ve erkeklerin nasıl namaz kıldığı resimlerle görselleştirilmiş, resimlerin yanına açıklamalar yapılmıştır.

Konu içeriği sunulurken, mezhep kaynaklı şekil farklılıkları göz ardı edilmiştir. Ders kitaplarında ibadet pratiği ile ilgili olarak mezhepsel farklılıkları göremeyen öğrencilerin zihninde, bir namaz şekli oluşacak veya abdesti bozan belli durumlar dışında herhangi bir esneklik yok gibi algılanacaktır. Bu durum toplumda zaman zaman ayrıştırıcı bir rol oynayabilecektir.

Konular işlenirken toplumumuzda var olan mezheplerin farklı bilgileri birlikte verildiğinde öğrenciler hem kendi farklılıklarını kavrayacak hem de bütünün bir parçası olduğu bilincini geliştireceklerdir (Cebeci, 2011:362).

Kültürler arası din eğitimi bağlamında üniteyi değerlendirdiğimizde bir din içerisindeki mezhepsel çoğulculuğun göz önünde bulundurulmamasına karşın, 7.sınıf İslam Düşüncesinde Yorumlar ünitesinde mezheplerin zengin, köklü ve özgün bir İslam'ın oluşmasına katkı sağladığı belirtilmektedir. Bu farklılıklar gökkuşağına benzetilip, farklılıkların farkında olarak uyum içinde yaşamak öğütlenirken; namaz, oruç gibi ibadetlerin pratiklerinde mezheplerin göz ardı edilmesi programın kendi içinde çeliştiği düşüncesini uyandırmaktadır. Yani program yolu göstermektedir; fakat uygulamasına kendi içinde yer vermemektedir.

Kültürler arası din eğitimi, toplumdaki çeşitliliğe esnek bir yaklaşım sunar. Toplumsal katılıma daha esnek bir katılım için bir dinin ortak mirasının tanınmasını hedefler. Mezhepler de dinin ortak mirasıdır. Bu mirasın tanıtılması hem din algısının daha sağlam temellere oturtulmasına hem de aynı dinin mensuplarının birbirlerine karşı daha saygılı olmasına katkı sağlar. Kültürler arası din eğitiminin bir din içerisindeki mezhepsel çoğulculuk boyutuna dâhil olan bu boyutun içeriğe yansıtılmamış olması, kültürel değerler açısından bir eksikliklerdir.

2.2.3.12. 6. Sınıf Son Peygamber Hz. Muhammed Ünitesi

Tablo 14: 6. Sınıf Son Peygamber Hz. Muhammed Ünitesi

6.Sınıf, “Son Peygamber Hz. Muhammed” Ünitesi	Kazanımlar kültürler arası din eğitiminin ilkelerine uygun hazırlanmış mı?
Hız. Muhammed’in Çağrısı: Medine Dönemi	- Hz. Muhammed’in sosyal barışa ve eğitim-öğretime yönelik faaliyet ve düzenlemelerini örneklerle açıklar.
Hudeybiye Antlaşması ve Mekke’ nin Fethi	-Veda Hutbesi’nde yer alan mesajların evrensel değerini yorumlar.

“Toplumsal Barışın Kurulması” başlığıyla bağlantılı olarak kazanım “Hz. Muhammed’in sosyal barışa yönelik faaliyet ve düzenlemelerini örneklerle açıklar” şeklindedir. İçerik incelendiğinde Hz. Muhammed’in toplumsal barışa çok önem verdiği, insanlara daima birbirlerini sevmeyi, dostça yaşamayı tavsiye ettiği belirtilmiştir. “Allah’a imandan sonra amellerin en güzeli, insanları sevmek ve dostluktur (Macit, 2011: 84)” hadisine yer verilmiştir.

Yine Medine’ye hicret edildiğinde şehirde yaşayanlar arasında toplumsal barışın hâkim olmadığı, Hz. Muhammed’in rehberliğinde yapılan faaliyetlerle gerek Arap kabileleri arasındaki gerek şehirde yaşayan Yahudilerle var olan problemlerin çözülmesinin hedeflendiği vurgulanmıştır. Bu hedefe yönelik atılan adımlardan birinin Medine Sözleşmesi olduğu bilgisi verilmiş ve bu sözleşmenin Medine’de toplumsal barış, huzur ve güven ortamının oluşmasında büyük rol oynadığı, farklı inançtan insanların bir arada yaşamasını sağladığının altı çizilmiştir. Medine Sözleşmesi’nin vurgulanması gereken bir yönü daha var ki; o da Yahudilere serbestçe dinlerini yaşama hakkının tanınmasıdır. Yani din ve vicdan özgürlüğünün gözetilmesidir. Hz. Muhammed, bu sözleşmeyle hoşgörünün, karşılıklı kabulün etkin

kılınmasını sağlayarak, farklı dinden insanların bir arada, huzur içinde yaşamasına kaynaklık etmiştir. Medine Sözleşmesi dikkat çekilen yönü itibarıyla kültürler arası din eğitiminin amaçlarından biri olan, farklı dinlerin bir arada barış içerisinde yaşamasını sağlamaya ilişkin güzel bir örnektir.

“Veda hutbesinde yer alan mesajların evrensel değerini yorumlar” kazanımına ilişkin olarak oluşturulan içerikte kültürler arası din eğitiminin ilkelerine ilişkin unsurlara yer verilmiştir. Veda Hutbesi başlığı altında hutbenin metni verilmiş ve öğrencilere hutbede ne gibi evrensel mesajların yer aldığı sorulmuştur. Veda hutbesi incelendiğinde hitap ifadelerinin “Ey insanlar, Ey halk (Macit, 2011: 90)” şeklinde herhangi bir grup, ırk, din gibi ayırım yapılmadan tüm insanların hedef kitle kabul edildiği görülmektedir. Üsluptaki kapsayıcı yaklaşım mesajların içeriğinde de kendi göstermektedir. Örneğin, “Bir Arap’ın Arap olmayan yabancıya, bir yabancıya bir Arap’a üstünlüğü yoktur. Çünkü bütün insanlar Adem oğullarıdır... (Macit, 2011: 89)”.

Hz. Muhammed, toplumları birleştirirken insan olma ana çatısından yola çıkmıştır. İşte kültürler arası din eğitiminin hedeflerinden bir tanesi de budur. Ortaklıkları zemin kabul edip farklılıkları o zeminde bir motif gibi işlemektir. Kültürler arası din eğitimi için en güzel model, Hz. Muhammed’in üslubu, tutumları ve davranışlarıdır.

Hz. Muhammed, Müslümanlarla beraber Mekke’den Medine’ye hicret ettiğinde kimseyi kültüründen, dininden, yaşayış tarzından vazgeçirme adına en küçük bir girişimde bulunmamıştır. O şehirde, beraber ama barış ve huzur içinde yaşamak için yollar aramıştır, insanların gönlüne giden köprüleri kurmuştur. Savaşma, gönül kırma, kültürleri, farklılıkları yok etmenin aksine barış ve sevgi-saygı bağları oluşturma, her kültüre, her inanca ötekini de gözeterek yaşama yolu açmıştır.

Çalışma konumuz olan kültürler arası din eğitimi yaklaşımı da insanlara bu bakış açısını ve tutumu kazandırıp evrensel barışı gerçekleştirmeyi hedeflemektedir.

Son Peygamber Hz. Muhammed ünitesinin özellikle incelediğimiz bölümleri öğrencilere bu bakış açısını kazandırmayı hedeflediğinden, kültürler arası din eğitimi yaklaşımının uygulanmasına nitelikli katkılar sunacak yapıdadır.

2.2.3.13. 6.Sınıf İslam’ın Sakınılmasını İstedığı Bazı Davranışlar Ünitesi

Tablo 15: 6. Sınıf İslam’ın Sakınılmasını İstedığı Bazı Davranışlar Ünitesi

6.Sınıf,“İslam’ın Sakınılmasını İstedığı Bazı Davranışlar” Ünitesi	Kazanımlar kültürler arası din eğitiminin ilkelerine uygun hazırlanmış mı?
Kötü Davranışlar Karşısında Duyarsız Kalmayalım	- İslamiyet’in sakınmamızı istediği bazı kötü davranışların bireysel ve toplumsal zararlarını irdeler.
Okuma Metni: Hz. Ali’nin Hz. Hasan’ a Öğüdü	

Kazanımlardan sadece biri ile dolaylı olarak kültürler arası din eğitimi bağlantısı kurulabilmektedir. İçerikte ise Alay etmek konusunda etkinlik olarak Yunus Emre’ nin “Yaratılanı hoş gör Yaradan’dan ötürü (Macit, 2011:116)” sözüne yer verilmiş ve bu sözle nasıl bir mesaj verilmek istendiği sorulmuştur. Etkinlik ile kazandırılması hedeflenen değer hoşgörüdür. Yunus Emre, hoş görmek için Yaradan’dan hareket etmeyi tavsiye eder. Merkeze Allah’ı koyar. Allah’ ı seven O’nun yarattıklarını hoş karşılar, tüm yaratılmışları kuşatır felsefesiyle hoşgörüyü ele alır. Etkinlik gerek üslup açısından, gerek ana tema açısından kültürler arası din eğitimi yaklaşımıyla uyumludur.

2.2.3.14. 6. Sınıf İslamiyet ve Türkler Ünitesi

Tablo 16: 6. Sınıf İslamiyet ve Türkler Ünitesi

6.Sınıf,“İslamiyet ve Türkler” Ünitesi	Kazanımlar kültürler arası din eğitiminin ilkelerine uygun hazırlanmış mı?
Türkler Arasında İslamiyet’in Yayılmasında Etkili Olan Bazı Şahsiyetler (Ebu Hanife, Maturidi, Ali er-Rıza, Ahmet Yesevi, Ahi Evran, Hacı Bektaş Veli, Mevlana Celaleddin-i Rumi, Yunus Emre)	- Türkler arasında İslam’ın yayılmasında ve İslam anlayışının oluşmasında etkili olan şahsiyetleri tanır.
Türklerde Peygamber ve Ehl-i Beyt Sevgisi	- Türklerdeki peygamber ve ehl-i beyt sevgisine örnekler verir

Türkler arasında İslamiyetin yayılmasında bazı şahsiyetlerin önemli katkıları olduğu belirtilmiş ve bu kişilerden Ebu Hanife, İmam Maturidi, Mevlana, Yunus Emre gibi isimlerin yanında Alevi önderlerinden sayılan Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş Veli ve Ahi Evran’a da yer verilmektedir. Bu zatların kişilik özellikleri kısaca anlatılmakta, onların hayatlarından özet bilgiler sunularak, sevgi ve kardeşlik mesajlarına değinilmektedir. Mevlânâ’nın din, mezhep, ırk ayırımı yapılmaksızın, bütün insanlara sevgi ile yaklaşılmasını savunması üzerinde durulmuş, UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı) ’nun 2007 yılını “Mevlânâ Yılı” ilan ettiği belirtilmiştir.

Türklerde Peygamber ve Ehl-i Beyt Sevgisi konusunda, Ehl-i Beyt ile ilgili bilgi verilmiş, Ehl-i Beyt sevgisinin işlendiği Şah İsmail’in ve Hacı Bektaş Veli’nin dörtlüklerine yer verilmiştir. Türklerin Ehl-i Beyt’e büyük bir sevgi besledikleri ve Ehl-i Beyt’ten olan Hz. Hüseyin’i şehit eden, onun canına kıyan Emevi Halifesi Yezid’i ise vicdanlarında mahkûm ettikleri ifade edilmiştir.

2.2.3.15. 7. Sınıf Melek ve Ahiret İnanıcı Ünitesi

Tablo 17: 7. Sınıf Melek ve Ahiret İnanıcı Ünitesi

7.Sınıf, “Melek ve Ahiret İnanıcı” Ünitesi	Kazanımlar kültürler arası din eğitiminin ilkelerine uygun hazırlanmış mı?
Meleklerle İman	-Melek inancının, davranışları güzelleştirmedeki rolünü fark eder.
Toplumda Yaygın Olan Bazı Batıl İnançlar	
Ahirete İman	-Ahiret inancının bireyin hayatı anlamlandırmasına nasıl katkı sağladığının farkında olur.
Kıyamet ve Yeniden Dirilme	
Dünya Hayatında Yapılanların Karşılığı: Ahiret	-İnsanın dünya hayatında yaptıklarının karşılığı olduğunu günlük hayattan örneklerle açıklayarak iyi davranışlarda bulunmaya, kötü davranışlardan sakınmaya istekli olur.
Nas Suresi ve Anlamı	

Meleklerle İman başlıklı bölümde, meleklerle iman eden bir kişinin, yardımsever olduğu, haksızlık etmekten kaçındığı, kötü sözler söylemediği belirtilmiştir. Bu konuda öğrencilerde farkındalık oluşturmak hedeflenmiştir (Genç, 2012: 18)

Toplumda Yaygın Olan Bazı Batıl Anlayışlar, başlığında batıl inancın tanımı yapılmış, örnekler verilmiştir. Bu konu aslında kültürün dine yansımaya bir örnektir. Kültürün insanın hayatının kopmaz bir parçası olduğunun, inancını algılamasını etkilediğinin göstergesidir. Kültürler arası din eğitimi bağlamında batıl inançlar konusunun programda yer alması, din ile kültür ilişkisini somutlaştıran bir örnek olmuştur (Genç, 2012: 22).

Dünya Hayatında Yapılanların Karşılığı: Ahiret konusunda, ahirete iman eden bir kimsenin yaptıklarının mükâfat ve cezasını ahirette göreceğinin bilincinde yaşaması, insanları ayırmadan onlara karşı iyi davranışlarda bulunulması, ayetlerle desteklenerek belirtilmiştir.

İfadelerde genel bir bakış açısının hâkim olduğu, Yüce Allah'ın insanların amellerine göre hükmedeceği mesajı verilmiştir.

Hz. Muhammed'in "Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse, komşusuna eziyet etmesin. Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse misafirine ikramda bulunsun. Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse ya hayır söylesin yahut sussun (Genç, 2011: 32)" hadisiyle imanın insanlar arası ilişkileri olumlu yönde etkileyen bir unsur olduğuna dikkat çekilmiştir.

Ünite başlığında da vurgulandığı gibi içerikte soyut konular üzerine yoğunlaşmıştır. Öğrenciler, bu varlıklardan korunma konusunda Kuran'ın tavsiyelerine yönlendirilmiş, ünite sonunda sure olarak Nas suresine yer verilmiştir. Nas suresi anlam itibarıyla bütün insanları korumayı amaçladığından kültürler arası din eğitimi açısından ele alınması gereken hususlardandır.

2.2.3.16. 7. Sınıf Oruç İbadeti Ünitesi

Tablo 18: 7. Sınıf Oruç İbadeti Ünitesi

7.Sınıf, "Oruç İbadeti" Ünitesi	Kazanımlar kültürler arası din eğitiminin ilkelerine uygun hazırlanmış mı?
Muharrem Orucu	- Muharrem orucunu açıklar.
Ramazan Bayramı Sevinci	- Ramazan ayına ve bayramına yönelik duygu ve düşüncelerini paylaşır.

Muharrem Orucu konusunda, Muharrem kelimesinin sözlük anlamı verilip hicri takvimin ilk ayı olduğu belirtilmiştir. Müslüman toplumlarda muharrem ayına ve muharrem orucuna önem verildiği, Hz. Muhammed'in ramazandan sonraki en

faziletli orucun ramazan orucu olduğunu bildirdiği ifade edilmiştir. Muharrem'in onuncu gününün "aşure" olarak adlandırıldığı ve İslam âlimlerince muharrem'in 9, 10 ve 11. günlerinde oruç tutmanın sünnet kabul edildiği bilgisi verilmiştir.

Muharrem ayının bunlara ek olarak Hz. Hüseyin ve aile fertlerinin hicri 10 Muharrem 61 (Miladi 10 Ekim 680)'de Kerbela'da şehit edilmesinde ötürü bazı Müslümanların bu günü yas günü haline dönüştürdüğü, muharrem'in ilk on gününde ağlayıp yas tuttıkları, matem törenleri düzenledikleri, mersiyeler okudukları belirtilmektedir.

Anadolu'da Alevi- Bektaşî geleneğinde de muharrem ayının ayrı bir yeri ve önemi olduğu, bu düşünce ekolüne mensup olanların muharrem'in ilk on iki gününü oruç tutarak geçirdikleri, Hz. Hüseyin ve aile fertlerinin Kerbela'da aç ve susuz bırakılmalarından ötürü su içmedikleri, kurban kesmedikleri, eğlence yapmadıkları ifade edilmiştir. Oruç konusu işlenirken Alevi- Bektaşî geleneğinin bakış açısının sunulmuş olması, kültürler arası din eğitimi bağlamında İslam dini içerisindeki çoğulcuğun programa yansıtılması açısından önemlidir. Ayrıca diğer dinlerde oruç ibadeti var mı, varsa türleri ve uygulaması nasıl gibi konulara da çoğulculuk bağlamında yer verilmesi uygun olurdu.

2.2.3.17. 7. Sınıf İslam Düşüncesinde Yorumlar Ünitesi

Tablo 19: 7. Sınıf İslam Düşüncesinde Yorumlar Ünitesi

7.Sınıf,“İslam Düşüncesinde Yorumlar” Ünitesi	Kazanımlar kültürler arası din eğitiminin ilkelerine uygun hazırlanmış mı?
Din ve Din Anlayışı	
Din Anlayışındaki Yorum Farklılıklarının Sebepleri	- Din ve din anlayışı arasındaki farklılığı ayırt eder.
İslam Düşüncesinde Yorum Biçimleri - İnançla İlgili Yorumlar - Fıkhi Yorumlar - Tasavvufi Yorumlar 1.Yesevillik 2.Kadirilik 3.Nakşibendilik 4.Mevlevilik 5.Alevilik-Bektaşilik (Cem ve Cemevi, Razılık ve Kul Hakkının Sorulması, On ki Hizmet, Semah, Musahiplik, Dua ve Gülbenkler, Hızır Orucu)	- Din anlayışındaki yorum farklılıklarını fark eder. - İslam düşüncesindeki yorum biçimlerini sınıflandırır. - İslam düşüncesindeki tasavvufi yorum biçimlerini tanıır. - Alevi-Bektaşi geleneğindeki temel kavramları açıklar.
Din Anlayışındaki Farklılıklar Niçin Zenginliktir?	
Dinde Zorlama Yoktur	- Din anlayışındaki farklılıkların niçin birer zenginlik olduğunu açıklar.
Okuma Metni: Hz. Ali' nin Cesaret ve Kahramanlığı	

7.Sınıf DKAB ders kitabında 4. Ünite “İslam Düşüncesinde Yorumlar” konusuna ayrılmıştır. Bu ünite de tarihsel süreç içerisinde İslam düşüncesinde oluşan farklı mezhep ve yorum biçimleri hakkında bilgi verilmektedir. Hz. Peygamber’ in vefatından sonra ayet ve hadislerin yorumunda farklı görüş ve düşüncelerin ortaya çıkması, insanların değişik anlama yeteneklerine sahip bulunmaları, psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik şartlara bağlanmaktadır. Bu farklılıkların İslam dininin özgürlüğe verdiği önemin bir göstergesi olduğu belirtilmektedir.

Aynı ünitenin “Tasavvufi Yorumlar” alt başlığında insanları manevi açıdan eğitmeyi hedefleyen tasavvufun özelliği ve önemi üzerinde durulmakta, hoşgörü, saygı ve sevgi gibi değerlerin toplum içinde yayılmasında ve İslam dininin inanç ve ibadet boyutunun bireyler arasında içtenlikle benimsenmesinde tasavvufi yorumların etkili olduğu belirtilmektedir. Alevilik-Bektaşiliğin işlendiği bu başlık altında Hacı Bektaş Veli’nin Anadolu’da ahlaki değerlerin ve hoşgörü kültürünün yaygınlaşmasına sağladığı katkıya değinilmekte, Alevilik-Bektaşilik ekolu, cem, cemevi, razılık, kul hakkının sorulması, on iki hizmet, semah, musahiplik, dua ve gülbenkler, Hızır orucu başlıklar altında açıklanmaktadır.

Ünitenin sonunda “Hz. Ali’nin Cesareti” başlıklı okuma metnine yer verilmektedir. Hz. Ali’nin kahramanlığın sembolü olduğu, Hz. Muhammed’in Medine’ye hicretinde müşrikleri yanıltmak için Hz. Muhammed’in yatağına yattığına, birçok yazarın ve şairin eserlerinde Hz. Ali’nin cesaretini konu edindiklerine değinilmektedir.

Tasavvufi Yorumlar konusundan sonra “Renklerin Diyalogu” başlıklı okuma metnine yer verilmektedir. Bu metinde İslam düşüncesinde ortaya çıkan yorumların Kur’an’a bağlı kaldıkları ve Kur’an’ın ışığından yararlandıkları sürece bir gökkuşağı oluşturulabileceği vurgusu yapılmaktadır.

2010 yılında DKAB Programlarında yapılan değişiklik öncesi program içerik açısından kısmen Alevileri haklı çıkaracak nitelikte idi. 2010’dan sonra eklenen Alevilik ile ilgili konular çok kültürlülük bağlamında Alevilerin eleştirilerini ortadan kaldıracı niteliktedir.

Görüldüğü gibi Alevilik DKAB ders kitaplarında müstakil bir ünite olarak yer almasa da konular işlenirken Alevi- Bektaşî anlayışına ve bu anlayışla ilgili kavramlara yer verilmektedir.

Aleviliğin İslam dini içerisinde tasavvufî bir yorum şeklinde değerlendirildiği ders kitaplarında Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hacı Bektaş Veli, Kerbela, Muharrem Orucu, cem, cemevi, semah, on iki hizmet kavramları işlenmektedir. Alevilik-Bektaşîlik ile ilgili bazı bilgi, söz ve resimlere Alevi-Bektaşî geleneğinde önemli yeri olan şairlerin şiirlerine yer verilmektedir.

Var olan ünitelere, Alevilik ile ilgili bilgilerin eklenmesi, programın kültürler arası din eğitimi açısından eksikliğini giderilmesine katkı sağlamaktadır.

Sure ve duaların ezberletilmesi bazı Alevi kesimlerce eleştirilen hususlardandır. Kültürler arası din eğitimin ilkeleri bağlamında yorum yapacak olursak, ibadetlerin, dua ve surelerin asıl itibarı ile mezhepleşme olgusundan önce de var olduğu gerçeğinden hareketle Sünniliğe has bir uygulama olmadığı söylenebilir. Çünkü namaz, oruç, zekât, hac gibi ibadetler bazı farklılıklarla birlikte ilahi kaynaklı bütün dinlerde olan ve son peygamber Hz. Muhammed (sav) ile son şekli belirlenen temel dini kurallardır. Bunları Sünniliğe has görmek tarihsel ve bilimsel verilerle bağdaşmamaktadır (Yılmaz, 2011: 67).

Diğer yandan İslam dininin temel ibadetler olarak benimsediği namaz, oruç, zekât, hac gibi ibadetlerin uygulaması için sure ve duaların olması gerektiği fikri vardır. Kendisini İslam dinine mensup olarak tanımlayan kişinin sure ve duaları öğrenmesi neredeyse bir zorunluluk şeklindedir. Bu temel yaklaşımdan hareketle DKAB derslerinde sure ve dualar öğrencilerin ve velilerin isteği doğrultusunda öğretilmekte, öğrenmek istemeyenlere zorla öğretilmeyeceği de Tebliğler Dergisinde de ifade edilmektedir. Böylece dinde zorlama olmadığı ve zorla din eğitimi olamayacağı gerek dini açıdan gerek kültürler arası din eğitimi açısından ortaya konmuş olmaktadır. Günlük siyasetin etkisi ile DKAB derslerine tekelleştirici olduğu konusunda yöneltilen eleştiriler bu derslerden beklenen davranışların geliştirilmesinde engel oluşturmaktadır.

Yaptığımız incelemelerden anlaşıldığı kadarı ile 1982 Anayasası ile zorunlu ders statüsü kazanan DKAB ders programlarında süreç içerisinde çok

kültürlülüğe veya kültürler arası din eğitimi anlayışına doğru önemli değişiklikler yapılmış ve program çoğulculuğa hitap edecek şekilde geliştirilmeye çalışılmıştır.

Söz konusu değişiklikleri sadece Alevilerin getirmiş olduğu eleştiriler değil diğer din mensuplarının getirmiş olduğu eleştiriler de etkilemiştir. Toplumun ihtiyacı realitesi doğrultusunda önemli adımların atıldığını söyleyebiliriz.

2.2.3.18. 7. Sınıf Din ve Güzel Ahlak Ünitesi

Ünite kazanımlarını incelediğimizde kültürler arası din eğitiminin ilkeleriyle doğrudan ilgili olabilecek bir kazanım dikkati çekmemiştir.

Ünite içeriğinde dinin güzel ahlaklı olmaya nasıl katkı sağladığı hadis ve ayetlerle sunulmuş, İslam'da övülen bazı ahlaki tutum ve davranışlar alt başlıklar şeklinde ele alınmıştır. Bunlardan biri de çalışma konumuzun temel ilkelerinden biri olan “hoşgörü”dür. Hoşgörü konusunun başlığı “Hoşgörü ve Bağışlama” olarak verilmiştir. İçerikte hoşgörü konusu merhamet etmek, bağışlamak, affetmek teması üzerinden anlatılmıştır.

Kültürler arası din eğitimi boyutuyla beklenen, kültür karşılaşmalarına uyum içinde yaşamaya zemin hazırlatacak hoşgörü anlayışına temas etmek iken; içerikte bu vurgunun yapılmadığı görülmektedir. Başlık, kültürler arası din eğitimi ile uyumlu olsa da bu uyum içeriğe yansımamıştır.

Kanaatimizce içeriğin ele aldığımız boyutuyla düzenlenip kazanımlara “Hoşgörünün birlikte yaşamaya katkı sağladığını fark eder” ifadesinin eklenmesi kültürler arası din eğitimi açısından eksikliğin giderilmesini sağlayacaktır.

2.2.3.19. 7. Sınıf Kültürümüz ve Din Ünitesi

Tablo 20: 7. Sınıf Kültürümüz ve Din Ünitesi

7.Sınıf, “Kültürümüz ve Din” Ünitesi	Kazanımlar kültürler arası din eğitiminin ilkelerine uygun hazırlanmış mı?
Kültür ve Kültürün Öğeleri	
Dinin Kültürümüz Üzerindeki Etkileri -Dilimizdeki Dini Motifler -Örf ve Adetlerimizdeki Dini Motifler -Musikimizdeki Dini Motifler -Mimarimizdeki Dini Motifler	<ul style="list-style-type: none"> - Kültürün anlamını ve kültürü oluşturan öğeleri belirtir. - Din ile kültür arasındaki ilişkiyi açıklar. - Kültürel değerleri korumaya özen gösterir.

Kültür ve Kültürün Öğeleri başlığı altında kültür kavramı “Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü (Genç, 2012: 140)” ve “Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde ortaya konan, üretilen maddi ve manevi değerler (Genç, 2012: 140)” olarak tanımlanmıştır. Kültürün kimlik kazandıran, başkalarından ayıran özelliğinden bahsedilmiştir

Ünite kapsamında dinin kültür yani dil, musiki, mimari, örf ve adetler üzerinde etkili olduğu örneklerle işlenmiştir.

Ünite ve yukarıdaki kazanımlar kültürler arası din eğitiminin ilkeleri açısından büyük bir öneme sahiptir. Zira kültür ve din ilişkisi yeteri kadar anlaşılırsa, her kültürün kendi canlılığını korumasına yardımcı olan, kültürlerin din anlayışlarının yansımalarını zenginlik kabul eden, kültürlerin bir arada yaşamasına katkıda bulunan bireyler yetiştirilecektir. Böylece toplumda yaşayan her birey kültürel anlamda gözetilmiş olacaktır.

2.2.3.20. 8. Sınıf Zekât, Hac ve Kurban İbadeti Ünitesi

Tablo 21: 8. Sınıf Zekât, Hac ve Kurban İbadeti Ünitesi

8.Sınıf, “Zekât, Hac ve Kurban İbadeti” Ünitesi	Kazanımlar kültürler arası din eğitiminin ilkelerine uygun hazırlanmış mı?
İnsanın Paylaşma ve Yardımlaşmaya İhtiyacı	- Paylaşma ve yardımlaşmanın birey ve toplum için önemini yorumlar.
İslam’ın Paylaşma ve Yardımlaşmaya Verdiği Önem	
Paylaşma ve Yardımlaşma İbadeti Olarak Zekat	- İslam’ın paylaşma ve yardımlaşmaya verdiği önemi yorumlar.
Toplumsal Dayanışma İbadeti Olarak Sadaka	
Yardımlaşma Kurumlarımız	- Paylaşma ve yardımlaşma ibadeti olarak zekât ve sadakanın kimler zekât ve sadakanın birey ve topluma katkılarını yorumlar.
Hac Nedir Ve Niçin Yapılır?	
Hac ve Umre ile İlgili Kavramlar	
Haccın İnsan Davranışları Üzerindeki Etkisi	
Kurban Nedir ve Niçin Kesilir?	-Başkalarına yardım ettiğinde yaşadığı duyguları arkadaşları ile paylaşır.
Okuma Metni. Kurban Tıglama (Kesme) Duası	

Zekât, hac ve kurban ibadeti ünitesinde sadece İslam dinin bakış açısıyla zekat, hac, kurban ibadetleri hakkında bilgi verilmiştir. Dinler ve Evrensel Öğütleri ünitesinde yer verilen dinlerdeki eş ibadetlerden bahsedilmesinin öğrencilerin ibadetle ilgili daha geniş bir bakış açısına sahip olmalarına ve dinlerin temel değerleri hakkında daha somut bilgilerin kazanılmasına katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

Ünitenin sonundaki okuma metninin başlığı “Kurban Tıglama Duası”dır. Metinde Alevi-Bektaşî geleneğinde kesilen kurban çeşitleri, kurbanın dağıtımı

hakkında bilgi verildikten sonra kurban tıglama (kesme) duasına yer verilmiştir. Ünite kapsamında İslam dinin kültürel zenginliklerinden olan Alevi- Bektaşî geleneği önemsenmiş, İslam içerisindeki çoğulculuğa atıf yapılmıştır.

Kültürler arası din eğitimi bağlamında içeriği değerlendirdiğimizde, din içerisindeki çoğulculuğun kısmen gözetilirken, din eğitiminde çoğulculuğun pek gözetilmediği resmiyle karşılaşmaktayız.

2.2.3.21. 8. Sınıf Hz. Muhammed’ in Hayatından Örnek Davranışlar Ünitesi

Tablo 22: 8. Sınıf Hz. Muhammed’ in Hayatından Örnek Davranışlar Ünitesi

8.Sınıf, “Hz. Muhammed’in Hayatından Örnek Davranışlar” Ünitesi	Kazanımlar kültürler arası din eğitiminin ilkelerine uygun hazırlanmış mı?
Hz. Muhammed İnsanlara Değer Verirdi	-Hz. Muhammed’in örnek davranışlarının toplumsal hayattaki önemini yorumlar.
Hz. Muhammed Güvenilir Bir İnsandı	
Hz. Muhammed Danışarak İş Yapardı	
Hz. Muhammed Hoşgörülü ve Affediciydi	
Hz. Muhammed Çalışmayı Sever ve Zamanı İyi Değerlendirirdi	
Hz. Muhammed Hakkı Gözetirdi	

Kazanım çok açık bir şekilde kültürler arası din eğitimine atıf yapmasa da içerik bu yönden daha uyumludur.

Hz. Muhammed İnsanlara Değer Verirdi bölümünde, Hz. Muhammed’in her insana değer verdiği, statü, inanç, ırk, vb. herhangi bir ayırım yapmadığı belirtilip somut örneklerle açıklanmıştır. Örneğin Mescid-i Nebi’ nin temizliğini yapan yaşlı

kadının öldüğünü haber alınca, sahabelere neden kendisine haber vermediklerini sorup, onlara sitem ettiği daha sonra da o mezara gidip dua ettiği belirtilmiştir.

Hemen alt paragrafta bir gün Medine sokaklarında bir cenaze geçince Hz. Muhammed'in hemen ayağa kalktığı, yanındakilerin ise bu duruma şaşırarak cenazenin bir Yahudiye ait olduğunu söylemeleri üzerine "O, bir insan değil mi? (Şahinbaş, 2011: 51)" diyerek, arkadaşlarının düşüncelerinin yanlış olduğunu vurguladığı aktarılmıştır. Kendisinin ırk, din ayrımı yapmaksızın herkese değer verdiği teması iki farklı örnekle farklı boyutlarda değerlendirme imkânı sunularak işlenmiştir

Hz. Muhammed Güvenilir Bir İnsandı başlığı altında, Hz. Muhammed'in gerek peygamberliğinden önce gerekse peygamberliği döneminde doğruluğa, dürüstlüğe çok önem verdiği, Mekkelilerin şehir dışına çıktıklarında değerli eşyalarını, mallarını ona emanet ettiği... örnekleriyle inan bir kişinin dürüst olması, güvenilir olması değeri işlenmiştir. İnan kişinin en önemli özelliklerinden birinin her zaman, herkese karşı aynı tutarlılıkta davranış bilincine erişmiş olması gerektiği Hz. Muhammed model gösterilerek vurgulanmıştır.

Hz. Muhammed Merhametli, Hoşgörülü ve Affediciydi başlığında kültürler arası din eğitiminin ilkelerinden biri olan hoşgörü ilkesi başlıkta açıkça ifade edilmiştir. Hz. Muhammed'in insanlara karşı her zaman hoşgörülü ve merhametli olduğu, hata yapanları bağışladığı açıklanmıştır. Aynı zamanda başka dinden olanlara karşı da hoşgörülü olduğu, onların inançlarına, dinlerine, örf ve adetlerine her zaman saygı gösterdiği, çevresinde yaşayan başka din mensuplarıyla görüştüğü, sıkıntılarını dikkate aldığı ve çevresindekilere de böyle davranmalarını öğütlediği aktarılmıştır.

Örnek olay olarak da "Bir gün Necran Hristiyanlarından bir grup Peygamberimizi ziyarete geldi. O sırada Peygamberimiz de mescitteydi. Gelen kişileri güler yüzle karşıladı. Biraz sonra Necranlı grup ibadet vakitlerinin geldiğini söyleyerek ayağa kalktı. Bazı sahabeler bu kişilere engel olmak istediler. Ancak Hz. Muhammed bu sahabelere engel oldu ve onları uyardı. Necranlı Hristiyan grubun Mescid-i Nebi' de ibadet etmesine izin verdi (Şahinbaş, 2011: 58)". Metni verilip öğrencilerin bu olayı hoşgörü açısından değerlendirmeleri istenmiş, kendileri benzer bir durumla karşılaşırsa nasıl davranacakları sorularak empati kurlmaları istenmiş ve

olayı din ve vicdan özgürlüğü bağlamında değerlendirmeleri istenerek öğrencilere hoşgörü değeri içselleştirmiş bir bakış açısıyla kazandırılmaya çalışılmıştır.

Örnek olayın kültürler arası din eğitimi açısından üzerinde durulması gereken güzel bir yönü daha vardır. Hz. Muhammed ibadet hürriyetine saygı davranışını pekiştirici bir tutum sergilemiştir. Din eğitiminde çoğulculuk boyutuyla ilişkilendirebileceğimiz örnek, öğrencilere kazandırılmak istenen davranışlara somut bir model niteliğindedir.

Hz. Muhammed Hakkı Gözetirdi başlığı altında, Hz. Muhammed'in Kuran'ın emrettiği şekilde insanlara adaletli davrandığı, erdemli bir birey olduğu, insanlara da bunu tavsiye ettiği bu konuda model olduğu belirtilmiştir.

Örnek olarak “Peygamberimiz zamanında Medine’de, soylu ve ileri gelen ailelerden birinin kızı hırsızlık yapmıştı. Bazı kişiler Peygamberimizin çok sevdiği bir kişi olan Üsame bin Zeyd’i ona aracı göndererek bu kişinin cezalandırılmaması için girişimlerde bulunmuşlardı. Peygamberimiz aracılardan istediğine şiddetle karşı çıkmış ve şöyle demişti. Sizden öncekiler, aralarından zengin ve güçlü biri suç işlediğinde onu cezalandırmazlardı. Fakir, kimsesiz biri suç işlediğinde ise onu cezalandırırlardı. Bu tavırları yüzünden de onlar helak oldular. **“Allah’a yemin ederim ki bu suçu kızım Fatma da işlemiş olsa onu cezalandırmaktan kaçınmazdım** (Şahinbaş, 2011: 63)” verilmiştir. Örnekle ilgili olarak da öğrencilere iki soru yöneltilmiştir. Bunlar; bu olay çerçevesinde Hz. Muhammed’in adaletli oluşu ile ilgili neler düşündükleri ve adaletle önem verilmemesinin toplumda ne gibi sorunlara yol açacağıdır.

Metindeki bir diğer örnek de “hâkem olayı” olarak bilinen olaydır. “Hz. Muhammed otuz beş yaşında iken Kâbe sellerden dolayı harap olmuştu ve onarılması gerekiyordu. Mekkeliler, iş birliği yaparak Kâbe’nin onarımını tamamladılar. Sıra Araplarca kutsal sayılan Hacerülesved adlı taşın yerine konulmasına gelmişti. Her kabile bu taşı yerine kendisi koymak istiyordu. Bu nedenle aralarında çıkan anlaşmazlık kavgaya dönüşmek üzereydi. Sonunda orada bulunanlardan biri Kâbe’ye gelecek ilk kişinin hakemliğine başvurulmasını önerdi. Öneri tüm kabilelerce kabul edildi. Biraz sonra Hz. Muhammed geldi. Durum ona anlatıldı. Peygamberimiz bir sergi üzerine taşı koydu ve her kableden bir kişinin sergiden tutmasını istedi. Taş, konulacağı yere kadar getirildi. Hz. Muhammed taşı alarak yerine koydu. Onun bu

adil ve tarafsız tutumu sayesinde olası bir çatışma böylece önlendi (Şahinbaş, 2011: 64)”.
Yine Hz. Muhammed’in Mekke’de ticarete yansıyan haksızlığı önlemek amaçlı Hilfulfudul (Erdemliler Cemiyeti) kurduğu (Şahinbaş, 2011: 64) ve kul hakkı konusunda son derece hassas davrandığı vurgulanmıştır.

2.2.3.22. 8. Sınıf Kur’an’da Akıl ve Bilgi

Tablo 23: 8. Sınıf Kur’an’da Akıl ve Bilgi

8.Sınıf, “Kur’an’da Akıl ve Bilgi” Ünitesi	Kazanımlar kültürler arası din eğitiminin ilkelerine uygun hazırlanmış mı?
Sevgi ve Merhamet Örneği: Hz. Yusuf	- Hz.Yusuf’un yaşadığı zorluklara rağmen ahlaklı davranmayı seçmesinin nedenlerini gerekçeleri ile açıklar.

Sevgi ve Merhamet Örneği:Hz.Yusuf başlığı ile Hz.Yusuf kıssası anlatılmış, Hz.Yusuf’un bütün sıkıntılara rağmen kardeşlerini affettiği, onlarla birlikte yaşamak için gösterdiği fedakârlıklara dikkat çekilmiş, birlik beraberlik mesajı verilmiştir. İnan kişilerin birlik ve beraberlik içinde yaşamaktan mutluluk duyan bireyler olduğu ana tema olarak işlenmiştir (Şahinbaş, 2011: 83-84).

2.2.3.23. 8. Sınıf İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar

Tablo 24: 8. Sınıf İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar

8.Sınıf,“İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar” Ünitesi	Kazanımlar kültürler arası din eğitiminin ilkelerine uygun hazırlanmış mı?
Başkalarına Zarar Vermek: Kul Hakkı	- Başkalarına zarar vermenin kul hakkını ihlal anlamına geleceği bilinciyle kul hakkı konusunda duyarlı olur.

Kul hakkı, insanlara yapılan her türlü haksızlık olarak tanımlanmıştır. Birine iftira atmak, hırsızlık yapmak, yalan söylemek, başkalarıyla alay etmek, lakap takmak, dedikodu yapmak, başkalarını aldatmak, kamu mallarına zarar vermek, okul sıralarını duvarlarını çizmek kul hakkı yemeye örnek davranışlar olarak gösterilmiştir.

Kul hakkıyla ilgili içeriğin biraz sınırlı tutulduğu düşünülmektedir. Başkalarının özgürlüğünü kısıtlamanın veya bireylerin manevi değerlerinin, inançlarının, kültürlerinin saygıyla karşılanmamasının da kul hakkı yemek olduğu belirtilmemesi, kul hakkı konusu ve kültürler arası din eğitimi açısından eksiklik olarak görülmektedir. Zira hakkın rengi, ırkı, cinsiyeti olmaz.

2.2.3.24. 8. Sınıf Dinler ve Evrensel Öğütleri

Tablo 25: 8. Sınıf Dinler ve Evrensel Öğütleri

8.Sınıf,“Dinler ve Evrensel Öğütleri” Ünitesi	Kazanımlar kültürler arası din eğitiminin ilkelerine uygun hazırlanmış mı?
Din Niçin Evrensel Bir Gerçektir?	- Evrenselliğin ve evrensel değerlerin anlamını yorumlar.
Günümüzde Yaşayan Büyük Dinleri Tanıyalım -Hinduizm ve Budizm -Yahudilik -Hristiyanlık -İslam	- Dinin evrensel bir olgu olduğunun farkına varır. -Günümüzde yaşayan dinleri temel özellikleriyle tanıır.
Dinlerin İslam’ın Evrensel Öğütleri -Doğruluk -Temizlik -İyilik ve Yardımseverlik -Büyüklere Saygı Küçüklerle Sevgi Göstermek -Hayvanlara İyi Davranmak -Çevreyi Korumak -Zararlı Alışkanlıklardan Kaçınmak -Başkalarına Zarar Vermemek	- İslam’ın dinler arasındaki yerini açıklar. - Dinlerin ve İslam’ın evrensel öğütlerine örnekler vererek bunların insanlık için önemini fark eder. - Farklı din ve inançlara hoşgörülü olur. - İstismarcı misyonerlik faaliyetleri hakkında duyarlı olur.
Başkalarının İnançlarına Hoşgörülü Olmak	

Dinler hakkında bilgilerin verildiği son ünite, 8. sınıf düzeyinde Din ve Kültürü öğrenme alanında bulunan Dinler ve Evrensel Öğütleri ünitesidir.

Bu ünite de dinlerdeki ortak özellikleri, farklı inançlara saygı duymayı, evrensel değerlerin anlamını, günümüzdeki dinlerin temel özelliklerini, ilahi dinlerin

inanç ve ibadet esaslarını tanıtarak ahlak konusundaki ortak yanlarını öğretmek amaçlanmaktadır.

Kazanımlar hususunda bazı eksiklikler tespit ettik. Örneğin; misyonerlik faaliyetlerinin ne anlama geldiğinin öğrencilere kavratılması, farklı din ve inançların anlaşılmasına çalışılmasının kazanımlara yansımamış olması olarak belirtilebilir.

-“Dinlerin ve İslam’ın evrensel öğütlerine örnekler vererek bunların insanlık için önemini fark eder” kazanımında dinlerin ve İslam’ın ifadesi nin sadece dinlerin şeklinde yapılandırılmasının daha uygun olacağı düşünülmektedir. İslam kelimesinin kazanımdaki varlığı her ne kadar vurgu mahiyetli olsa da İslam dinin ve diğer dinlerin evrensel öğütlerinin farklı olduğu izlenimi uyandırmakta ve çoğulcu bakış açısına gölge düşürebilmektedir. Kültürler arası din eğitimi boyutuyla, kazanımda kapsayıcılık açısından eksiklik olduğu gözlenmektedir.

“İstismarcı misyonerlik faaliyetleri hakkında duyarlı olur” kazanımı, 2006’daki programda “Misyonerlik faaliyetleri hakkında duyarlı olur” şeklinde ifade edilmiş iken 2010’daki programda “İstismarcı misyonerlik faaliyetleri hakkında duyarlı olur” şeklinde değiştirilmiştir, böylece kazanım daha açık bir dille ifade edilmiştir.

Ünitede konular günümüzde yaşayan İslam, Hıristiyanlık, Yahudilik, Hinduizm ve Budizm dinlerinin evrensel öğütlerine bazı başlıklar altında yer verilmektedir. Ünite süresince dinin evrensel bir gerçeklik olduğu; insanlara kendi din, inanç ve örflerini olduğu kadar, diğer milletlerin din, inanç ve örflerini anlama, saygı duyma becerisi kazandırılmaya çalışılmaktadır.

Dinler ve Evrensel Öğütleri ünitesi çalışma konumuz olan kültürler arası din eğitiminin dine eğitiminde çoğulculuk ayağına atıf yapan en kapsamlı ünitedir. Bu açıdan üniteyi incelerken dinler hakkında hangi bilgilere yer verildiğini, bilgilerin objektif olup olmadığını, bilgilerin sunulmuş tarzının ön yargıdan uzak olma durumunu tespit etmeye çalıştık.

Üniteye “Din Niçin Evrensel Gerçekliktir?” başlığı ile giriş yapılmış, dinlerin insanlar için inanma duygusunun gereği olarak bir ihtiyaç olduğu, tarihin her döneminde insanların inandıkları bir dinin olduğu belirtilip dinin evrensel gerçeklik oluşu temellendirilmiştir.

İkinci alt başlık “Günümüzde Yaşayan Dinleri Tanıyalım” da dinler önceki programdan farklı olarak çoğulcu bir bakış açısıyla ifade edilmiştir. 2006’daki programda dinler ilahi dinler ve ilahi olmayan dinler şeklinde ikiye ayrılmaktaydı. Bu üslup objektif olmadığı yönüyle eleştiriliyordu. Görüldüğü gibi 2010’da yapılan değişiklikle ifadelerdeki olumsuz nitelemeler kaldırılmıştır.

İçerikte günümüzde varlığını sürdüren büyük dinler olarak Yahudilik, Hristiyanlık, İslamiyet, Hinduizm ve Budizm’ e yer verilmiştir.

İlk olarak Hinduizm ve Budizm dinleri şu kriterler etrafında anlatılmıştır;

- Dinin ortaya çıktığı zaman, yer
- Dinin kurucusu
- Dine ait dini metinler, kitaplar
- Dini metinlerin içeriği
- İnanç ve ibadetler
- Ahlaki ilkeler

Hinduizm’e dair bilgiler içerisinde, çok tanrılı bir din olduğu, en önemli tanrılarının Brahma, Şiva ve Vişnu olduğu, Hinduların aslında Tanrı’nın bir olduğunu, bilgelerin onu çeşitli şekilde adlandırdıklarını söyledikleri belirtilmiştir.

Hinduizm’de alçak gönüllülük, hoşgörü, cömertlik, adalet gibi ahlaki niteliklerin önemli olduğu; hırsızlık yapmak, yalan söylemek, canlılara zarar vermek gibi kötülüklerin yasaklandığı belirtilmiştir.

Budizm’e dair bilgiler içerisinde dinin kurucusunun Buda olduğu, kast sistemine tepki olarak doğduğu, Budizm’de Tanrı’nın varlığı veya yokluğu ile ilgilenilmediği, ancak bazı Budist grupların, ölümünden sonra Buda’nın heykellerini yapıp onu Tanrı konumuna yükselttikleri belirtilmiştir.

Budizm’de kaçınılması gereken beş şey olduğu ifade edilmiş ve bunlar listelenmiştir:

- Hiçbir canlıya zarar vermemek
- İçki içmemek
- Başkasının namusuna göz dikmemek
- Yalan söylememek
- Kendine ait olamayan hiçbir şeyi almamak

Ülkemizde din, Batı'daki gibi doğru veya yanlış olsun inanılan bir durum olarak algılanmamaktadır. Din Allah'ın vahyettiği, kutsal bir ileti kabul edilmektedir. Dolayısıyla, heykellere saygı gösterme Kuran'ın yasakladığı puta tapıcılık olarak görülmekte, bu ise dine ve o dinin inanırına karşı ön yargıya, öğrenmeye değer bulmamaya, ilgisizliğe yol açmaktadır. Aslında her dinin, o dinin inanırının dilinden aktarılmasının dinlerin anlaşılması, dinler hakkında objektif bilgi sahibi olunması ve kültürlerarası din eğitimi yaklaşımı bağlamında daha doğru olacağı düşünülmektedir.

Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam dinlerinin anlatımında şu bilgilere yer verilmiştir;

- Dinlerin hangi millete, hangi zaman ve yerde vahyedildiği,
- Dinlerin peygamberi,
- Dinleri kutsal kitabı,
- Dinler sembolü, ibadet yerleri, ibadetleri, din adamları, bayramları.

Yahudilik dini hakkında verilen bilgiler Hz. Musa'nın hayatı ile ilgili çok kısa bir bilgi, Yahudilikte ahiret inancı, ahlaki esasları içeren on emir, kutsal kitap Tevrat ve bölümleri, Tanrı algıları, ibadetleri, dini ve milli sembolleri olan yedi kollu şamdandan ve altı köşeli yıldız hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

Yahudilikte çeşitli dini bayramların olduğu söylenmiş fakat bu bayramların neler olduğundan bahsedilmemiştir. Hz.Musa hakkında verilen bilgiler yetersizdir. Bir peygamber ve bir insan olarak hayatından örnekler anlatılabilirdi. Bu öğrencilerin genel olarak peygamberler hakkındaki bilgilerini artıracak, Yahudilerin peygamber algıları hakkında bilgi vermiş olacaktır.

Hıristiyanlığın anlatımında ise; Kur'an-ı Kerim'in Saff suresi, 6.ayeti "Hatırla ki Meryem oğlu İsa, 'Ey İsrailoğulları! Ben size Allah'ın elçisiyim, benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmet adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim, demişti. Fakat o, kendilerine açık deliller getirince 'Bu apaçık bir büyüdür'dediler" ile giriş yapılmış. Bu ayetten sonra şu sorular listelenmiştir:

- Yukarıdaki ayetin üzerine düşününüz.
- Ayete gör Hz. İsa hangi topluma peygamber olarak gönderilmiştir?
- Bu ayet Hz. İsa'nın görevi konusunda size neler düşündürmektedir?
- Ahmet adındaki peygamber kim olabilir?

-Önceki kitabı doğrulamak ne demektir? (Şahinbaş, 2011: 110).

Ayetten sonra Hz. İsa ile ilgili kısa bir bilgi verilip Hristiyan kaynaklarına göre düşmanları tarafından çarmıha gerilerek öldürüldüğü ve bu nedenle onun çarmıha gerilmiş şeklini simgeleyen haçın Hristiyanlıkta kutsal bir simge olduğu ifade edilmiştir. Hristiyan sözünün anlamı, Hristiyanlıktaki Tanrı algısı, ahiret hayatı, din adamları, Hristiyanlığın Hz. İsa'nın ölümünden sonra nasıl yayıldığı, önemli dini törenleri, ibadetleri ve Ortodoks, Katolik, Protestan olmak üzere üç büyük mezhep olduğu belirtilmiştir (Şahinbaş, 2011:111-112).

Hristiyanlıkla ilgili bilgi verilirken kutsal kitap İncil hakkında bilgi verilmemiş, sadece birkaç defa ismen geçmiştir. Yine tüm dinlerde ortak olan ahlaki ilkelere yer verilmemiştir. Hz. İsa ile ilgili bilgiler sınırlıdır.

İslam dininin anlatımında kutsal kitap Kur'an-ı Kerim'den, İslam dinin peygamberi Hz. Muhammed'den, iman esaslarından, temel ibadetlerden, din adamlarından bahsedilmiştir. İslam dininde akla ve bilime önem verildiğinden, ırk, renk, dil ayırımı yapılmaksızın bütün insanların eşit kabul edildiğinden tüm varlıkları sevip başkalarının hakkına saygılı olmanın öğütlediği, İslam'ın son ve evrensel din olduğu vurgulanmıştır.

Ders kitabının en son bölümünde bir önceki ders kitaplarında bu ünitenin başlığı olan 'Dinlerin ve İslam'ın Evrensel Öğütleri' başlığına yer verildiğini görüyoruz. Bahsettiğimiz başlık altında Doğruluk, Temizlik, İyilik ve Yardımseverlik, Büyüklere Saygı ve Küçüklere Sevgi Göstermek, Hayvanlara İyi Davranmak, Çevreyi Korumak, Zararlı Alışkanlıklardan Kaçınmak, Başkalarına Zarar vermemek, Öldürmemek, Hırsızlık yapmamak, Yalancı Şahitlik Yapmamak, Başkalarının İnançlarına Hoşgörülü Olmak değerleri her dinden örneklendirilmeye çalışılmıştır.

'Dinlerin ve İslam'ın Evrensel Öğütleri' başlığı İslam'ın son ve evrensel din olarak diğer dinler bir tarafa onların içerdiği bütün ahlaki ilkeleri içeren kapsayıcı bir din olduğunu hissettirmektedir. Dinlerin hakikat iddialarının ne ölçüde doğru olduğu sorusu da akla gelmektedir. Çünkü İslam diğer dinlerden sonra gelmiş ise, önceki dinler Allah'ın vahyi olsa bile, İslam onları da içerdiği için bir anlamda kendinden önceki vahiyleri geçersiz kılmaktadır. Dinlere böyle bir bakış, ülkemizde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde öğrencilerin kafasını karıştıran bir sorun

olmaktadır. Dinlerin hepsine eşitlikçi bir şekilde yaklaşmak, herhangi birinin inanırlarının gözünde değerini kaybetmesine sebep olur mu? Esasında öğrenci dinleri ve özelliklerini karşılaştıracaktır, ancak eğer inancı kendisi için anlamlı ise, aile ve çevresinden destek görüyorsa inancı noktasında şüphe duymayacaktır. Ülkemizde zaten gayri Müslim olan öğrenciler din dersi almıyorlar. Şayet bu öğrenciler din dersini alsalardı, pek çok problem çıkardı. Son yıllarda özellikle alevi vatandaşlarımızın kendi inançlarına ders içerisinde yeterince yer verilmediği yönünde itirazları olmuştur. Farklı bir dini olmasa da farklı bir kültürü inanç ve değerleri ile ders içinde temsil etme, öğrencilerin anlamaları yönündeki üslup geliştirme çabaları içinde eksiklikler fark edilecektir.

Din eğitiminde ideal yaklaşım, gerek kendi toplumumuz gerekse dışımızdaki dünya içindeki dini ve kültürel grupların söylemini oluşturan değer ve inanç uygulamalarından gençlerin mahrum bırakılmaması ve bırakılamayacağı yönündedir. Sağlıklı bir din eğitimi ile öğrencinin anlaması, hoşgörülü olması ve yaşadığı toplumla uzlaşması sağlanabilir. Bununla birlikte din eğitimi her inancın kendi içinde tek hakikat iddiasına sahip oluşu fikrini çocuklara aşılacaktır. (özellikle kilise, cami ve ailede) Aksi takdirde çocuklar kendi inançları ile başka bir inancı ne ölçüde uzlaştırabilirler? Bu uzlaşma sağlandığında ise, dinlerin hepsi bir, eşit seviyede algılanacak, o halde farklılığın ne olduğu, aynı duygulara yol açıyorsa başka bir dine inanmanın zor olmayacağı düşünülebilecektir.

Eğitim programlarımız, kültürel farklılıklara ve benzerliklere daha fazla yer verirse, toplumda daha fazla etkin katılım görülecektir. Her bir insanın kendisini gerçekleştirme için çalışılacaksa kültürlerarası eğitim okulda ve toplumda hem yatay hem de düşey olarak yaygınlaştırılmalıdır.

SONUÇ

Toplumların kültür, din ve inanç bakımından çoğullaşmasına paralel olarak eğitim sistemlerinin de bu çoğullaşmaya hitap edecek nitelikte yapılandırılması bir ihtiyaç haline gelmektedir. Okulların öğrencilerini çoğulcu topluma hazırlayabilmeleri için farklı kültürel değer ve yargıları tanıyan, dışa açık, bütünsel düşünebilen, kendi kültüründen kopmadan aynı zamanda evrensel kültüre katkıda bulunan bireyler yetiştirme amaçlarına hizmet edecek eğitim yaklaşımlarından biri de kültürler arası din eğitimidir.

Kültürler arası din eğitimi, farklı bakış açılarının varlığını dikkate alan bir eğitim anlayışıdır. Kültürler arası din eğitimi, öğretim programlarında, ders kitaplarında farklı kültürlerin yer alması ve deneyimlenebilir biçimde verilmesi gerektiğine dikkat çeker.

Araştırmamız çerçevesinde İlköğretim DKAB Öğretim Programının, toplumun sosyo-kültürel ve dini yapısını göz önünde bulundurularak, mezhepler üstü yaklaşımla hazırlandığı görülmüştür.

İçerik oluşturulurken Kur'an-ı Kerim merkeze alınmış, birleştirici, betimleyici bir üslup kullanılmıştır. Ünite konuları oluşturulurken, İslam dinin mensuplarının kabul ettiği, ortak paydalar seçilmiştir. Din anlayışları ve mezhepler sürece dâhil edilmiş, farklılıklar kültürel zenginlik kabul edilmiştir. Alevi-Sünni, Hanefî, Şafii, Maliki... bütün bireylerin gözetilmesi amaçlanmıştır. Herhangi bir grubu incelemeyen, ötekileştirmeyen, kapsayıcı bir anlatım tarzı benimsenmiştir. Bunların yanı sıra, kültürler arası din eğitimi açısından programda göz ardı edilen ve kazanımlarda vurgulandığı halde içeriğe yansımaya boyutların olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunlar;

-Din hakkında bilgi sahibi olmanın önemi fark ettirilirken İslam dini hakkında bilgi sahibi olmanın önemi üzerine yoğunlaşmış, diğer dinler hakkında bilgi sahibi olmanın önemine yeterince değinilmemiştir.

- İbadet Konusunda Bilgilenelim Ünitesinde, İslam dininin kutsal ibadet mekânının tanıtıldığı, diğer dinlerin kutsal ibadet mekanlarıyla ilgili bilgilere yer verilmediği tespit edilmiştir.

-Peygamberler ve İlahi Kitaplara İnanç Ünitesinde peygamberlerin nitelikleri ve Kur'an'da adı geçen peygamberler tanıtılırken Hz. Muhammed ve Hz. İbrahim dışında diğer peygamberlerden bahsedilmemiştir. Bu hususta bazı peygamberlerin isim ve kıssalarının farklı kutsal kitaplarda bulunduğu fark ettirilmesi dinin bütünleşen yapısının sunulması açısından önemlidir. Konunun sunumunda bu açının göz ardı edildiği tespit edilmiştir.

- Kutsal Kitaplar hakkında bilgi verilirken her dinin inanırının ağızından bilgilerin aktarılmasının daha objektif ve etkili olacağı düşünülmektedir.

Programın genel yaklaşımında mezhepler arası farklılıkları da dikkate almakla birlikte mezheplerin dinin yorumlanmasında bir zenginlik olduğu vurgusu yapılarak birleştiricilik noktasının ön plana çıkarılması hedeflenmiştir. Din öğretimi mezhepler arası ilkesi çerçevesinde verilmekle birlikte programın çok büyük bir kısmında açık bir şekilde belirtilmese de Hanefilik mezhebi temel alınmıştır. Bu da eğitim sürecinde farklılıkları tanımayan öğrencilerin toplumda bu farklılıkları dışlamalarına, hor görmelerine açık kapı bırakmaktadır. Örneğin;

- Namaz İbadeti Ünitesinde, İslam dini içerisindeki mezhepsel çoğulculuğa yeterince yer verilmediği, mezhepsel farklılıkların gözetilmediği tespit edilmiştir.

Bu hususta kültürler arası din öğretiminin tüm özelliklerinin programa yansımadağı çıkarımı yapılabilir.

İlköğretim DKAB programının değerler listesinde “empati, karşılıklı kabul, evrensel barış, kültürler arası iletişim” değerlerinin olmasının sürece olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

- Hz. Muhammed'in tutum ve davranışları kültürler arası din eğitiminin bireylerin davranışlarına yansımaları örnekler mahiyete olduğundan, ilgili ünitelerin kültürler arası din eğitiminin amaçlarına ulaşmaya katkısının son derece yüksek olduğu tespit edilmiştir.

- Programda Alevilik konusuna objektif, bilgilendirici, bir din içerisindeki çeşitliliğe önem veren bir üslupla yer verilmiştir.

-Programda bir din içerisindeki ve din eğitimindeki çoğulculuk yönünde, bilimsel, ötekini yargılamadan anlamaya çalışan bir değişim olduğu gözlenmektedir.

- Programda İslam dini içindeki çoğulculuğa kısmen yer verilmiştir.

MEB tarafından tematik, işlevsel, iletişimsel, sarmal ve disiplinler arası bir yaklaşımla hazırlanan ve yürürlüğe giren İlköğretim 4, 5, 6, 7, 8. Sınıflar İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (2010) eğitim-öğretime pek çok yenilik getirmekle beraber kültürler arası öğrenme ile ilgili hedef ve beklentilerde bazı eksiklikler olduğu görülmektedir.

İlköğretim DKAB programında kültürler arası öğrenme, kültürler arası eğitim kavramları ile ilgili bazı hedef davranışlara farklı başlıklar altında yer verilmekle birlikte açık bir biçimde kültürler arası öğrenme kavramı ifade edilmemiştir. Oysa bugün artan nüfus ve göç hareketlerine bağlı olarak kültürler arası öğrenme örgün eğitimde önemlidir ve gereklidir.

Üniversitelerin İlahiyat Fakültelerindeki DKAB öğretmenliği bölümlerine Kültürler arası Din Eğitimi adlı bir ders konularak İslam kültürü diğer kültürlerle karşılaştırmalı bir yapıda yeni bir bakış açısı ile öğrencilere sunulmalıdır.

KAYNAKÇA

Adam, B. (2006). Din Hakkında Genel Bilgiler. *Dinler Tarihi* (ss.15-31). Editör: M. Katar. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, (2007). *Hasan ve Eylem Zengin/Türkiye Davası Kararı*. Başvuru No: 1448/04. Strasbourg.

Altaş, N. (2003). *Çok kültürlülük ve Din Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Altaş, N. (2005). Küreselleşmenin Dini Anlama Biçimlerine ve Din Öğretimindeki Yeni Yönelişlere Etkisi (Çokkültürcülük Etrafında Bir Analiz). *Kültürel Çeşitlilik ve Din* (ss. 62-94). Editör: R. Yılmaz. Ankara: Sinemis Yayınları.

Altaş, N. ve Arıcı, İ. (2012). Din Eğitimi Bilimselleşme Süreci. *Din Eğitimi* (ss.37-60). Editör: M. Köylü ve N. Altaş. Ankara: Gündüz Yayıncılık.

Aşlamacı, İ. (2008). *Çoğulculuk ve Din Eğitimi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ay, M. F. (2013). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Hoşgörü Değerinin Öğretimi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Aydın, M. Z. (2005). Avrupa Birliği Ülkelerinde Din Öğretimi ve Türkiye ile Karşılaştırılması. *Türk Milli Eğitim Sisteminde Din Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu Tebliğler* (ss.119-134), Ankara. Yarınlar İçin Düşünce Platformu Kültür Yayınları. 2-3 Mart 2000.

Ayhan, H. (1985). *Din Eğitimi ve Öğretimi*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.

Bağlıoğlu, A. (2010). Mezhepsel oğulculuk ve Temelleri. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(1): 71-97.

Bal, A. Ő. (2001). *okkltrllk ve Sosyal Adalet*. Konya: izgi Kitabevi.

Başaran, E. (1996). *Eğitime Giriş* (4. baskı), Ankara: Yargıcı Matbaası

Bilgin, B. (1981). Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 24(1): 1-25.

Bilgin B. ve Selçuk, M. (1995), *Din ğretimi özel ğretim Yöntemleri*. Gün Yayıncılık.

Bilgin, B. (1988). *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*. Ankara: Gün Yayınları.

Bilgin, B. (1999). Mezhepler ve Dinler Arası Eğitim ve İŞbirliği. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 39(1): 1-25.

Bilgin, B. (2001). Kültürel Farklılıklar ve Dinin Evrensel ğretimi. *Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Türkiye' de Din Eğitimi ve Sorunları Sempozyumu Kitabı* (ss.315-328). Ed: S. Cebeci. Düzenleyen Türk Ocakları Sakarya Őubesi. SA İlahiyat Fakültesi. Adapazarı: Değişim Yayınları.

Bilgin, B. (2005a). Kltrlerearası Din Eğitiminin İmkânı. *Kültürel Őitlilik ve Din* (ss.101-108). Editör: Remziye Yılmaz. Ankara: Sinemis Yayıncılık.

Bilgin, B. (2005b). Örgün Eğitimde Değişen İhtiyaç ve YöneliŐler. *Kültürel Őitlilik ve Din* (ss.30-44). Editör: Remziye Yılmaz. Ankara: Sinemis Yayıncılık.

Bora, N. (2009). *oğulculuk Açısından Alevilere Göre Din Eğitim ve ğretimi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bulut, Z. (2009). Yeni İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Kuramsal Temelleri ve Program İçeriğinin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Eğitim Felsefesi Kongresi Küreselleşme Sürecinde Eğitim Sorunlarını Felsefi Boyutu* (ss.720-738). Düzenleyen Eğitim Bir Sen. Ankara. 6-8 Mart 2009.

Cebeci, S. (2011). İnsan Hakları ve İnanç Özgürlüğü Bağlamında Din Öğretiminin Statüsü Ne Olmalı?. *Türkiye' de Okullarda Din Öğretimi*, (ss. 353-362). Editör: R. Kaymakcan, M. Zengin ve Ş. Arslan. İstanbul: Değerler Eğitim Merkezi Yayınları.

Coşkun, H. (1997). *Eğitim Teknolojisi Açısından Kültürlerarası Eğitim* (2. baskı). Ankara: Hacettepe-Taş Kitapçılık.

Çakır, M. (2010). Kültürlerarası İletişimin Bir Yönü: Özün Ötekileştirilerek Yabancılaştırılması. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*. 21(1): 75-84.

Çiçek, H. (1998). *Farklı Kültürlerin Bir Arada Yaşama Formülü*, İstanbul: Nesil Yayınları.

Çelebi, İ., Bebek, İ. ve Bozkurt, N. (1994). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Liseler İçin Ders Kitabı 1*. İstanbul: Salan Yayıncılık.

Çelikkaya, H. (2009). *Eğitim Bilimlerine Giriş: Eğitimcilik ve Öğretmenlik* (4. baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Çetingöz, D.(2011). Eğitimde Temel Kavramlar. *Eğitim Bilimine Giriş*. (ss: 1-14). Ed: Y. Yavuz. İzmir: Dinazor Kitabevi.

Demirel, Ö. (2005). *Eğitimde Program Geliştirme* (8.baskı). Ankara: Pegama Yayıncılık.

Eğitim Reformu Girişimi. (2005). Türkiye’de Din Değişim İhtiyacı. *ERG Raporları* (ss. 1-6). İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi Yayınları.

Eliot, T.S. (1981). *Kültür zerine Düşünceler*. ev: S. Kantarcıoğlu. İstanbul: Kültür Bakanlığı.

Ertürk, S. (1997). *Eğitimde Program Geliştirme* (9. baskı). Ankara.

Fidan, N. (1985). *Okulda ğrenme ve ğretme*. Ankara: Alkım Yayınevi.

Genç, N. (2012). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. Sınıf Ders Kitabı*. İstanbul: Netbil Basım ve Yayıncılık.

Güneş, A. (2005). Toplumsal Bir Zorunluluk ve Bir Arada Yaşamak. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 10(2): 89- 103.

Güven, B. (t.y.). Öğretim İlke ve Yöntemleriyle İlgili Temel Kavramlar. *ğretim İlke ve Yöntemleri* (ss: 1-29). Editör: ř. Tan. Pegema Yayıncılık.

Güvenç, B. (1974). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Gillart, A., Haji-Kella, A., Guedes, M., Raykova, A., Schchinger, C. ve Taylor, M. (2000). *Kültürlerarası ğrenme*. Editör: S. Martinelli ve M.Taylor. ev: A. Akyüz. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını.

Hick, J. (2002). *İnançların Gökkuşağı, Dinsel oğulculuk zerine Eleştirel Diyaloglar*. ev: M. Aydın. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

Hökelekli, H. (2011). İslam Anlayışında Eğitim zerine Düşünceler. *Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi*. (3): 46-49.

Kartarı, A. (1999). *Kültürlerarası İletişim ve Bir Araştırma Projesi*. <http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/33.php>. (5 Şubat 2010).

Kaymakcan, R. (2004). *Günümüz İngiltere'sinde Din Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları.

Kaymakcan, R. (2007). Türkiye'de Din Eğitiminde Çoğulculuk ve Yapılandırmacılık Yeni Orta Öğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları Bağlamında İnceleme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*. 7(1): 177-210.

Kaymakcan, R. (2010). Çoğulcu Din Öğretimi Mümkün Mü?. *Zaman Gazetesi*. http://www.zaman.com.tr/yorum_yorum-recep-kaymakcan-cogulcu-din-ogretimi-mumkun-mu_1025218.html (8 Eylül 2010).

Kaymakcan, R. ve Aşlamacı, İ. (2011). Çoğulculuğa İlişkin Yaklaşımlar ve DKAB Dersleri. *Türkiye'de Okullarda Din Öğretimi* (ss. 77-101). Editör: R. Kaymakcan, M. Zengin, Ş. Arslan. İstanbul: Değerler Eğitim Merkezi Yayınları.

Kaymakcan, R. (2011a). Öğretmenlerine Göre Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri, Yeni Eğilimler: Çoğulculuk ve Yapılandırmacılık, *Türkiye'de Okullarda Din Öğretimi* (ss.27-52). Editör: R. Kaymakcan, M. Zengin, Z. Şeyma Arslan. İstanbul: Değerler Eğitim Merkezi Yayınları.

Kaymakcan, R. (2011b). Katılımcı Din Dersi İçin Bir Öneri: DKAB Danışma Kurulu. *Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi*. (1): 96-97.

Kızıltan, G. (2007). *Dini Çoğulculuk ve Din Eğitimi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Köylü, M. (2001). Dinsel Dışlayıcılık (Eksklusivizm). *İslam ve Öteki* (ss: 29-65). Editör: C. Sadık Yaran. İstanbul: Kaknüs Yayıncılık.

Köylü, M. ve Turan, İ. (2012). Avrupa Birliği Ülkelerinde Din Eğitimi: Kuram ve Uygulamalar. *Din Eğitimi* (ss. 83-106). Editör: M. Köylü ve N. Altaş. Ankara: Gündüz Yayıncılık.

Küçükahmet, L. (1997). *Eğitim Programları ve Öğretim* (8. baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.

Küçük, S. (2009). Kültürlerarası Öğrenme Üzerine Bir Kavram-Model Denemesi ve Türkçe Ders Kitapları. 2. *Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Kitabı* (ss: 227-260), Düzenleyen Uluslar Arası Kıbrıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü. Lefkoşa. 9-11 Aralık 2009.

Küng, H. ve Kuschel K. J. (1995). *Evrensel Bir Ahlaka Doğru*. Çev: N. Aşkoğlu, C. Tosun ve R. Doğan. Ankara: Gün Yayıncılık.

Macit, S. (2011). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: Bisiklet Yayıncılık.

MEB. (2010). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4,5,6,7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.

Meydan, H. (2008). Devlet Okullarında Dinler ve İnançların Öğretimi Hakkında Yol Gösterici Toledo Prensipleri: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Raporu Tanıtım ve Değerlendirme Yazısı. *Değerler Eğitimi Dergisi*. (19): 131-136.

Nohl, A. (2009). Ders Kitaplarında Kültürlerarası Eğitim İmkanları. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 7(28): 59- 73.

Nohl, A. (2009). *Kültürlerarası Pedagoji*. Çev: R. Nazlı Somel. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Oğuzkan, F. (1993). *Eğitim Terimleri Sözlüğü*. Ankara.

Onat, H. (2003). *Türkiye’de Din Anlayışı’nda Değişim Süreci*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

Okumuşlar, M. (2011). Yapılandırmacı Yaklaşımına Göre Din Öğretiminin İmkan ve Sınırları. *Türkiye’de Okullarda Din Öğretimi* (ss. 217-237). Editör: R. Kaymakcan, M. Zengin ve Ş. Arslan. İstanbul: Değerler Eğitim Merkezi Yayınları.

Önder, M. (1997). *Prof. Dr. Beyza Bilgin ve Din Eğitiminde Yeni Yöntem Çalışmaları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Önder, M. (2006). Kültürler Arası Eğitim Çerçevesinde Dinler arası Eğitim ve Türkiye İçin Önemi. *Somuncu Baba Dergisi*. (73): 66-69.

Önder, M. (2007). Kültürler Arası Eğitim Nedir?. *Somuncu Baba Dergisi*. (76): 60-63.

Özçelik, D. (1998). *Eğitim Programları ve Öğretim* (4. Baskı). Ankara: ÖSYM Yayınları.

Parladır, S. (1996). *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. İzmir.

Selçuk, M. (2000). Din Öğretiminin Kuramsal Temelleri. *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar* (ss.11-20). İstanbul: MEB.

Skeie, G. (2006). Çoğulluk Kavramı ve Din Eğitimi Açısından Anlamı. *Çokkültürlülük Eğitim, Kültür ve Din Eğitimi* (ss:135-154). Editör: R. Kaymakcan. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.

Şahinbaş, Mehmet. (2012). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8. Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: Bilge Ders Kitapları.

Şişman, A. (2011). Türkiye Modelinin Aşması Gereken Konu: Bir “Din Eğitimi” Dersi Üretmek. *Değerler Eğitim Merkezi Dergisi*. (3): 4-5.

Taşpınar, M. (t.y.). *Kuramdan Uygulamaya Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Üniversite Kitabevi.

Tosun, C. (2011). *Din Eğitimi Bilimine Giriş* (5. baskı). Ankara: Pegemakademi.

Touraine, A. (2002). *Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek Miyiz?* (2. baskı). Çev: O. Kunal. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Türkiye Diyanet Vakfı (1994). “Din”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları (9): 314.

Türk Dil Kurumu. (1988). *Türkçe Sözlük* (Genişletilmiş baskı). Ankara: TDK.

Ünal, I. (2004). Çok Dilli, Çok Kültürlü Toplumlarda Eğitim. *4. Demokratik Eğitim Kurultayı*. Ankara: Eğitim Sen.

Ünal, İ. Koç, İ. (2011). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4.Sınıf, Ders Kitabı*. Ankara: Doku Yayıncılık.

Ünal, Ş. (2005). *Dil ve Kültür* (3. baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Varış, F. (1978). *Eğitimde Program Geliştirme Teori ve Teknikler* (3.baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.

Varış, F. (1985). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

www.encyclopedia.com (09.10.2011).

Türk Dil Kurumu, <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (09.10.2011).

Türk Dil Kurumu, [www.tdkterim.gov.tr](http://tdkterim.gov.tr)<http://tdkterim.gov.tr/bts/?Kategori=veritbn&kelimesec=78322>(09.10.2011).

Yapıcı, A. (2011). İçimizdeki Öteki: Kimlik ve Önyargı Kıskaçında Sünni- Alevi İlişkileri. *Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi*, (6):52-59.

Yaran, C. Sadık (2001). Dinsel Kapsayıcılık (İnkusivizm). *İslam ve Öteki*. Editör: C. Sadık Yaran. İstanbul: Kaknüs Yayıncılık.

Yavuz, K. (1998). *Günümüzde Din Eğitimi*. Adana: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Yemenici, A. (2012). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Diğer Dinlere ve Din Mensuplarına İlişkin Yaklaşımları*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldız, N. (2008). Kültürler Arası Eğitim. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*. 6(22). Bahar: 52-89.

Yıldız, İ. (2009). AB Ölçütleriyle Türkiye’de Din Dersi. *Uluslararası Eğitim Felsefesi Kongresi Küreselleşme Sürecinde Eğitim Sorunlarının Felsefi Boyutu* (ss. 441-457). Düzenleyen Eğitim Bir Sen. Ankara. 6-8 Mart 2009.

Yılmaz, H. (2003). *Din Eğitimi ve Sosyal Barış*. İstanbul: İnsan Yayınları.

Yıldız, K. ve Yürük, T. (2012). Din Eğitimi ve Öğretiminin Temelleri. *Din Eğitimi* (ss. 61-77). Editör: M. Köylü, N. Altaş. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Yılmaz, H. (2004). AB'ye Giriş Sürecinde Ortaöğretimde Diğer Dinlerin Öğretimi İle İlgili Öğrencilerin Düşünceleri. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 8(2): 101-127.

Yılmaz, H. ve Kılavuz, M, (2009). Örgün ve Yaygın Eğitimde Öğrenenlerin İhtiyaçları Doğrultusunda Din Eğitimi ve Öğretimi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 18 (2): 123-139.

Yılmaz, H. (2011).Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Aleviliğin Öğretimi. *Türkiye' de Okullarda Din Öğretimi* (ss. 65-75). Editör: R. Kaymakcan, M. Zengin, Ş. Arslan. İstanbul: Değerler Eğitim Merkezi Yayınları.